

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Ямпольська Л.М.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ДО КУРСУ
“НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)”

Для студентів історичного факультету

Харків – 2009

УДК 94(5)"16/19"+94(6)"16/19"
ББК 63.3(0)5я73
Я57

Укладач:

Ямпольська Л.М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Рецензенти:

Гоков О.О. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Русаків К.А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка

Ямпольська Л.М. Навчально-методичний комплекс до курсу “Нова історія країн Азії та Африки (XVII – початок XX ст.)“. Для студентів історичного факультету. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2009. – 116 с.

У виданні надано загальну схему вивчення курсу: плани лекцій і семінарських занять, завдання для індивідуальної та самостійної роботи. До кожної теми розроблені детальні методичні поради, які дозволять студентам краще орієнтуватися в матеріалі, що вивчається; запропонована достатня кількість джерел і літератури. Для закріплення знань і самоперевірки студентам пропонуються багаторівневі тестові завдання та критерії їх оцінювання.

Видано за рахунок автора.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Протокол № 11 від 02. 11. 2009 р.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2009

© Ямпольська Л.М., 2009

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Вивчення курсу **“НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)”** є важливою складовою освітньо-професійної програми підготовки студентів історичного факультету освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”. Рекомендований навчально-методичний комплекс (плани лекцій і семінарських занять з методичними вказівками до них, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, багаторівневі тестові завдання для перевірки знань студентів та самоконтролю) призначений для студентів третього курсу історичного факультету, що здобувають освіту за напрямками підготовки “Історія” (спеціалізації “Правознавство” та “Географія”) та “Географія” (спеціалізація “Краєзнавчо-туристична робота”).

Предметом навчальної дисципліни “Нова історія країн Азії та Африки” є історія афро-азійських суспільств у XVII – на початку XX ст.

Метою вивчення даного курсу є історичний огляд розвитку країн Азії та Африки у нові часи.

Завдання курсу нової історії країн Азії та Африки – виділити типи великих цивілізаційних систем на Сході, проаналізувати відмінну від Європи динаміку історичного процесу в цьому регіоні; на основі країнознавчого матеріалу з’ясувати специфіку локальних цивілізацій, проаналізувати внесок їхніх народів у розвиток світової культури; дослідити причини, що призвели до трансформації держав із високою стародавньою культурою у відсталі, залежні і колоніальні країни, визначити вплив колоніалізму на соціально-економічний, політичний та культурний розвиток колоній; звернути увагу на особливості модернізації в країнах Сходу, визначити їхнє місце і роль у всесвітньо-історичному процесі; розвинути у студентів навички оволодіння сучасним методологічним інструментарієм для аналізу соціально-економічного, політичного і культурного життя народів Сходу; виявити історичні корені тих явищ, які простежуються в державах Азії та Африки нині.

Запропонований курс допомагає узагальнити фактичний матеріал, розглянути нові підходи до вивчення нової історії країн Азії та Африки, що намітилися в сучасній орієнталістиці, насамперед цивілізаційній. Він передбачає ознайомлення з дискусійними питаннями в сучасному сходознавстві, а також з історіографією найважливіших проблем.

Під час лекцій, семінарських занять і самостійної роботи студенти повинні оволодіти навичками роботи з історичними джерелами і науковою літературою, систематизації і компаративного аналізу історичного матеріалу. Вивчення курсу повинно допомогти студентам навчитися логічно мислити і робити аргументовані висновки, викладати матеріал, оволодіти навичками історіографічного аналізу, користуватися довідковою літературою.

Хронологічні межі. Навчальний курс “Нова історія країн Азії та Африки” охоплює період, який починається від XVII ст. (“зустріч” з європейською цивілізацією нового часу, початок кризи традиційних східних суспільств, “відставання” від Заходу напередодні активної європейської експансії, що перетворили в минулому високорозвинуті східні країни в колонії та напівколонії) та закінчується 1918 р. (вплив Першої світової війни на розпад колоніальних імперій і новий поділ світу).

Структура. Матеріал курсу умовно розбитий на чотири модулі. Кожна з тем містить плани лекцій, семінарських занять із методичними рекомендаціями до них,

завдання для індивідуальної та самостійної роботи, тестові завдання для перевірки знань з теми, а також рекомендований список джерел і літератури. Наприкінці вивчення курсу студентам запропоновані тестові завдання для підсумкового модульного контролю. Матеріали посібника підібрані таким чином, щоб навчити студентів самостійно мислити і надати базові знання з курсу.

Теми семінарських занять є доповненням до лекційного курсу і закріплюють знання, отримані студентами з нього. Вони складені за країнознавчим і проблемно-хронологічним принципами, з урахуванням цивілізаційного підходу. На семінарські заняття виносяться найбільш значущі події в країнах, які належать до конфуціанського (Японія, Китай), індо-буддійського (Індія), ісламського (Османська імперія, Персія, арабські країни Близького Сходу та Північної Африки), африканського (країни Тропічної та Південної Африки) цивілізаційно-культурних кіл. Особливу увагу приділено феномену колоніалізму як особливого періоду суспільного розвитку людства, виникненню колоніальної системи та специфіці розвитку різних варіантів “східного капіталізму”, впливу колоніалізму на трансформацію традиційної структури східних суспільств під впливом модернізаційних процесів, а також національно-визвольним рухам як реакції на процеси, які впливали на зміни традиційних суспільних відносин і формування нового обличчя країн Сходу.

В основі тематичного розподілу матеріалу навчально-методичного комплексу лежить програма курсу “Нова історія країн Азії та Африки (XVII – початок XX ст.)”, розрахована на 34 лекційні години та 28 годин семінарських занять.

Завданнями навчальної дисципліни є формування наступних знань, умінь і навичок:

МОДУЛЬ 1

Загальні питання курсу. Далекосхідна (конфуціанська) цивілізація у нові часи

Під час вивчення першого модулю студенти повинні придбати знання про основні проблеми історії країн Сходу у XVII – на початку XX ст., ознайомитися з проблемою періодизації історії країн Азії та Африки, мати поняття про формаційний і цивілізаційний підходи у сучасній орієнталістиці; вести дискусію про “азійський спосіб виробництва” (характеристика традиційного східного суспільства), розуміти причини, що обумовили відставання країн Сходу від західних держав, кризу східної системи і початок колоніальної експансії європейців; усвідомлювати специфіку колоніалізму як всесвітньо-історичного явища, мати знання про форми і методи колоніальної експансії, її етапи, системи колоніального управління.

Студенти повинні з’ясувати загальні тенденції розвитку країн далекосхідної цивілізації (Японія, Корея, Китай, В’єтнам) у нові часи, оволодіти фактичним матеріалом щодо соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку країн конфуціанського цивілізаційного кола, визначати особливості на основні напрямки їх зовнішньої політики. Особливу увагу слід приділити впливу релігій на менталітет народів регіону та на розвиток окремих країн.

Вивчення першого модулю повинно допомогти студентам навчитися логічно мислити і робити аргументовані висновки, викладати матеріал, оволодіти навичками історіографічного аналізу та синтезу, користуватися довідковою літературою.

МОДУЛЬ 2

Південноазійська та південно-східноазійська цивілізації у XVII – на початку XX ст.

При опрацюванні матеріалу другого модулю студенти мають визначати специфіку розвитку країн, які належать до індо-буддійського (Індія, Шрі-Ланка) та південно-східноазійського (країни Індокитаю, Філіппіни, Індонезія) цивілізаційно-культурних кіл; володіти конкретними знаннями про їхній соціально-економічний, суспільно-політичний розвиток, релігійно-культурні традиції; визначати особливості колоніалізму та трансформації традиційної структури східних суспільств.

Студенти повинні звернути увагу на дискусійні проблеми, зокрема оцінити вплив колоніалізму (британського, французького, іспанського, голландського) на долю підкорених народів, дати оцінку національно-визвольним та демократичним рухам у країнах південноазійського та тихоокеанського регіонів, з'ясувати їхню роль у боротьбі з європейською експансією, визначити місце між процесами традиціоналізму і модернізації.

Студенти мають удосконалювати вміння самостійно працювати з науковою, науково-популярною та довідковою літературою, історичними джерелами та критично їх аналізувати, володіти понятійним апаратом, методами та методиками проведення історичних досліджень.

МОДУЛЬ 3

Мусульманська цивілізація. Країни Близького та Середнього Сходу у нові часи

При вивченні третього модулю студенти повинні давати загальну характеристику мусульманської (арабо-турецько-перської) цивілізації; володіти конкретними знаннями про особливості внутрішнього розвитку та зовнішньої політики неарабських країн ісламського світу (Османська імперія, Іран, Афганістан).

Особливу увагу слід звернути на роль ісламу як цивілізаційно-культурного фундаменту в розвитку країн регіону, особливості традиційної структури та її трансформації в період колоніалізму.

Студенти повинні удосконалювати вміння самостійної роботи з історичними джерелами та літературою, критичного, компаративного аналізу джерельної бази та історіографії, розвивати вміння вести дискусію з найважливіших проблем курсу, удосконалювати навички роботи з картою.

МОДУЛЬ 4

Арабський світ (Аравія, Левант, Магриб). Тропічна та Південна Африка в XVII – на початку XX ст.

При опрацюванні матеріалу четвертого модулю студенти продовжують вивчення історії ісламської цивілізації на прикладі арабських країн Аравії, Близького Сходу та Магрибу, а також “чорної Африки” (Тропічної та Південної) у XVII – на початку XX ст. Особливу увагу слід звернути на роль ісламу у розвитку країн Аравійського півострова, Леванту і Магрибу та витоки ісламського фундаменталізму.

Студенти отримують знання про причини та наслідки європейської експансії на “чорному континенті”, її етапи, форми і методи; здійснюють компаративний аналіз систем колоніального управління (прямої, опосередкованої, змішаної і т.д.). Особливу увагу слід звернути на проблеми розвитку Африканського континенту у нові часи, наслідки його колоніального поділу між європейськими державами наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Удосконалюючи навички роботи з картою, студенти мають визначати кордони колоніальних імперій в Африці.

Четвертий модуль закінчує вивчення курсу “Нова історія країн Азії та Африки (ХVII – початок ХХ ст.)”. Студенти повинні повністю опанувати програмний матеріал та вміння орієнтуватися в ньому, володіти термінологією навчальної дисципліни, методами та методиками проведення історичних досліджень, усвідомлено застосувати теоретичні знання для розв’язання практичних завдань.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ

1. Бог – человек – общество в традиционных культурах Востока. – М., 1993.
2. Большаков О.Г. Рождение ислама // Преподавание истории в школе. – 2001. – № 4. – С. 42-52.
3. Бродський Р.М., Єнольський З.А. Нова історія країн Азії та Африки: Період монополістичного капіталізму (1642 – 1870). – К., 1979.
4. Бродський Р.М., Єнольський З.А. Нова історія країн Азії та Африки: 1870 – 1917: Навч. посібн. – Львів, 1986.
5. Бюттнер Т. История Африки с древнейших времен. – М., 1961.
6. Васильев Л.С. Восток и Запад в современном мире // Преподавание истории в школе. – 2005. – № 4. – С. 17-22; 2005. – № 5. – С. 20-28; 2005. – № 6. – С. 16-24.
7. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
8. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособ. для вузов. 3-е изд. – М., 1998.
9. Восток в новое время: экономика, государственный строй. – М., 1991.
10. Всемирная история: В 24 т. Т. 12, 17. – М., 1996, 1997.
11. Глушенко Е.А. Строители империй. Портреты колониальных деятелей. – М., 2000.
12. Гордон А.В. Крестьянство Востока: исторический субъект, культурная традиция, социальная общность. – М., 1989.
13. Город в формационном развитии стран Востока. – М., 1990.
14. Государство в докапиталистических обществах Азии. – М., 1987.
15. Губер А.А., Ким Г.Ф., Хейфец А.Н. Новая история стран Азии и Африки: Учеб. для истор. фак-тов пед. ин-тов. 3-е изд. – М., 1982.
16. Ерасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке (очерки общей теории). – М., 1990.
17. Жуков Е.М., Барг М.А., Черняк Е.Б., Павлов В.И. Теоретические проблемы всемирно-исторического процесса. – М., 1979.
18. Зарин В.А. Запад и Восток в мировой истории XIV – XIX вв. (Западные концепции общественного развития и становления мирового рынка). – М., 1991.
19. Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – начало XX вв.) Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973.
20. Зарубежный Восток: вопросы экономической истории. – М., 1986.
21. Искусство стран Востока. – М., 1986.
22. Историография стран Востока (проблемы нового времени). – М., 1978.
23. Историческая динамика расовой и этнической дифференциации населения Азии. – М., 1987.
24. Исторические факторы общественного воспроизводства в странах Востока. – М., 1986.
25. История Африки в XIX – начале XX вв. – М., 1984.

26. История Востока: В 6 т. – Т.3: Восток на рубеже средневековья и нового времени: XVI – XVIII вв. – М., 1999.
27. История народов Восточной и Центральной Азии с древнейших времен до наших дней. – М., 1986.
28. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новое время. – М., 1976.
29. История стран Азии и Африки в новое время: В 2 ч.: Учеб. пособ. для вузов. – М., 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
30. Качановский Ю.В. Рабовладение, феодализм или азиатский способ производства? – М., 1971.
31. Кириченко В.П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2002.
32. Классы и сословия в докапиталистических обществах Азии: Проблемы социальной мобильности. – М., 1986.
33. Конрад Н.И. Запад и Восток. – М., 1966.
34. Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. – М., 1983.
35. Культурное наследие Востока. Проблемы, поиски, суждения. – Л., 1985.
36. Кучер О.Н., Семотюк О.П. Ислам. – Ростов н/Д – Харьков, 2004.
37. Луцкий В.Б. Новая история арабских стран. 2-е изд. – М., 1966.
38. Мельянцева В.А. Восток и Запад во втором тысячелетии: экономика, история и современность. – М., 1996.
39. Модэ Х. Искусство Южной и Юго-Восточной Азии: Пер. с нем. – М., 1978.
40. Никифоров В.Н. Восток и всемирная история. – М., 1977.
41. Новая история стран Азии и Африки: Учеб. пособ. для ун-тов. 2-е изд. – Л., 1971.
42. Новая история стран Азии и Африки, XVI – XIX века: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. – М., 2004.
43. Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А.М. Родригеса: В 2 ч. – Ч.1: 1900 – 1945. – М., 2001.
44. О генезисе капитализма в странах Востока (XV – XIX вв.). – М., 1962.
45. Общее и особенное в историческом развитии стран Востока. Материалы дискуссии об общественных формациях на Востоке (Азиатский способ производства). – М., 1966.
46. Общественные движения и их идеология в добуржуазных обществах Азии. – М., 1988.
47. Онищук С.В. Исторические типы общественного воспроизводства: политэкономия мирового исторического процесса. – М., 1995.
48. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. – К., 1996.
49. Павленко Ю.В. Человек и власть на Востоке // Феномен восточного деспотизма. – М., 1993.
50. Пиотровский М.Б. Ислам – вера и образ жизни // Преподавание истории в школе. – 1996. – № 2. – С. 2-14.
51. Политическая история государств Азии и Северной Африки, XX век: Учеб. пособ. для вузов: В 2-х т. – Т.1. – М., 1996.
52. Практикум по новой истории стран Азии: Учеб. пособ. для студ. истор. фак-тов пед. ин-тов. / Сост. И.В. Базиленко; под ред. В.И. Овсянникова. – М., 1990.
53. Родионов М.А. Ислам классический. – СПб., 2004.
54. Родригес А.М. История стран Азии и Африки в новейшее время в вопросах и ответах: Учеб. пособ. – М., 2008.
55. Розалиев Ю.Н. Новая и новейшая история стран Азии и Африки: Учеб. пособ. для вузов по спец. “История”. – М., 1987.
56. Россия, Запад и мусульманский Восток в колониальную эпоху. – СПб., 1996.
57. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.

58. Рыжов К.В. Все монархи мира. Мусульманский Восток. XV – XX вв. – М., 2004.
59. Симония Н.А. Эволюция восточных обществ: синтез традиционного и современного. – М., 1984.
60. Сурдель Д., Сурдель Ж. Цивилизация классического ислама: Пер. с фр. В. Бабинцева. – Екатеринбург, 2006.
61. Тарле Е.В. Очерки колониальной политики западноевропейских государств (конец XV – начало XIX вв.) – М., 1965.
62. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: Пер. з англ. В 2-х т. – К., 1995.
63. Токарев С.А. Религия в истории народов мира. – М., 1986.
64. Урсу Д.П. Историография истории Африки: Учеб. пособ. для вузов по спец. “История”. – М., 1990.
65. Феномен восточного деспотизма. Структура управления и власти. – М., 1993.
66. Цивилизационная структура современного мира / Под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко. В 3-х т. Т.1. Глобальные трансформации современности. – К., 2006; Т.3. Цивилизации Востока в условиях глобализации. – К., 2008.
67. Черновецкий В. Запад и Восток: столкновение цивилизаций. – Ростов н/Д., 2007.
68. Шемякин Я.Г. Исламский “ответ” на “вызов” модернизации // Преподавание истории в школе. – 2001. – № 8. – С. 25-37.
69. Этническая история народов Азии. – М., 1972.
70. Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Отв. ред. А.Д. Воскресенский; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА СЕМЕСТРАМИ І ВИДАМИ ЗАНЯТЬ

Семестр	Всього годин	Розподіл навчального часу за видами занять						семестрова атестація
		лекції	лабораторні	семінарські	модульний контроль	індивідуальна робота	самостійна робота	
5	54	14	–	12	7	10	20	іспит
6	72	20	–	16	7	10	22	іспит
Всього	126	34	–	28	14	20	42	

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ І ВИДАМИ ЗАНЯТЬ

Номери та найменування тем модулів	Всього годин	Розподіл навчального часу за видами занять					
		лекції	лабора- торні	семінар- ські	модуль- ний контролі	індиві- дуальна робота	самос- тійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8
Модуль 1. Загальні питання курсу. Далекосхідна (конфуціанська) цивілізація у нові часи	31	8	-	6	3	4	10
Тема 1.1. <i>Вступ. Предмет і завдання курсу. Періодизація. Джерела і література. Особливості розвитку афро-азійських народів у нові часи. Колоніалізм на Сході. Особливості “східного капіталізму”.</i>	6	2					4
Тема 1.2. <i>Загальна характеристика далекосхідної (конфуціанської) цивілізації. Японія у XVII – на початку XX ст.</i>	6	2		2			2
Тема 1.3. <i>Корея у XVII – на початку XX ст.</i>	4					2	2
Тема 1.4. <i>Китай у XVII – на початку XX ст.</i>	12	4		4		2	2
Модуль 2. Південноазійська та південно-східноазійська цивілізації у XVII – на початку XX ст.	32	6	-	6	4	6	10
Тема 2.1. <i>Загальна характеристика південно-східноазійської цивілізації (країни Південно-Східної Азії та Тихоокеанського регіону) у XVII – на початку XX ст. Держави Індокитайського п-ва.</i>	6	2				2	2
Тема 2.2. <i>Філіппіни у XVII – на початку XX ст.</i>	4					2	2
Тема 2.3. <i>Індонезія у XVII – на початку XX ст.</i>	4					2	2
Тема 2.4. <i>Загальна характеристика</i>	14	4		6			4

<i>південноазійської цивілізації. Індія у XVII – на початку XX ст.</i>							
Модуль 3. Мусульманська цивілізація. Країни Близького та Середнього Сходу у нові часи	44	12	-	8	4	6	14
Тема 3.1. Загальна характеристика мусульманської (арабо-турецько-перської) цивілізації. Світ ісламу: традиційна структура та її трансформація в період колоніалізму.	8	2				2	4
Тема 3.2. Афганістан у XVII – на початку XX ст.	4	2					2
Тема 3.3. Іран у XVII – на початку XX ст.	14	4		4		2	4
Тема 3.4. Османська імперія у XVII – на початку XX ст.	14	4		4		2	4
Модуль 4. Арабський світ (Аравія, Левант, Магіб). Тропічна та Південна Африка в XVII – на початку XX ст.	31	8	-	8	3	4	8
Тема 4.1. Арабські країни у нові часи (країни Аравійського півострова, Леванту, Магібу).	14	4		4		2	4
Тема 4.2. Загальна характеристика африканської моделі розвитку. Тропічна і Південна Африка у нові часи: трансформація традиційної структури в період колоніалізму.	14	4		4		2	4
Всього кредитів: 3,5	126	34	-	28	14	20	42

Примітки. Розподіл годин на семінарські заняття, індивідуальну та самостійну роботу вказано з розрахунку на одну групу.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ “НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“

МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КУРСУ. ДАЛЕКОСХІДНА (КОНФУЦІАНСЬКА) ЦИВІЛІЗАЦІЯ У НОВІ ЧАСИ

Тема 1.1. Вступ. Предмет і завдання курсу. Періодизація. Джерела і література. Особливості розвитку афро-азійських народів у нові часи. Колоніалізм на Сході. Особливості “східного” капіталізму (лекція, самостійна робота)

Специфіка курсу, мета і завдання його вивчення. Проблема періодизації нової історії Азії та Африки. Джерела і література до курсу.

Політична карта Сходу на початок нового часу. Соціально-економічний і політичний розвиток країн Азії та Африки на початку XVII ст., особливості їх державного устрою.

Формаційний і цивілізаційний підходи у сучасній орієнталістиці. Дискусія про “азійський спосіб виробництва”.

Причини, що обумовили відставання країн Сходу від західних держав. Криза східної системи і початок колоніальної експансії європейців. Дискусія про місце і роль колоніалізму в історії країн Азії та Африки

Схід нового часу і сучасний “третій світ”.

Колоніалізм як всесвітньо-історичне явище. Форми і методи колоніальної експансії, її етапи. Системи колоніального управління. Колоніалізм і традиційні структури східного суспільства. Роботоргівля та її вплив на долю народів Африканського континенту (самостійне опрацювання).

Тема 1.2. Загальна характеристика далекосхідної (конфуціанської) цивілізації. Японія у XVII – на початку XX ст. (лекція, семінарське заняття, самостійна робота)

Особливості розвитку країн конфуціанської цивілізації в нові часи (загальна характеристика).

Японія в XVII – XVIII ст. Японія на початок нового часу. Контакти з європейською цивілізацією. Міжусобні війни і встановлення сьогунату Токугава. Політична система сьогунату. Соціальна структура суспільства. Економічний розвиток Японії у XVII – XVIII ст. Аграрні відносини. Міста, ремесло і торгівля.

Ідеологія токугавської Японії. Синтоїзм і дзен-буддизм. Кодекс бусідо. Проникнення християнства, діяльність місіонерів.

Політика “самоізоляції” та її наслідки. Перші контакти між Японією і Росією, виникнення проблеми “північних територій”. Місії А. Лаксмана і М. Резанова.

Японська культура періоду Токугава (Едо).

Японія наприкінці XVIII – в 60-ті рр. XIX ст. Криза токугавського режиму. Насильницьке “відкриття” Японії і політика європейських держав. “Ансейські договори”. Російсько-японські відносини. Місія Є. Путятіна. Симодський акт 1855 р. Договір про торгівлю і мореплавство 1858 р. Цусімський інцидент 1861 р.

Загострення політичної кризи, рух проти іноземців і сьогуну. Громадянська війна і ліквідація сьогунату. “Мейдзі ісін” – революція чи реформи, закономірність чи феномен? Буржуазні перетворення кінця 60-х – початку 70-х рр. XIX ст. та їхня роль у капіталістичній модернізації Японії. Історіографія “революції Мейдзі”, дискусія відносно її характеру.

Японія в 70-ті рр. XIX – на початку XX ст. Політична ситуація в 70 – 80-ті рр. Доля самурайства та його ідеології. “Рух за свободу і народні права”. Утворення перших політичних партій. Конституція 1889 р.

Характер і особливості капіталістичної модернізації Японії. Роль держави у розвитку промисловості. Практика “зразкових підприємств”.

Зовнішня політика. Японська дипломатія і проблема нерівноправних договорів. Загарбання островів Рюкю (1872 р.). Похід на Тайвань (1874 р.). Російсько-японські договори 1872 – 1875 рр. і Петербурзький договір про “обмін” територіями. Агресія проти Кореї. Японо-китайська війна 1894 – 1895 рр. Сімоносекський мирний договір та західні держави. Японія в міжнародних відносинах на Далекому Сході. Англо-японський договір 1902 р. Японо-російська війна 1904 – 1905 рр. та її наслідки. Анексія Кореї. Формування Японської колоніальної імперії.

Особливості соціально-економічного розвитку Японії на початку XX ст. Внутрішня ситуація в країні. Утворення і діяльність політичних партій. Сен Катаяма і соціалістичний рух в Японії. “Справа про скривдження трону”. Рух “Демократія Тайсьо”.

Японія в роки Першої світової війни.

Японська культура та побут “епохи Мейдзі” (**самостійне опрацювання**).

Тема 1.3. Корея у XVII – на початку XX ст.

(індивідуальна та самостійна робота)

Місце Кореї у далекосхідній цивілізації. Особливості політичного та соціально-економічного розвитку. Релігійно-ідеологічна система. Рух Сірхак. Політика “самоізоляції”.

Корея у XIX ст. Повстання 1811 – 1812 рр. Політика уряду Тевонгуна (1863 – 1873 рр.). Насильницьке відкриття країни Японією, Канхваський договір 1876 р.

Корея в останній третині XIX – на початку XX ст. Реформаторський рух 70-х – 80-х рр. XIX ст. і боротьба прокитайської та прояпонської орієнтацій. Селянське повстання 1893 – 1894 рр. та його наслідки. Корея у планах Росії. Російсько-японська війна і встановлення японського протекторату в Кореї. Анексія Кореї Японією. Японський колоніальний режим.

Дискусійні питання у новій історії Кореї.

Тема 1.4. Китай у XVII – на початку XX ст.

(лекції, семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота)

Китай у XVII – XVIII ст. Китай на початок нового часу. Причини загострення кризи Мінської імперії. Зростання зовнішньої загрози. Формування маньчжурської держави. Селянська війна середини XVII ст. та її наслідки. Завоювання Китаю маньчжурами і встановлення влади династії Цин.

Соціально-економічні і політичні наслідки маньчжурського завоювання. Внутрішня політика цинських володарів. “Землеробська революція”. Економічна організація ремесла в торгівлі. Релігійно-ідеологічна система традиційного Китаю. Конфуціанство, даосизм, буддизм. Боротьба китайського народу проти маньчжурського панування. Таємні товариства.

Зовнішня політика. Завойовницькі походи маньчжурського уряду. Монголія і Тибет у складі Цинської імперії. Припинення зовнішніх зв'язків та ізоляція Китаю. Російсько-китайські відносини у XVII – XVIII ст. Утворення і діяльність Російської духовної місії у Пекіні.

Китай наприкінці XVIII – середині XIX ст. Економічне і політичне становище Цинської імперії. Китайська “самоізоляція” і політика європейських держав. Місія Макартнея. Вплив англійської опійної торгівлі на загострення внутрішньополітичного становища в Китаї. Англо-китайський конфлікт і перша “опійна війна” 1840 – 1842 рр. Нанкінський договір 1842 р. та інші нерівноправні договори Китаю із західними державами. Наслідки насильницького “відкриття” Китаю.

Селянська війна тайпінів. Вчення Хун Сюцюаня. Початок селянської війни і проголошення Тайпін тяньго. Внутрішня і зовнішня політика керівників повстання. Причини занепаду Тайпін тяньго. Втручання іноземних держав у внутрішні справи Китаю. Друга “опійна” війна 1856 – 1860 рр. та її наслідки. Тяньцзінський договір 1858 р. та Пекінська конвенція 1860 р. Місія М.П. Ігнат'єва і початок нового етапу у російсько-китайських відносинах. Британська політика “інтернаціоналізації і спільних дій”. Інтервенція західних держав і поразка селянської війни тайпінів. Проблеми історіографії тайпінського повстання.

Китай у 70 – 90-ті рр. XIX ст. Політична ситуація в країні після придушення тайпінського повстання. Регіоналізація Китаю, формування місцевих угруповань. Політика “самопосилення” та її провал. Політика іноземних держав у Китаї. Особливості розвитку капіталізму в Китаї.

Міжнародне становище і зовнішня політика Цинської династії в останній третині XIX ст. Франко-китайська війна 1884 – 1885 рр. Японсько-китайська війна 1894 – 1895 рр. та її наслідки. Розподіл Китаю на “сфери впливу”.

Виникнення буржуазно-національного руху. Кан Ювей і реформаторський рух. “Сто днів реформ”.

Загострення суспільно-політичної ситуації в Китаї наприкінці XIX ст. Ідеологічна експансія західних держав. Християнство в Китаї. Діяльність таємних товариств. Рух іхетуанів: ідеологія, соціальний склад, характер і етапи. Урядова політика щодо іхетуанів. Події в Пекіні влітку 1900 р. Інтервенція іноземних держав і “Заключний протокол” 1901 р. Дискусійні питання з історії руху іхетуанів.

Китай на початку XX ст. Сінхайська революція 1911 – 1913 рр. Поглиблення суспільно-політичної кризи в Китаї на початку XX ст. Нова спроба ліберальних реформ (“нова політика”). Політична діяльність та ідеологія Сунь Ясена, “три народних принципи”.

Повстання в Учані і початок революції. Розстановка політичних сил, роль ліберальної буржуазії. Розгортання революційної боротьби в Південному і Центральному Китаї. Проголошення республіки і формування тимчасового революційного уряду. Обрання Сунь Ясена тимчасовим президентом республіки. Іноземні держави і китайська революція. Зречення Цинської династії і передача влади Юань Шикаю. Утворення партії Гоміньдан у 1912 р. Встановлення диктатури Юань

Шикая. “Друга революція”. Характер і підсумки революції 1911 – 1913 рр. Проблеми історіографії Сінхайської революції.

Політична ситуація у національних районах Китаю. Тибетська криза початку ХХ ст. проголошення незалежності Монголії (1911 р.) і російсько-китайсько-монгольська угода 1915 р.

Китай у роки Першої світової війни. “21 вимога” Японії і піднесення антияпонського руху. Діяльність республіканської опозиції, утворення Китайської революційної партії (Чжунхуа Геміндан). Боротьба проти реставрація монархії (“третя революція”). Посилення сепаратизму. Дуцзюні. Створення воєнного уряду південного Китаю. Особливості соціально-економічного розвитку Китаю у воєнні роки (індивідуальна робота).

Культура Китаю нового часу (самостійне опрацювання).

МОДУЛЬ 2. ПІВДЕННОАЗІЙСЬКА ТА ПІВДЕННО-СХІДНОАЗІЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЇ У ХVІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Тема 2.1. Загальна характеристика південно-східноазійської цивілізації (країни Південно-Східної Азії та Тихоокеанського регіону) у ХVІІ – на початку ХХ ст. Держави Індокитайського п-ва (лекція, самостійна, індивідуальна робота).

Особливості розвитку країн південно-східноазійської цивілізації у нові часи (загальна характеристика).

Держави Індокитайського півострова у ХVІІ – середині ХІХ ст. Феодальні держави Нгуєнів і Чинів у *В’єтнамі*. Селянське повстання Тейшонів і об’єднання країни. Становлення імперії Нгуєнів, реформи Зя Лонга (Нгуєн Фук Аня). Політична боротьба у В’єтнамі у 20 – 50-ті рр. ХІХ ст. *Лаос, Камбоджа* в ХVІІ – середині ХІХ ст.: політичний лад, соціально-економічний устрій, міжнародне становище.

Країни Південно-Східної Азії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Колоніальний розподіл Індокитайського півострова. Загарбання Францією *В’єтнаму*. Встановлення “протекторату” над *Лаосом і Камбоджею*. Утворення “Індокитайського союзу”. Зародження буржуазно-національного руху (індивідуальна робота).

Культура країн Індокитайського півострова у ХVІІ – на початку ХХ ст. (самостійне опрацювання)

Тема 2.2. Філіппіни у ХVІІ – на початку ХХ ст. (самостійна, індивідуальна робота).

Філіппіни в ХVІІ – середині ХІХ ст. Іспанський колоніальний режим на Філіппінах у ХVІІ ст. Масова християнізація. Зміна характеру колоніальної експлуатації Філіппін з середини ХVІІІ ст. Економічне проникнення капіталістичних держав на Філіппіни у першій половині ХІХ ст. Зародження національного руху.

Філіппіни в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Особливості національного руху на *Філіппінах*. Хосе Рісаль. Утворення Катіпунану. Національно-

визвольна революція 1896 – 1898 рр. Проголошення Філіппінської республіки. Малолосська конституція 1898 р. Агресія США. Американський колоніальний режим (1899 – 1916 рр.): становище на мусульманському Півдні, політика “філіппінізації” та її наслідки, закон Джонса 1916 р.

Культура країн Філіппінського архіпелагу в XVII – на початку XX ст.

Тема 2.3. Індонезія у XVII – на початку XX ст.

(самостійна, індивідуальна робота).

Індонезія в XVII – середині XIX ст. Португальська і голландська агресія проти Індонезії і початок колоніальних загарбань. Встановлення панування голландської Ост-Індської компанії. Голландська колоніальна система. Англо-голландське суперництво в Індонезії наприкінці XVIII – на початку XIX ст. і захоплення Індонезії Англією. Реформи Раффлза на Яві. Повстання Діпонегоро 1825 – 1830 рр. Відновлення голландського панування. Система “примусових культур”.

Індонезія в другій половині XIX – на початку XX ст. Кризові явища в індонезійській економіці. Початок відміни системи “примусових культур”. Активна економічна політика США, Великої Британії в Індонезії. Ачехська війна 1873 – 1913 рр. та її наслідки. Розподіл Індонезійського архіпелагу на сфери впливу між Голландією (Голландська Індія), Великою Британією (Саравак, Британське Північне Борнео), Португалією (о. Тімор), Німеччиною (частина Нової Гвінеї) в останній третині XIX ст.

Культура країн Індонезійського архіпелагу в XVII – на початку XX ст.

Тема 2.4. Загальна характеристика південноазійської цивілізації.

Індія у XVII – на початку XX ст. (лекції, семінарські заняття, самостійна робота)

Особливості розвитку країн південноазійської цивілізації у нові часи (загальна характеристика).

Індія в XVII – XVIII ст. Індія на початок нового часу. Імперія Великих Моголів: особливості розвитку, суспільно-політичний устрій, аграрні відносини. Національні і релігійні відносини, кастова система. Внутрішні і зовнішні причини розпаду Імперії Великих Моголів.

Утворення нових держав на Індостані, їх типологія. Початок колоніального проникнення європейських держав. Роль британської Ост-Індської компанії. Англо-французьке суперництво в Індії. Завоювання Бенгалії англійцями і подальше розширення їхніх володінь. Методи колоніальної експансії. Трансформація британської Ост-Індської компанії в територіальну державу.

Індія наприкінці XVIII – середині XIX ст. Англо-сикхські війни та анексія Пенджабу. Організація управління Індією. Британська адміністрація і місцеві князівства. Аграрна політика британців. Колоніалізм і традиційні індійські структури.

Зародження національного руху. Антибританське (сипайське) повстання 1857 – 1859 рр.: причини, початок, хід, основні центри боротьби. Соціальний склад повстанців, роль місцевої знаті та сипаїв. Характер повстання, його наслідки. Проблеми історіографії повстання 1857 – 1859 рр.

Британська політика в Індії після придушення повстання, реформи кінця 50-х – початку 60-х рр.

Індія в 70-ті рр. XIX ст. – на початку XX ст. Зміни в системі колоніальної експлуатації Індії в останній третині XIX ст. Особливості розвитку капіталізму. Формування національної спільності у різних народів Індії. Виникнення буржуазно-національного руху і утворення партії Індійський Національний Конгрес (ІНК). Зародження мусульманського руху. Діяльність ІНК наприкінці XIX – на початку XX ст., виділення радикального крила. Б.Г. Тілак і його політична програма.

Політика колоніальної адміністрації. Розпалювання індо-мусульманської ворожнечі. Закон про поділ Бенгалії та масові колоніальні виступи 1905 – 1908 рр. Особливості діяльності опозиції. “Сварадж” і “свадеші”. Утворення Мусульманської Ліги. Англійська політика в Індії у 1909 – 1913 рр. Реформи Морлі-Мінто.

Індія в роки Першої світової війни. Внутрішня ситуація в країні, політика англійської адміністрації. Антиколоніальні виступи. Рух за права домініона. Халіфатистський рух. Партія “Гхадр”.

Культура Індії нового часу (**самостійна робота**).

МОДУЛЬ 3. МУСУЛЬМАНСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ. КРАЇНИ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ У НОВІ ЧАСИ

Тема 3.1. Загальна характеристика мусульманської (арабо-турецько-перської) цивілізації. Світ ісламу: традиційна структура та її трансформація в період колоніалізму

(лекція, самостійна та індивідуальна робота).

Особливості розвитку ісламської цивілізації у нові часи (загальна характеристика). Особливості ісламського цивілізаційно-культурного фундаменту, що визначив історичний розвиток країн регіону. Коран, Сунна і шаріат як система цінностей, стиль життя. Іслам: релігія і держава, релігія і суспільство. Поняття умми. Основні мазхаби (течії) ісламу – суннізм і шіїзм, відповідні їм інститути світської і духовної влади – халіфат і імамат.

Моделі (варіанти) розвитку ісламського світу: Єгипет, Османська імперія, Іран, арабська периферія (Марокко, Туніс, Алжир у Магрибі; Ліван, Сирія, Палестина в Леванті; Йорданія, Йемен в Аравії), Лівія і країни Перської затоки, Афганістан. Відмінності шляхів розвитку, співвідношення традиції і модернізації.

Світ ісламу: традиційна структура та її трансформація в період колоніалізму (**самостійне опрацювання**).

Тема 3.2. Афганістан у XVII – на початку XX ст. (лекція, самостійна робота)

Особливості історичного розвитку Афганістану. Утворення Дурранійської держави. Завойовницькі походи Ахмад-шаха. Афганістан у британській політиці. Міжусобна боротьба афганської верхівки і розпад Дурранійської держави. Кабульське князівство. Проголошення Дост Мухаммеда еміром Афганістану (1826 р.) та його спроби об'єднати країну.

Англійська агресія. Боротьба народів Афганістану проти англійських загарбників. Перша англо-афганська війна 1838 – 1842 рр. Англо-афганські договори 1855 р.

Афганістан у зовнішній політиці Росії. Місії І. Віткевича і М. Столєтова. Абдуррахман-хан. Реформи кінця 60 – 70-х рр. XIX ст. Друга англо-афганська війна 1878 – 1880 рр. Гандамакський договір і народне повстання у Кабулі. Англо-афганський договір 1893 р., “лінія Дюранда” і розкол країни. Повстання пуштунів проти англійців. “Місія Дена”, Кабульський договір 1905 р. Англо-російська угода 1907 р. і Афганістан.

Афганістан на початку XX ст. Зародження руху молододафганців. Афганістан у роки Першої світової війни (**самостійне опрацювання**).

Тема 3.3. Іран у XVII – на початку XX ст.

(лекції, семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота)

Іран у XVII – XVIII ст. Держава Сефевідів на початок нового часу: особливості соціально-економічного і політичного розвитку. Аграрні відносини, роль кочового господарства. Міста і ремесло. Караванна торгівля. Державний устрій. Роль ісламу і духовенства. Причини занепаду держави Сефевідів.

Завоювання Ірану афганцями. Вторгнення турків. Перський похід Петра І. Боротьба іранського народу проти афганських і турецьких завойовників. Прихід до влади Надіра, його зовнішня політика.

Розпад держави Надір-шаха. Боротьба за владу та утвердження на іранському престолі династії Каджарів.

Іран наприкінці XVIII – середині XIX ст. Каджарський Іран наприкінці XVIII – на початку XIX ст.: влада і суспільство.

Міжнародне становище Ірану наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Боротьба між Англією і Францією за Іран. Перша і друга ірано-російські війни. Гюлістанський і Туркманчайський договори. Загострення англо-російських суперечностей. Убивство О.С. Грибоєдова. Англо-іранський торговий договір 1841 р. Проникнення іноземного капіталу в Іран і його наслідки.

Зародження бабідського руху. Вчення Алі-Мохаммеда (Баба). Бабідські повстання. Причини поразки бабідського руху 1848 – 1852 рр. Бехаїзм.

Реформи мірзи Тагі-хана (Амір Незама).

Іран у другій половині XIX – на початку XX ст. Англо-іранська війна 1856 – 1857 рр. і Паризький мир. Перетворення Ірану в напівколонію. Особливості розвитку капіталізму. Початок буржуазно-національного руху. Роль ісламу і шіїтського духівництва в суспільно-політичному житті. Англо-російські суперечності в Ірані. Посилення позицій Німеччини в Ірані. Вплив революції 1905 – 1907 рр. в Росії на Іран.

Початок іранської революції 1905 – 1911 рр., її періодизація. Утворення і діяльність меджлісу, прийняття конституції. Позиція іноземних держав щодо іранської революції. Контрреволюційний переворот 1908 р. Тебрізьке повстання 1908 – 1909 рр. Роль кочових племен у революції. Російські більшовики та іранська революція. Інтервенція Англії та Росії і поразка революції. Проблеми історіографії іранської революції 1905 – 1911 рр.

Іран у роки Першої світової війни. Причини посилення пронимецької орієнтації. Окупація території Ірану. Національно-визвольний рух у роки війни. “Дженгелійці” (самостійне опрацювання).

Тема 3.4. Османська імперія у XVII – на початку XX ст.
(лекції, семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота)

Османська імперія у XVII – XVIII ст. Османська імперія на початок нового часу, її територія і населення. Політичний лад, аграрні і національні відносини, роль ісламу. Розклад військово-ленної системи, зростання приватновласницького землеволодіння. Економічне становище міст.

Зовнішня політика. Загарбницькі війни Оттоманської Порти в Центральній і Східній Європі. Україна в планах турецьких султанів. Утворення “Священної ліги” і боротьба європейських держав проти турецької агресії. Карловицький (1699 р.) і Константинопольський (1700 р.) мирні договори.

Міжнародне становище Османської імперії у XVIII ст. Посилення впливу Англії і Франції. Франко-турецький договір 1740 р. і розширення режиму капітуляцій. Відносини з Росією. Російсько-турецькі війни 1768 – 1774 рр. і 1787 – 1791 рр. Виникнення “східного питання”.

Османська імперія наприкінці XVIII – середині XIX ст. Внутрішньополітична криза в Османській імперії наприкінці XVIII ст., її причини та прояви. Реформи Селіма III (“нова система”), їхня суть і причини невдач. Байрактар-паша і “Рушукські друзі”.

Активізація колоніальної політики західних держав і Османська імперія. Російсько-турецька війна 1806 – 1812 рр. Бухарестський мир.

Реформи Махмуда II. Посилення національно-визвольного руху пригноблених народів. Російсько-турецька війна 1828 – 1829 рр. “Єгипетське питання” і боротьба за вплив на Близькому Сході. Англо-турецька торговельна конвенція 1838 р.

Танзимат. Відношення західних країн до турецьких реформ. Загострення “східного питання” в середині XIX ст. Кримська війна 1853 – 1856 рр.

Османська імперія в 70-ті рр. XIX – на початку XX ст. Політична ситуація у 70-ті рр. XIX ст. Товариство “нових османів” і початок ліберально-конституційного руху. Конституція 1876 р. Поразка “нових османів”.

Міжнародні ускладнення для султанського уряду. Наслідки російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр. Абдул-Хамід II і режим “зулюму”. Економічне й політичне закабалення Османської імперії західними державами. Управління оттоманського боргу. Перетворення Туреччини в напівколонію.

Зародження буржуазно-національного руху. Молодотурки та їхня програма. Османізм. Революція 1908 – 1909 рр. “Двовладдя”. Контрреволюційний заколот 1909 р. Прихід до влади молодотурок, їхня політична практика. Характер і особливості Молодотурецької революції.

Ускладнення міжнародного становища Османської імперії. Триполітанська і Балканська війни. Доктрина пантюркізму.

Участь Османської імперії в Першій світовій війні. Політична ситуація в країні під час війни. Геноцид проти національних меншин. Вірменська трагедія 1915 р. Соціально-економічне становище імперії у воєнні роки. Поразка на фронтах і розвал

турецької армії. Крах зовнішньої і внутрішньої політики молодотурок. Мудроське перемир'я 1918 р. (індивідуальна робота та самостійне опрацювання).

МОДУЛЬ 4. АРАБСЬКИЙ СВІТ (АРАВІЯ, ЛЕВАНТ, МАГРІБ). ТРОПІЧНА ТА ПІВДЕННА АФРИКА В XVII – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Тема 4.1. Арабські країни у нові часи (країни Аравійського півострова, Леванту, Магрибу) (лекції, семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота).

Арабські країни у XVII – середині XIX ст. Політична карта, особливості розвитку, політичний устрій арабських країн на початок нового часу. Умови розвитку арабських країн у складі Османської імперії. Релігійна ситуація.

Ваххабітський рух. Боротьба за створення централізованої держави на *Аравійському півострові* у 70 – 80-х рр. XVIII ст.

Особливості історичного розвитку *Сирії, Лівану і Палестини*. Втручання Англії і Франції у справи Лівану, “Органічний статут Лівану” 1861 р. *Ірак* у XVII – середині XIX ст.

Єгипет у складі Османської імперії. Політична боротьба наприкінці XVII – на початку XVIII ст. і утворення мамлюкського емірату (бейлікату). Турецько-єгипетські відносини у другій половині XVIII ст. Єгипетський похід Наполеона та англо-французьке суперництво в Єгипті. Ам’єнський мирний договір 1802 р. Громадянська війна початку XIX ст. і прихід до влади Мухаммеда Алі.

Особливості розвитку Єгипту в першій половині XIX ст. Реформи Мухаммеда Алі. Зовнішня політика. Завоювання Аравії і Східного Судану. Боротьба за гегемонію в мусульманському світі. “Єгипетська криза” 1831 – 1833 рр. Втручання західних держав у “єгипетську кризу” 1838 – 1841 рр. та його наслідки.

Експансія англійських і французьких колонізаторів у Північній Африці. Захоплення Францією *Алжиру* і визвольна боротьба алжирського народу. Абд аль-Кадір та його держава. Політика колоніальної адміністрації, “цивільні” та “воєнні” території.

“Арабське відродження” і боротьба за розвиток арабської культури. Іслам у суспільному житті арабських країн.

Арабські країни у другій половині XIX – на початку XX ст. *Єгипет* у другій половині XIX – на початку XX ст. Ліберальні реформи 1854 – 1879 рр. Будівництво Суецького каналу і перетворення Єгипту в напівколонію. Діяльність “європейського кабінету”. Конституційний рух 1879 – 1881 рр. Повстання Орабі-паши. Утворення національного уряду. Англо-єгипетська війна 1882 рр. Особливості режиму британського правління в Єгипті. Суспільно-політична думка наприкінці XIX – на початку XX ст. Діяльність Джамаль ад-Діна аль Афгані в Єгипті. Мустафа Каміль. Мухаммед Абдо та ідеї мусульманського модернізму. Утворення політичних партій. Єгипет під час Першої світової війни.

Алжир під владою Франції наприкінці XIX – на початку XX ст. Колоніальна політика французів, “тубільний кодекс” 1881 р. Зародження ідеології алжирського націоналізму. Мусульманський традиціоналізм. Молодоалжирці.

Триполітанська війна 1911 р. і загарбання *Лівії* італійцями.

Палестина, Сирія і Ліван наприкінці XIX – на початку XX ст. Палестина у планах сіоністів. Утворення і діяльність Всесвітньої Сіоністської Організації. Єврейська еміграція до Палестини (**індивідуальна робота**).

Туніс, Марокко, Східний Судан у нові часи (індивідуальна робота)

Туніс і Марокко у XVII – середині XIX ст. Реформи Ахмед-бея в Тунісі. Експансія західноєвропейських держав.

Хайраддін ат-Тунісі і ліберальні реформи в *Тунісі*. Перетворення Тунісу в напівколонію. Французька окупація 1881 р. Бардоський договір (1881 р.) і конвенція в Ла Марса (1883 р.). Встановлення французького протекторату.

Перетворення *Марокко* в напівколонію західних держав. Англо-марокканський договір 1856 р. Реформи султана Хасана I. Мадридська (1880 р.) та Альхесирасська (1906 р.) конференції. Марокканські кризи 1905 і 1911 рр. Феський договір 1912 р. і встановлення французького протекторату. Франко-іспанська угода 1912 р. про розподіл Марокко.

Повстання махдистів у Єгипетському *Судані* (1881 – 1885 рр.) і утворення незалежної махдистської держави. Загарбання Судану англійцями. Англо-єгипетська конвенція 1899 р. щодо Судану.

Арабські країни в роки Першої світової війни.

Тема 4.2. Загальна характеристика африканської моделі розвитку. Тропічна і Південна Африка у нові часи: трансформація традиційної структури в період колоніалізму (лекції, семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота).

Особливості африканської моделі розвитку у нові часи (загальна характеристика).

Тропічна і Південна Африка у XVII – середині XIX ст. Державні утворення і суспільний лад народів Тропічної і Південної Африки. Вплив работоргівлі і колоніальних війн на становище африканських держав і народів. Проникнення європейських мандрівників і місіонерів у внутрішні райони Африканського континенту.

Перші колоніальні війни. Початок колоніального розподілу Африки. Утворення держави *Ліберія*.

Ефіопія (Абіссінія): особливості історичного розвитку. Християнство в Ефіопії.

Початок європейської колонізації Південної Африки. Голландська Ост-Індська компанія і заснування Капської колонії. Бури. Англійська експансія на Півдні Африки. “Великий трек” і заснування бурських республік. Антиколоніальна боротьба африканських народів.

Країни Тропічної і Південної Африки наприкінці XIX – на початку XX ст. Колоніальний розподіл Африки. Методи колоніальної експансії, “феномен” Бельгії. Берлінська конференція 1884 – 1885 рр.

Ефіопія: спроби зміцнення абсолютистської влади у другій половині XIX ст. Теодорос II і його реформи. Англо-єфіопська війна 1867 – 1868 рр. Міжнародне становище Ефіопії в останній третині XIX ст. Активізація європейських колонізаторів. Менелік II і відновлення централізованої єфіопської держави.

Італійська експансія в Ефіопії, Уччальський договір 1889 р. “про дружбу і торгівлю”. Італо-ефіопська війна 1894 – 1896 рр. та її наслідки. Росіяни в Ефіопії. Відносини з західними державами на початку ХХ ст. Англо-франко-італійська угода 1906 р. про поділ Ефіопії на “сфери впливу”. Політична боротьба після смерті Менеліка II, переворот 1916 р.

Ситуація на Півдні Африки наприкінці ХІХ ст. Компанія “Де Бірз” і Британська південноафриканська компанія. Політика Сесіла Родса. Німецька експансія на Півдні Африки. Англо-бурська війна 1899 – 1902 рр. та її наслідки. Антиколоніальна боротьба народів Південної Африки на початку ХХ ст. Утворення Південно-Африканського Союзу (ПАС), його становлення як расистської держави. Діяльність неєвропейських політичних організацій на Півдні Африки.

Загальні проблеми Африки на зламі ХІХ – ХХ ст. Зародження панафриканізму. Панафриканська конференція 1900 р. Африка в роки Першої світової війни **(індивідуальна робота)**.

ЗМІСТ КУРСУ

МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КУРСУ. ДАЛЕКОСХІДНА (КОНФУЦІАНСЬКА) ЦИВІЛІЗАЦІЯ У НОВІ ЧАСИ

Тема 1.1. Вступ. Предмет і завдання курсу. Періодизація. Джерела і література. Особливості розвитку афро-азійських народів у нові часи. Колоніалізм на Сході. Особливості “східного” капіталізму

Лекція 1

Заняття 1.1.1. Вступ. Предмет і завдання курсу. Періодизація. Джерела і література. Особливості розвитку афро-азійських народів у нові часи. Колоніалізм на Сході. Особливості “східного” капіталізму

Питання:

1. Предмет і періодизація нової історії Азії та Африки. Основні проблеми курсу. Джерела і література.
2. Цивілізаційний і формаційний підходи до вивчення історії Сходу. Шість цивілізацій Сходу (загальна характеристика).
3. Схід на початок нового часу. Причини, що обумовили відставання країн Сходу від західних держав. “Колоніалізм” і “модернізація” в сучасній орієнталістиці.
4. Особливості “східного” капіталізму.

Завдання до самостійної роботи

1. Колоніалізм як всесвітньо-історичне явище. Форми і методи колоніальної експансії.
2. Заповніть таблицю “Етапи колоніальної експансії”:

Етапи колоніальної експансії, їх хронологічні межі	Загальна характеристика

3. Складіть таблицю “Системи колоніального управління”:

Системи колоніального управління	Назва метрополії, якій відповідає система управління	Загальна характеристика
Опосередкованого (непрямого) управління		
Прямого адміністративного управління		
“Патерналістська”		
“Змішана”		

4. Колоніалізм і традиційні структури східного суспільства.
5. Работоргівля та її вплив на долю народів Африканського континенту.

Література

Основна

1. Алаев А.Б., Ерасов В.С. Формация или цивилизация? Диалог // Народы Азии и Африки. – 1990. – № 3.
2. Барг М.А. Категория «цивилизация» как метод сравнительно-исторического исследования // История СССР. – 1991. – № 5.
3. Бог – человек – общество в традиционных культурах Востока. – М., 1993.
4. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
5. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособ. для вузов. 3-е изд. – М., 1998.
6. Васильев Л.С. Что такое «азиатский способ производства»? // Народы Азии и Африки. – 1988. – № 3.
7. Ерасов В.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке (очерки общей теории). – М., 1990.
8. Жуков Е.М., Барг М.А., Черняк Е.Б., Павлов В.И. Теоретические проблемы всемирно-исторического процесса. – М., 1979.
9. Зарин В.А. Запад и Восток в мировой истории XIV – XIX вв. (Западные концепции общественного развития и становления мирового рынка). – М., 1991.
10. Ионов И.Н. Теория цивилизации: Этапы становления и развития // Новая и новейшая история. – 1994. – № 4-5.
11. История Востока: В 6 т. – Т.3: Восток на рубеже средневековья и нового времени: XVI – XVIII вв. – М., 1999.
12. История стран Азии и Африки в новое время: В 2 ч.: Учеб. пособ. для вузов. – М., 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
13. Качановский Ю.В. Рабовладение, феодализм или азиатский способ производства? – М., 1971.
14. Кульпин Э.С. Генетические коды цивилизации // Социально-естественная история. Вып. 4. – М., 1995.
15. Новая история стран Азии и Африки, XVI – XIX века: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. – М., 2004.
16. Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А.М. Родригеса: В 2 ч. – Ч.1: 1900 – 1945. – М., 2001.
17. О генезисе капитализма в странах Востока (XV – XIX вв.). – М., 1962.
18. Общее и особенное в историческом развитии стран Востока. Материалы дискуссии об общественных формациях на Востоке (Азиатский способ производства). – М., 1966.
19. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
20. Симония Н.А. Эволюция восточных обществ: синтез традиционного и современного. – М., 1984.
21. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: Пер. з англ. В 2-х т. – К., 1995.
22. Токарев С.А. Религия в истории народов мира. – М., 1986.
23. Формация или цивилизация: Дискус // Мировая экономика и международные отношения. – 1991. – № 5-6.
24. Формация или цивилизация? Круглый стол // Вопросы философии. – 1989. – № 10.
25. Цивилизационная структура современного мира / Под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко. В 3-х т. Т.3. Цивилизации Востока в условиях глобализации. – К., 2008.
26. Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Отв. ред. А.Д. Воскресенский; сост. В.Я. Белокрыцкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.

Додаткова

1. Восток в новое время: экономика, государственный строй. – М., 1991.
2. Гордон А.В. Крестьянство Востока: исторический субъект, культурная традиция, социальная общность. – М., 1989.
3. Город в формационном развитии стран Востока. – М., 1990.
4. Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – начало XX вв.) Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973.
5. Зарубежный Восток: вопросы экономической истории. – М., 1986.
6. Историография стран Востока (проблемы нового времени). – М., 1978.
7. Исторические факторы общественного воспроизводства в странах Востока. – М., 1986.
8. Классы и сословия в докапиталистических обществах Азии: Проблемы социальной мобильности. – М., 1986.
9. Кульпин Э.С. Социально-естественная история: Предмет, метод, концепции. – М., 1992.
10. Культурное наследие Востока. Проблемы, поиски, суждения. – Л., 1985.
11. Общественные движения и их идеология в добуржуазных обществах Азии. – М., 1988.
12. Онищук С.В. Исторические типы общественного воспроизводства: политэкономия мирового исторического процесса. – М., 1995.
13. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. – К., 1996.
14. Россия, Запад и мусульманский Восток в колониальную эпоху. – СПб., 1996.
15. Феномен восточного деспотизма. Структура управления и власти. – М., 1993.

Тема 1.2. Загальна характеристика далекосхідної (конфуціанської) цивілізації. Японія у XVII – на початку XX ст.

Лекція 2

Заняття 1.2.1. Загальна характеристика далекосхідної (конфуціанської) цивілізації. Японія у XVII – на початку XX ст.

Питання:

1. Загальна характеристика далекосхідної цивілізації.
2. Японія в період сьогунату Токугава (1603 – 1867 рр.).
3. Режим “самоізоляції” та “відкриття” Японії в середині XIX ст. “Ансейські договори”.
4. Події 1867 – 1868 рр. та їх оцінка в історіографії.
5. Японія в епоху системних буржуазних реформ 1868 – 1873 рр. Конституція 1889 р.
6. Зовнішня політика Японії в 1895 – 1918 рр.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю ”Особливості розвитку Японії в період Едо (1603 – 1867 рр.)”:

	Особливості розвитку
Соціально-економічний розвиток	
Суспільно-політичний розвиток	

Культурно-релігійний розвиток	
Зовнішня політика	

2. Заповніть таблицю "Японська культура нового часу (XVII – початок XX ст.)" (компаративний аналіз культурного розвитку двох періодів історії Японії):

Галузі культури	Епоха Едо (1603 – 1867 рр.)	Епоха "Мейдзі ісін" (1868 – 1912 рр.)
Література		
Театр		
Живопис		
Прикладне мистецтво		
Архітектура		

3. Японія в роки Першої світової війни.

Семінарське заняття 1

Заняття 1.2.2. Японія в період сьогунату Токугава (1603 – 1867 рр.) і "Мейдзі ісін" (1868 – 1912 рр.).

1. Сьогунат Токугава: соціально-економічний, політичний і культурний розвиток Японії в XVII – першій половині XIX ст.
2. Соціально-політична боротьба в Японії в 60-х рр. XIX ст: ліквідація сьогунату, реставрація влади імператора.
3. Реформи Мейдзі (1868 – 1873 рр.): зміст, значення.
4. Капіталістична модернізація Японії в останній третині XIX – на початку XX ст.
5. Зовнішня політика Японії в кінці XIX – на початку XX ст.

Методичні рекомендації

Японія належить до країн Далекосхідної цивілізації – конфуціанського цивілізаційно-культурного кола. Студентам слід проаналізувати базові елементи формування японського суспільства XVII – початку XX ст.: вплив природного фактору на формування особистості і соціуму; роль національних конфесій у формуванні "картини світу" японців: синтоїзму – натуроцентризм, культ пращурів, міфологія, божественне походження верховної влади, естетичні принципи; конфуціанства – ієрархічність, патерналізм, групова свідомість, етика взаємовідносин; буддизму (дзен-буддизму) в традиційній культурі. Звернути увагу на зовнішній фактор у формуванні японської соціокультурної системи: вироблення механізму адаптації, схильність до запозичення елементів європейської цивілізації з урахуванням традицій і національної специфіки; "військову" функцію держави з експансіоністською зовнішньою політикою (як витоки – самурайський дух мілітаризму). Це допоможе при розгляді основних питань семінарського заняття.

При вивченні даної теми особливу увагу слід звернути на суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-ідеологічні зміни, що відбулися в житті країни з утвердженням сьогунату Токугава (завершення об'єднання країни; державний устрій: система бакухан, місце і роль інституту імператорської влади, форми контролю сьогуну над даймьо; соціальна політика нового режиму: становий поділ японського суспільства, система сі-но-ко-сьо (самураї – селяни – ремісники – торговці), заходи для боротьби з феодалною опозицією; нові явища в поземельних відносинах, зростання міст, роль торговельно-ремісничих прошарків, регламентація економічного життя; духовно-ідеологічний розвиток Японії). На початку XVII ст. значних змін зазнала зовнішня політика країни. Визначити причини “самоізоляції” Японії від зовнішнього світу, а також наслідки такої політики.

XVII – XVIII ст. стали початком зародження російсько-японських відносин. Необхідно звернути увагу на спроби Росії встановити з Японією торговельні відносини (місії Лаксмана та Резанова), а також на сутність територіальних суперечок між двома країнами (проблема т. зв. “північних територій”).

У середині XIX ст. спостерігається активізація європейських держав і США, які почали широку колоніальну експансію на Далекому Сході, наслідком якої стало “відкриття” Японії. Проаналізувати результати укладення “ансейських” договорів.

Насильницьке “відкриття” Японії стало новим етапом в її історії. Використовуючи навчальну і наукову літературу, доцільно звернути увагу на зміни в суспільно-політичному, соціально-економічному та духовно-ідеологічному житті країни. Крах політики “самоізоляції” і зміна зовнішньополітичного курсу японського уряду призвели також до активізації опозиції та кризи влади сьогуну, а потім до громадянської війни 60-х рр. XIX ст. і подій 1867 – 1868 рр. – феноменальних в історії Далекосхідного регіону. З'ясувати їхні причини, хід і наслідки. Після опрацювання історіографії проблеми студенти повинні поміркувати над характером подій 1867 – 1868 рр.: “реставрація Мейдзі” чи “революція Мейдзі” (буржуазна, консервативна?), навівши відповідну аргументацію.

Реформи Мейдзі 1868 – 1873 рр. дали могутній імпульс розвитку капіталізму і розчистили шлях для великомасштабних буржуазних перетворень. Використовуючи джерела, навчальну та наукову літературу, проаналізувати зміст і значення “Мейдзі ісін” – просвітницького правління імператора Муцухіто. Особливу увагу слід приділити процесам модернізації епохи Мейдзі: проаналізувати внутрішні та зовнішні передумови перетворень, охарактеризувати і дати оцінку основним реформам – адміністративній, становій, військовій, аграрній. Чому у 70-х рр. XIX ст. виникає “Рух за свободу і народні права”? Звернути увагу на формування перших політичних партій, визначити їх соціальну базу, завдання, вплив на політичну ситуацію в країні.

Розкриваючи питання “Капіталістична модернізація Японії в останній третині XIX – на початку XX ст.”, треба з'ясувати основні етапи розвитку японської промисловості, характерні риси економічного розвитку даного періоду. Звернути увагу на роль держави у створенні сучасної промисловості (практика “зразкових підприємств” та ін.) і визначити причини, що обумовили високу конкурентоспроможність японської промислової продукції на світовому ринку.

Прийнята у 1889 р. Конституція Японської імперії (рекомендується робота з джерелом) на тривалий період закріпила політичний устрій Японії – конституційну монархію. Проаналізувати виборче законодавство, характер політичної влади, функції парламенту. Зосередити увагу на становленні імператорської системи: ідеології

тенноїзму, концепції “кокутай” – основі реставрації імператорської влади. З’ясувати сутність реформ у галузях освіти, культури, побуту та їх значення.

У чому полягала своєрідність модернізації епохи Мейдзі? Обговорити дискусію в зарубіжній, радянській і сучасній російській та українській японістиці про характер претворень в Японії.

Визначити, який вплив мала модернізація на різні соціальні прошарки Японії в останній третині XIX – на початку XX ст., звернути увагу на зростання ультранационалістичних тенденцій у японському суспільстві. У 70-х рр. XIX ст. Японія вдається до жорсткого зовнішньополітичного курсу. Визначити причини активізації її зовнішньої політики в даний період. Проте міжнародне становище країни було досить своєрідним. Спробуйте з’ясувати фактори, що стримували японську дипломатію і проаналізувати процес перегляду нерівноправних договорів. Звернути увагу на прагнення Японії до домінування у Східній Азії та її відносини з Китаєм, Кореєю, Росією, а також із західними державами. Визначте наслідки війн за участі Японії наприкінці XIX – на початку XX ст., а також географію її територіальних надбань.

Завершити семінарське заняття слід визначенням специфіки японської моделі модернізації та її результатів.

Теми рефератів і презентацій

1. Суспільний і державний устрій Японії в період сьогунату Токугава (1603 – 1867 рр.).
2. Зовнішня політика Японії в період сьогунату Токугава.
3. Релігійне життя японців у період сьогунату Токугава.
4. Культура Японії періоду сьогунату Токугава.
5. Міжособистісні та сімейно-побутові відносини в Японії в епоху сьогунату Токугава.
6. Історія самурайства в XVII – першій половині XIX ст.
7. Суспільно-політична боротьба в Японії в 60-х рр. XIX ст. Події 1867 – 1868 рр.
8. “Мейдзі ісін”: революція чи реформи? Історіографія подій 1867 – 1868 рр. в Японії.
9. Реформи “Мейдзі ісін” в Японії (1868 – 1912 рр.). Причини успішної модернізації країни.
10. Суспільно-політичне життя Японії в останній третині XIX ст.
11. Зовнішня політика Японії в останній третині XIX – на початку XX ст.
12. Ліберально-демократичний рух в Японії у 70 – 90-х рр. XIX ст.
13. Культура Японії в останній третині XIX – на початку XX ст.

Джерела

1. Англо-японский союз 1902 года, 30 января 1902 г., Лондон // Интернет: <http://www.hrono.info/dokum/19020130.html>
2. Дневник кругосветного путешествия (1789 – 1804) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/XVIII/1780-1800/Dnevn_krugos/text.htm
3. Документы по истории японской деревни. Конец XVII – первая половина XVIII в. Ч. I: Пер. О.С. Николаевой // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/XIX/1800-1820/Descriptio_Edo/pred.htm.

4. Като Хироюки. Записки соседа: Пер. с япон. Ю.Д. Михайловой // Интернет: // http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/XX/Kato_Hirojuki/pred.htm
5. Книга самурая. Бусидо // Интернет: // <http://www.lib.ru/japan/samuraj.txt>
6. Конрад Н.И. Японская литература в образцах и очерках. – М., 1991.
7. Конституция Японской империи (11 февраля 1889 г.) // Конституции буржуазных стран. В 2-х т. Т.1. – М. – Л., 1938. – С. 184-197.
8. Крестовский В. Синто и Буккьо. Из воспоминаний о стране «Восходящего солнца» (1890) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/XIX/1880-1900/Krestovskij/text1.htm>
9. Описание северного Эдзо, сделанное Мамией Риндзо (1808-1809): Пер. и аннотация Дж. А. Харрисона // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/XIX/1800-1820/Descriptio_Edo/pred.htm
10. Портсмутский мирный договор между Россией и Японией 25 августа (5 сентября) 1905 г., Портсмут // Интернет: <http://www.hrono.info/dokum/portsmut1905.html>
11. Филиппов А.В. “Стостатейные установления Токугава“ 1616 г. и “Кодекс из ста статей“ 1742 г.: Право, общество и идеология Японии первой половины эпохи Эдо: Пер. текстов и исслед. – СПб., 1998.
12. Черевкова А.А. Воспоминания о Японии (1888 – 1891) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/XIX/1880-1900/Cerevkova/text1.htm>
13. Ямамото Цунэтомо. Хагакурэ: Пер. с япон. Котенко Р.В., Мищенко А.А. – СПб., 2000.

Література

Основна

1. Агаев С.Л. “Мэйдзи исин“: революция или реформа? // Народы Азии и Африки. – 1978. – № 2. – С. 34-42.
2. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
3. Гришелева Л.Д. Формирование японской национальной культуры. – М., 1986.
4. Гришелева Л.Д., Чегодарь Н.И. Японская культура нового времени. Эпоха Мэйдзи. – М., 1998.
5. Губер А.А., Ким Г.Ф., Хейфец А.Н. Новая история стран Азии и Африки: Учеб. для студ. истор. фак-тов пед. ин-тов. 3-е изд. – М., 1982.
6. Елисеєфф В., Елисеєфф Д. Японская цивилизация. – Екатеринбург, 2006.
7. Жуков Е.М. К вопросу об оценке “Революции Мэйдзи“ // Вопросы истории. – 1968. – № 2. – С. 51-65.
8. Искандеров А.А. Токугава Иэясу // Вопросы истории. – 2004. – № 3. – С. 74-109.
9. История стран Азии и Африки в новое время: В 2-х ч.: Учеб. пособ. – М., 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
10. История Японии: Учеб. пособ. / Под ред. А.Е. Жукова. В 2-х т. Т. 1: с древнейших времен до 1868 г.; Т. 2: 1868 – 1998 гг. / РАН, Институт востоковедения. – М., 1998 (Т. 1), 1999 (Т. 2).
11. Иэнага Сабуро. История японской культуры: Пер. с япон. В.А. Кривцова, комментарии П.И. Смирнова. – М., 1972.
12. Кузнецов Ю.Д., Навлицкая Г.Б., Сырицин И.М. История Японии: Учеб. для вузов. – М., 1988.
13. Мак-Клейн Д. Япония. От сегуната Токугавы – в XXI век: Пер. с англ. – М., 2007.
14. Мендрин В.М. История сегуната в Японии (Нихон чайси): Пер. с япон.: В 2-х т. – М. – СПб., 1999.
15. Мещеряков А.Н. Заговор против крови: Стратегия японских реформ середины XIX века // Знание – сила. – 1991. – № 10. – С. 24-27.
16. Молодяков В.Э., Молодякова Э.В., Макарьян С.Б. История Японии. XX век. – М., 2007.

17. Молодяков В.Э. “Рестаuration“, “революция“ или ..? (К вопросу о характере Мэйдзи исин в контексте всемирной истории) // Восток. – 2002. – № 3. – С. 53-62.
18. Молодякова Э.В., Макарьянц С.Б. Опыт столетней модернизации Японии // Восток. – 1993. – № 2. – С. 99-109.
19. Новая история стран Азии и Африки. Учебн. пособ. для ун-тов. 2-е изд. – Л., 1971. – С. 60-78.
20. Очерки новой истории Японии. 1640 – 1917. – М., 1958.
21. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
22. Сила-Новицкая Т.Г. Культ императора в Японии: мифы, история, доктрины, политика. – М., 1990.
23. Тояма Сигэки. “Мэйдзи исин“ (Крушение феодализма в Японии). – М., 1959.
24. Эйдуз Х.Т. История Японии с древнейших времен до наших дней. Краткий очерк. – М., 1968.
25. Эйдуз Х.Т. “Мэйдзи исин“ как незавершенная буржуазная революция. – М., 1960.

Додаткова

1. Анарина Н.Г. Японский театр Ноо. – М., 1984.
2. Верисоцкая Е.В. Идеология японского экспансионизма в Азии в конце XIX – начале XX вв.: В 2-х ч. – М., 1990.
3. Горегляд В.Н. Общественная мысль и религии в эпоху Эдо // Из истории общественной мысли Японии XVII – XIX вв. – М., 1990. – С. 12-27.
4. Григорьева Т.П., Логунова В.В. Японская литература. Краткий очерк. – М., 1964.
5. Гундзи М. Японский театр Кабуки. – М., 1969.
6. Древняя Япония. Буддизм и синтоизм. – М., 1987.
7. Дюмулен Г. История Дзэн-буддизма. Индия и Китай. – СПб., 1994.
8. Иофан Н.А. Культура древней Японии. – М., 1974.
9. Ким Чжон Хон. Японо-китайская война 1894 – 1895 гг. и судьба Кореи // Вопросы истории. – 2005. – № 5. – С. 106-113.
10. Кирквуд К. Ренессанс в Японии. Культурный обзор XVII столетия. – М., 1988.
11. Конрад Н.И. Очерк истории культуры средневековой Японии. – М., 1980.
12. Кузьминков В. Острова раздора. Как возникла проблема “северных территорий“ // Родина. – 2005. – № 12. – С. 100-106.
13. Лещенко Н. “Отныне да будет постоянный мир и искренняя дружба...“ // Родина. – 2005. – № 10. – С. 7-9 (о русско-японских отношениях XIX в., “Трактат о торговле и границах“ 1855 г., миссия Е.В. Путятина).
14. Мещеряков А.Н. “Христианское столетие“ в Японии: проблема культурного отторжения // Восток. – 1993. – № 5. – С. 46-52.
15. Михайлова Ю.Д. Общественно-политическая мысль Японии, 60 – 80-е гг. XIX века. – М., 1991.
16. Молодяков В.Э. Консервативная революция в Японии: идеология и политика. – М., 1999.
17. Национальная религия японцев. Синто / Под ред. Э.В. Молодякова: Пер. с англ. А.Л. Гарибова. – М., 2008.
18. Норман Г. Возникновение современного государства в Японии. – М., 1961.
19. Носов К.С. Вооружение самураев. – М., 2001.
20. Очерки истории культуры средневековой Японии. – М., 1980.
21. Радуль-Затуловский Я.Б. Конфуцианство и его распространение в Японии. – М. – Л., 1947.
22. Ратти О., Уэстбрук А. Тайны древних цивилизаций. Самураи. – М., 2006.

23. Светлов Г.Е. Синто: история и современность // Новая и новейшая история. – 1992. – № 5. – С. 77-97.
24. Сеницын А.Ю. Рыцари Страны восходящего солнца. История, традиции, оружие. – СПб, 2007.
25. Спеваковский А.Б. Религия синто и войны. – Л., 1987.
26. Спеваковский А.Б. Самураи – военное сословие Японии. – М., 1981.
27. Стрешнев А. Родиться японцем // Родина. – 2005. – № 10. – С. 42-48.
28. Уотс Алан В. Путь Дзэн: Пер. с англ. – К., 1993.
29. Фредерик Л. Повседневная жизнь Японии в эпоху Мэйдзи (1868 – 1912). – М., 2007.
30. Хироаки Сато. Самураи: история и легенды. – СПб., 1999.
31. Щетинина Е.В. Эволюция японского экспансионизма во второй половине XIX в. // Проблемы Дальнего Востока. – 1984. – № 4. – С. 128-139.
32. Япония: идеология, культура, литература: Сб. ст. / АН СССР, Ин-т востоковедения; отв. ред. В.Н. Горегляд, В.С. Гривнин. – М., 1989.
33. Япония: Справочник / Сост. В.М. Алпатов и др. – М., 1992.

Тема 1.3. Корея у XVII – на початку XX ст.

Індивідуальна робота

Корея у XVII – на початку XX ст.

Питання:

1. Місце Кореї у структурі далекосхідної цивілізації. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку країни в XVII – першій половині XIX ст.
2. Рух “Сірхак” та його місце в релігійно-ідеологічній системі Кореї.
3. Міжнародне становище Кореї у другій половині XIX ст. і крах політики “самоізоляції” уряду Тевонгуна (1863 – 1873 рр.). Насильницьке відкриття країни Японією.
4. Основні етапи політичного розвитку Кореї в останній третині XIX – на початку XX ст. Боротьба прокитайської та прояпонської орієнтацій. Проблема державного суверенітету Кореї.
5. Корея в планах Росії. Російсько-японська війна та встановлення японського протекторату в Кореї (1905 р.). Анексія Кореї Японією (1910 р.). Особливості японського колоніального режиму в Кореї.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю “Корея у XVII – на початку XX ст. “:

	Особливості розвитку
Соціально-економічний розвиток	
Суспільно-політичний розвиток	
Культурно-релігійний розвиток	
Зовнішня політика	

2. Проаналізуйте реформи уряду Тевонгуна (1863 – 1873 рр.) в Кореї, дайте їм оцінку.
3. Виділіть особливості релігійно-ідеологічної системи Кореї в XVII – на початку XX ст.
4. Заповніть таблицю “Культура Кореї (XVII – початок XX ст.)“:

Галузі культури	Загальна характеристика
Література	
Театр	
Живопис	
Прикладне мистецтво	
Архітектура	

Джерела

1. Верная Чхунхян: Корейские классические повести XVII – XIX вв.: Пер. с корей. – М., 1990.
2. Захарин Д. Маньчжурия и Корея. Очерк природы, истории и населения этих стран. – Одесса, 1904.
3. Извлечения из отчета о поездке Кампбелля по Корею в переводе подполковника Генерального штаба Десино (1892) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Korea/XIX/1880-1900/Kampbell/Reise_1889.phtml?id=2339
4. Корея в воспоминаниях современников (1880 – 1900) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Korea/XIX/1880-1900/Sovr_Korea/text.phtml?id=2379
5. Описание Кореи. Сокр., переизд. – М., 1960.

Література

1. Василевская И.И. Колониальная политика Японии в Корею накануне аннексии (1904 – 1910 гг.). – М., 1975.
2. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
3. Забровская Л.В. Политика Цинской империи в Корею, 1876 – 1910 гг. – М., 1987.
4. История Кореи (Новое прочтение) / Под ред. А.В. Торкунова. – М., 2003.
5. История Кореи: С древнейших времен до наших дней. В 2-х т. Т.1. – М., 1974.
6. Ким Чжон Хон. Японо-китайская война 1894 – 1895 гг. и судьба Кореи // Вопросы истории. – 2005. – № 5. – С. 106-113.
7. Ланьков А.Н. Политическая борьба в Корею XVI – XVIII вв. – СПб., 1995.
8. Ли Ги Бэк. История Кореи: новая трактовка: Пер. с корей. – М., 2000.
9. Пак Чжон Хуэ. Русско-японская война 1904 – 1905 гг. и Корея. – М., 1997.
10. Тягай Г.Д. Очерк истории Кореи во второй половине XIX в. – М., 1960.
11. Тягай Г.Д. Формирование идеологии национально-освободительного движения в Корею. – М., 1983.
12. Чжун Сук Бэ, Ю.В. Ванин. Лекции по истории Кореи. – М., 1997.

Тема 1.4. Китай у XVII – на початку XX ст.

Лекції 3-4

Заняття 1.4.1 – 1.4.2. Китай у XVII – на початку XX ст.

Питання:

1. Захоплення Китаю маньчжурами. Імперія Цин у другій половині XVII – XVIII ст.
2. Криза традиційного китайського суспільства в першій половині XIX ст.
3. Імперія Цин у другій половині XIX ст. Політика “самопосилення” (1860-ті рр. – початок XX ст.).
4. Сінхайська революція 1911 – 1913 рр.: причини, періодизація, хід і наслідки. Оцінка революційних подій в історіографії.
5. Китайська республіка напередодні і в період Першої світової війни.

Індивідуальна робота

1. Проведіть компаративний аналіз першої (1840 – 1842 рр.) і другої (1856 – 1858 рр.) “опійних” війн в Китаї та їх наслідків.
2. Використавши джерела, рекомендовану навчальну та наукову літературу, обговоріть проблему “Селянська війна тайпінів у Китаї (1850 – 1864 рр.). Утворення держави Тайпін тяньго“. Проаналізуйте особливості внутрішньої і зовнішньої політики тайпінів.
3. Заповніть таблицю “Соціально-економічні та політичні передумови селянської війни тайпінів 1850 – 1864 рр. у Китаї“:

Соціально-економічне і політичне становище Китаю під владою Цинської династії	Форми і методи колоніальної політики Англії (наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.)	Наслідки колоніальної експансії Англії. Причини війни тайпінів

4. Складіть хронологічну таблицю селянської війни тайпінів і карту руху тайпінської армії, позначте на ній основні центри, захоплені тайпінами.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю “Компаративний аналіз політики “самопосилення” в Китаї та реформ Мейдзі в Японії“:

Напрямки реформ	Політика “самопосилення” в Китаї	Реформи Мейдзі в Японії
Економічні: а) у промисловості; б) в аграрному секторі		
У військовій сфері		
Станова		

Реформи державного устрою		
У галузі культури та освіти		

2. Заповніть таблицю “Культура Цинського Китаю в новий час“ (компаративний аналіз культурного розвитку двох періодів історії Китаю):

Галузі культури	Китай у XVII – першій половині XIX ст.	Китай у другій половині XIX – на початку XX ст.
Література		
Театр		
Живопис		
Прикладне мистецтво		
Архітектура		

Семинарське заняття 2

Заняття 1.4.3. Китай у другій половині XIX ст.

1. Політика “самопосилення“ в Китаї (1860-ті рр. – початок XX ст.). Політичний устрій і соціально-економічна модернізація Китаю.
2. Посилення економічного та політичного впливу європейських країн, США і Японії в Китаї. Китайсько-російські відносини.
3. Ліберально-реформаторський рух у Китаї. Кан Ювей.
4. Зародження національно-демократичного руху в Китаї. Сунь Ятсен.
5. Рух іхетуанів.

Методичні рекомендації

Китай належить до держав конфуціанського цивілізаційно-культурного кола. Слід пригадати цивілізаційні особливості китайського суспільства, що продовжували впливати на його соціально-економічний, суспільно-політичний та духовно-ідеологічний розвиток у нові часи. Проаналізувати фактори, що формували традиційну культуру ханьців: природне середовище, автаркічність землеробства, сімейно-кланові зв'язки; провідна роль конфуціанства у формуванні етико-культурної традиції (характер відносин: індивід – соціум – держава, роль особистості в традиційному Китаї, доктрина імператорської влади, роль бюрократії, особливості її формування, інститут шеньши як важливий стабілізуючий механізм імперської системи, існування соціальної гармонії в межах мудро керованої держави як найвищий сенс конфуціанства). Проаналізувати синоцентристську модель всесвіту в уявленнях ханьців, ставлення до сусідських народів (варвари, данники), дефініціювати поняття “торговельно-культурна експансія“.

На відміну від Японії, Китай у більшій мірі зберігав силу традиції і зневажливе ставлення до іноземних втручань та інновацій. Китай вирізнявся тотальним характером держави, бюрократичної влади, суспільства; причому організація влади мала біполярний характер: при міцній центральній владі переважав конфуціанський

полюс цінностей, в періоди кризи та децентралізації – даосько-буддійський полюс як реакція на порушення норми (з'ясувати сутність ідей егалітаризму в масовій свідомості китайців).

У другій половині XIX ст. залежність цинського Китаю від іноземних держав ще більше зростає. Країна швидко втрачала залишки суверенітету і перетворювалася в напівколонію. З'ясувати причини і сутність політики “самопосилення” в Китаї. Проаналізувати політичний портрет регента Ци Сі. З'ясувати, чому спроби правлячих кіл Китаю зміцнити свої військово-політичні та економічні позиції зазнали краху. Чому китайська політика “самопосилення” не принесла таких результатів, як реформи Мейдзі в Японії?

Невдачі реформаторських спроб правлячих кіл Китаю в другій половині XIX ст. призвели до посилення економічного та політичного впливу європейських країн, США і Японії в Китаї. Визначте методи, якими користувалися капіталістичні держави для подальшого розширення свого впливу в Китаї, а також форми політичної та економічної залежності країни. Дефініціювати поняття “орендні території” і показати їх на карті. Після японсько-китайської війни 1894 – 1895 рр. іноземні держави почали фактичний поділ країни на сфери впливу (визначити їх на карті).

Реальна загроза ліквідації політичної самостійності Китаю вплинула на піднесення ліберального реформаторського руху, визнаним лідером якого став Кан Ювей. Проаналізуйте програму китайських реформаторів та їх практичну діяльність у період “ста днів реформ” (11 липня – 21 вересня 1897 р.), який завершився державним переворотом і приходом до влади реакційних сил.

У 90-х рр. XIX ст. у Китаї зароджується національно-демократичний рух, біля витоків якого стояв Сунь Ятсен. Використовуючи джерела, рекомендовану навчальну та наукову літературу, проаналізуйте його діяльність у напрямку консолідації революційних сил наприкінці XIX – на початку XX ст.

Провал поверхових реформ у межах політики “самопосилення”, засилля іноземного капіталу, посилення ідеологічна експансія Заходу стали причинами піднесення народного руху в Китаї. На межі XIX – XX ст. Китай сколихнуло повстання іхетуанів (боксерське). Спробуйте пояснити трансформацію політичної програми повстанців (від гасла “Геть Цинів, відновимо Мінів!” до гасла “Підтримаємо Цинів, знищимо іноземців!”). Визначте характер повстання. Прослідкуйте зміну політики китайського уряду стосовно іхетуанів, з'ясуйте причини поразки повстання та його наслідки. “Заключний протокол” 1901 р., підписаний цинським урядом і західними державами, закріпив напівколоніальний статус Китаю (рекомендується робота з джерелом).

Завершити семінарське заняття слід з'ясуванням основних етапів і тенденцій соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку Цинського Китаю у нові часи.

Темі рефератів і презентацій

1. Селянська війна в Китаї 1639 – 1645 рр.
2. Державний і суспільний устрій імперії Цин у другій половині XVII – XVIII ст.
3. Релігійно-ідеологічна система Китаю у другій половині XVII – XVIII ст.
4. Зовнішня політика Китаю у другій половині XVII – XVIII ст.
5. Криза традиційного китайського суспільства на початку XIX ст.

6. Перша “опійна“ війна 1840 – 1842 рр.
7. Повстання тайпінів у Китаї (1850 – 1864 рр.). Тайпін тяньго.
8. Друга “опійна“ війна 1856 – 1858 рр.
9. Культура Китаю у другій половині XVII – першій половині XIX ст.
10. Регент Ци Сі та політична боротьба в Китаї 60 – 80-х рр. XIX ст.
11. Спроби модернізації Китаю у другій половині XIX ст.
12. Реформаторський рух у Китаї у другій половині 90-х рр. XIX ст. “Сто днів реформ“.
13. Ліберально-конституційний рух у Китаї на початку XX ст. Кан Ювей.
14. Національно-демократичний рух у Китаї в 90-х рр. XIX ст.
15. Сунь Ятсен і діяльність „Союзу відродження Китаю“ (1895 р.).
16. Рух іхетуанів 1898 – 1901 рр.: причини, періодизація, наслідки.
17. Суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток Китаю на початку XX ст.

Джерела

1. Боксерское восстание // Інтернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XIX/1880-1900/Boxer_vosst/frameset.htm
2. Бутаков А.М., Тизенгаузен А.Е. “Опиумные“ войны. Обзор войн европейцев против Китая в 1840 – 1842, 1856 – 1858, 1859 и 1860 годах. – М., 2002.
3. Восстание ихэтуаней: Документы и материалы. – М., 1968.
4. Восстание ихэтуаней. Документы и материалы // Інтернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XIX/1880-1900/Ihetuan/index.htm>
5. Декларация “Союза возрождения Китая“ // Сунь Ятсен. Избранные произведения. – М., 1964. – С. 64-66.
6. Документы “Союза малых мечей“ // Кузес В.С. Шанхайское восстание “Союза малых мечей“ 1853 – 1855 г. – М., 1980. – С. 164-192.
7. З листівки іхетуанів (1900) // Сергійчук І.М. Китай у нові та новітні часи: Практикум: Навч. посібн. – Суми, 2006. – С. 140.
8. Заключний (“боксерський“) протокол між Цінською імперією і великими державами від 7 вересня 1901 р. (Витяг) // Там же. – С. 141-142.
9. Избранные произведения прогрессивных китайских мыслителей нового времени (1840 – 1898): Пер. с кит. – М., 1961.
10. Контракт на постройку и эксплуатацию Китайско-Восточной железной дороги, Берлин, 27 августа (8 сентября) 1896 г. // Інтернет: <http://www.hrono.info/dokum/18980908.html>
11. Корсаков В.В. Пекинские события. Личные воспоминания участника об осаде в Пекине (май – август 1900 г.) // Інтернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XX/1900-1920/Korsakov_sobytiya/pred.htm
12. Русско-китайская конвенция 1898 г., Пекин, 15 (27) марта 1898 г. (Конвенция между Россией и Китаем о Ляодунском полуострове) // Інтернет: <http://www.hrono.info/dokum/1898ruskit.html>
13. Соколова А.А. Воспоминания о погроме в Маньчжурии по линии Восточной Китайской железной дороги в 1898 г. // Інтернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XIX/1880-1900/Sokolova/text3.htm>
14. Сунь Ятсен. Декларация “Об’єднаного союзу“ (серпень 1905 р.) // Сергійчук І.М. Китай у нові та новітні часи: Практикум: Навч. посібн. – Суми, 2006. – С. 144-145.
15. Тайпинское восстание. 1850 – 1864 гг.: Сборник документов. – М., 1960. – С. 19-187.
16. Хрестоматия по новой истории: Пособ. для препод. средней школы. В 3-х ч. Ч. III. – М., 1959. – С. 228-235.

Література

Основна

1. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
2. Века неравной борьбы / Отв. ред. В.Н. Никифоров. – М., 1967.
3. Губер А.А., Ким Г.Ф., Хейфец А.Н. Новая история стран Азии и Африки: Учеб. для студ. истор. фак-тов пед. ин-тов. 3-е изд. – М., 1982.
4. История Китая / Под ред. Л.С. Васильева. – М., 1998.
5. История Китая с древнейших времен до наших дней: Учеб. пособ. / Отв. ред. Л.В. Симоновская и Ф.М. Юрьев. – М., 1974.
6. История стран Азии и Африки в новое время: В 2-х ч.: Учеб. пособ. – М., 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
7. Калужная Н.М. Восстание ихэтуаней (1898 – 1901). – М., 1978.
8. Кузнецов В.С. Императрица Цы Си // Вопросы истории. – 2003. – № 12. – С. 62-86.
9. Крюгер Р. Полная история Поднебесной: Пер. с англ. Д. Воронина, Ю. Гольдберга. – М., 2006.
10. Новая история Китая / Отв. ред. С.Л. Тихвинский. – М., 1972.
11. Новая история стран Азии и Африки. Учебн. пособ. для ун-тов. 2-е изд. – Л., 1971. – С. 60-78.
12. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
13. Семанов В.И. Из жизни императрицы Цыси (1835 – 1908). 2-е изд. – М., 1979.
14. Тихвинский С.Л. Движение за реформы в Китае в конце XIX в. 2-е изд. – М., 1980.
15. Тихвинский С.Л. Завещание китайского революционера Сунь Ятсена: жизнь, борьба и эволюция политических взглядов. – М., 1986.
16. Тихвинский С.Л. Китай и всемирная история. – М., 1988.
17. Тихвинский С.Л. Политика “самоусиления” правящих кругов Китая (1860 – 1895) // Вопросы истории. – 1969. – № 4. – С. 78-98.
18. Фицджеральд С.П. История Китая: Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М., 2004.

Додаткова

1. Делюсин Л.П. Земельная программа небесной династии и ее оценки // Китайские социальные утопии: Сб. статей. – М., 1987.
2. Илюшечкин В.П. Крестьянская война тайпинов. – М., 1967.
3. Костяева А.С. Народные движения в Китае в 1901 – 1911 гг. – М., 1970.
4. Костяева А.С. Тайные общества Китая в первой четверти XX в. – М., 1995.
5. Непомнин О.Е. Социально-экономическая история Китая, 1894 – 1914. – М., 1980.
6. Ретунских Н.А. К вопросу об истоках китаецентризма. – М., 1996.
7. Сидихменов В.Я. Китай: страницы прошлого. – Смоленск, 2000.
8. Ткаченко Г.А. Культура Китая: Словарь-справочник. – М., 1999.
9. Фицджеральд С.П. Китай: Краткая история культуры: Пер. с англ. – СПб., 1998.

Семінарське заняття 3

Заняття 1.4.4. Китай на початку XX ст.

1. Передумови та причини Сінхайської революції (соціально-економічні, політичні, ідеологічні).
2. Боротьба революційних сил за повалення Цинської монархії (жовтень 1911 р. – лютий 1912 р.).

3. Суспільно-політична боротьба в Китайській республіці з проблем подальшого розвитку країни (1912 – 1913 рр.).
4. Китайська республіка в роки диктаторського правління Юань Шикая (1913 – 1916 рр.).
5. Криза Китайської республіки в 1916 – 1918 рр.

Методичні рекомендації

Перше десятиріччя ХХ ст. характеризувалося визріванням передреволюційної кризи в Китаї. Зверніть увагу на її соціально-економічні, політичні та ідеологічні складові: посилення експансії західних держав, Росії та Японії, затяжний конфлікт між конституційною опозицією та маньчжурською реакцією, зростання національно-демократичного руху, масові народні повстання, що розхитували підвалини цинського режиму, а також “економічний” рух буржуазії проти засилля іноземного капіталу.

Визначити характер, рушійні сили та періодизацію Сінхайської революції 1911 – 1913 рр.: I етап – боротьба революційних сил за повалення Цинської монархії (жовтень 1911 р. – лютий 1912 р.); II етап – суспільно-політична боротьба в Китайській республіці з проблем подальшого розвитку країни (1912 – 1913 рр.); III етап – “друга революція” (весна – літо 1913 р.).

На основі роботи з рекомендованими джерелами, аналізуючи подальший розвиток подій першого періоду революції, основну увагу слід звернути на політичну програму революції, перші успіхи республіканців, розгортання громадянської війни між Північчю і Півднем, створення республіканського уряду в Нанкіні і діяльність Сунь Ятсена на посаді тимчасового президента, зречення цинської династії, прихід до влади Юань Шикая, утворення Гоміньдану (Національної партії Китаю).

Чому етап “другої революції” (весна – літо 1913 р.) став поразкою революційних сил? Спираючись на рекомендовану літературу, визначте підсумки Сінхайської революції (поразка чи перемога?), а також основні зміни, що відбулися в політичній системі Китаю після її завершення.

Дайте характеристику Китайської республіки в роки диктаторського правління Юань Шикая (1913 – 1916 рр.).

Завершити семінарське заняття слід розглядом участі Китаю в Першій світовій війні. Проаналізуйте зміст ультиматуму Японії Китаю 18 січня 1915 р. (“21 вимога”). Чому уряд Юань Шикая змушений був його прийняти? Визначте причини та основні складові кризи Китайської республіки 1916 – 1918 рр., а також наслідки Першої світової війни для Китаю.

Темі рефератів і презентацій

1. Політична діяльність та ідеологія Сунь Ясена. “Три народні принципи”.
2. Діяльність “Об’єднаного союзу” (1905 р.). Сунь Ятсен і його програма революційних перетворень у Китаї.
3. Криза китайського суспільства на початку ХХ ст.
4. Конституційний рух у Китаї на початку ХХ ст.
5. Утворення Національної партії Китаю (Гоміньдан).
6. Проблема періодизації та характеру Сінхайської революції в історичній науці.
7. Політичний портрет Юань Шикая.

8. Ставлення європейських держав, США та Японії до революційних подій у Китаї на початку ХХ ст.
9. Проблема Тибету на початку ХХ ст.
10. Утворення Китайської революційної партії (Чжунхуа Геміндан) та її програма.
11. Культура Китаю на початку ХХ ст.

Джерела

1. Зі спогадів останнього цінського імператора Пу І (Сюаньтуна) про відречення від престолу (1912 р.) // Сергійчук І.М. Китай у нові та новітні часи: Практикум: Навч. посібн. – Суми, 2006. – С. 152-153.
2. Синьхайская революция 1911 – 1913 гг.: Сб. документов и материалов. – М., 1968.
3. Синьхайская революция. Документы и материалы // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XX/1900-1920/Sinhaj_rev/index.htm
4. Сунь Ятсен. Декларація при вступі на пост тимчасового президента Республіки (січень 1912 р.) // Сергійчук І.М. Китай у нові та новітні часи: Практикум: Навч. посібн. – Суми, 2006. – С. 149-152.
5. Сунь Ятсен. Принцип народного благоденства: соціальна революція (квітень 1912 р.) // Там же. – С. 156-158.
6. Тимчасова Конституція Китайської Республіки (10 березня 1912 р.) // Там же. – С. 153-155.
7. Хрестоматия по новой истории: Пособие для преподавателей средней школы. В 3-х ч. Ч. III. – М., 1959. – С. 228-235.

Література

Основна

1. Белов Е.А. О характере Синьхайской революции // Народы Азии и Африки. – 1972. – № 3. – С. 77-83.
2. Белов Е.А. Революция 1911 – 1913 гг. в Китае. – М., 1958.
3. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
4. Ефимов Г.В. Буржуазная революция в Китае и Сунь Ятсен (1911 – 1913 гг.): Факты и проблемы. – М.: Наука, 1974.
5. История Китая / Под ред. Л.С. Васильева. – М., 1998.
6. История Китая с древнейших времен до наших дней: Учеб. пособ. / Отв. ред. Л.В. Симоновская и Ф.М. Юрьев. – М., 1974.
7. История стран Азии и Африки в новое время: В 2-х ч.: Учеб. пособ. – М., 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
8. Кузнецов В.С. Синьхайская революция в Китае // Вопросы истории. – 2004. – № 10. – С. 3-21.
9. Кузнецов В.С. Юань Шикай // Вопросы истории. – 2002. – № 8. – С. 39-58.
10. Новая история Китая / Отв. ред. С.Л. Тихвинский. – М., 1972.
11. Новая история стран Азии и Африки. Учебн. пособ. для ун-тов. 2-е изд. – Л., 1971. – С. 60-78.
12. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
13. Стабурова Е.Ю. Политические партии и союзы в Китае в период Синьхайской революции. – М., 1992.
14. Тихвинский С.Л. Завещание китайского революционера Сунь Ятсена: жизнь, борьба и эволюция политических взглядов. – М., 1986.

Додаткова

1. Костяева А.С. Народные движения в Китае в 1901 – 1911 гг. – М., 1970.
2. Костяева А.С. Тайные общества Китая в первой четверти XX в. – М., 1995.
3. Непомнин О.Е. Социально-экономическая история Китая, 1894 – 1914. – М., 1980.
4. Тихвинский С.Л. Китай и всемирная история. – М., 1988.
5. Ткаченко Г.А. Культура Китая: Словарь-справочник. – М., 1999.
6. Фицджеральд С.П. Китай: Краткая история культуры: Пер. с англ. – СПб., 1998.

Завдання для поточного модульного контролю № 1 до тематичного блоку “Далекосхідна цивілізація у новий час (Японія, Китай, Корея)”

II рівень

Дайте коротку відповідь на запитання:

1. Офіційна релігія дому Токугава – _____.
2. Офіційна релігія в Японії до встановлення сьогунату, а також після “реставрації Мейдзі”, що ґрунтувалася на вшануванні культу імператора – _____.
3. Встановлення сьогунату Токугава відбулося в _____ р.
4. Кодекс самурайської честі (“Шлях самурая”) – _____.
5. Великі японські князі-землевласники – _____.
6. Придворна безземельна аристократія Японії періоду сьогунату – _____.
7. Особливість зовнішньої політики сьогунату Токугава – _____.
8. Найбільш розвинуті в соціально-економічному та суспільно-політичному відношенні японські князівства, які склали антитокугавський блок у ході громадянських війн 60-х років XIX ст. – _____.
9. Сьогунат як форма влади в Японії був ліквідований у _____ р.
10. Епоха правління імператора Муцухіто – _____.
11. Перша імперська японська конституція була прийнята в _____ р.
12. Назва палат парламенту за першою Конституцією Японської імперії – _____, _____.
13. Назва Корейської держави за часів правління династії Лі (1392 – 1910 рр.) – _____.
14. Формальний “сюзерен” Кореї – _____.
15. Титул корейського монарха – _____.
16. Привілейований служилий стан корейського суспільства – _____.
17. Просвітницький рух “за реальні науки” в корейському суспільстві наприкінці XVII – XVIII ст. – _____.
18. Перший нерівноправний договір, укладений Кореєю з Японією – _____.
19. Радикальний селянський рух у Кореї другої половини XIX ст., ідеологічним підґрунтям якого стало “східне вчення” – _____.
20. В якому році Корея стала колонією Японської імперії? _____.

21. Остання “китайська” династія (1368 – 1644 рр.) – _____.
22. Рік встановлення маньчжурської (цинської) династії в Китаї – _____.
23. Титул маньчжурського імператора _____.
24. “Шеньши” – це _____.
25. Перша “опійна” (англо-китайська) війна відбулася в _____ рр.
26. Перший нерівноправний договір Китаю з Англією, укладений після закінчення англо-китайської (“опійної”) війни – _____.
27. Друга “опійна” (англо-франко-китайська) війна відбувалася в _____ рр.
28. Селянська війна тайпінів тривала в _____ рр.
29. Регент китайського імператора, яка проводила політику “самопосилення” в Китаї – _____.
30. Лідер китайських реформаторів останньої третини XIX – початку XX ст. – _____.
31. Останній імператор династії Цин – _____.
32. Перший тимчасовий президент Китайської республіки (1866 – 1925 рр.), засновник партії Гоміньдан – _____.

III рівень

Поміркуйте над запитаннями і дайте на них розгорнуту відповідь:

1. Основні проблеми курсу. Особливості розвитку країн Сходу в новий час.
2. Проблема періодизації курсу.
3. Колоніалізм як всесвітньо-історичне явище.
4. Форми і методи колоніальної експансії, її етапи.
5. Системи колоніального управління.
6. Соціально-економічний розвиток, суспільний і державний устрій Японії періоду сьогунату Токугава (1603 – 1867 рр.).
7. Причини “самоізоляції” Японії в XVII – першій половині XIX ст. “Відкриття” країни іноземними державами та його наслідки.
8. Культурний розвиток і релігійне життя Японії періоду сьогунату Токугава.
9. Суспільно-політична боротьба в Японії в 60-х рр. XIX ст.: ліквідація сьогунату, реставрація влади імператора.
10. Реформи Мейдзі в Японії (1868 – 1873 рр.): сутність і значення. Причини успішної модернізації країни в останній третині XIX ст.
11. “Рух за свободу і народні права” в Японії. Конституція Японської імперії 1889 р.
12. Причини активізації зовнішньої політики Японії наприкінці XIX – на початку XX ст. Японія в роки Першої світової війни.
13. Особливості розвитку Кореї в XVII – першій половині XIX ст. Рух “Сірхак” та його місце в релігійно-ідеологічній системі країни.
14. Корея у другій половині XIX – на початку XX ст. Охарактеризуйте процес напівколоніального поневолення Кореї. Чим він завершився?
15. Завоювання Китаю маньчжурами та його наслідки. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку китайської імперії Цин у другій половині XVII – XVIII ст.
16. Криза традиційного китайського суспільства у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.: її причини та наслідки.

17. Перша (1840 – 1842 рр.) і друга (1856 – 1858 рр.) “опійні” війни в Китаї та їх наслідки.
18. Тайпінське повстання в Китаї (1850 – 1864 рр.). Утворення держави Тайпінтяньго. Внутрішня і зовнішня політика тайпінів.
19. Політичний устрій і соціально-економічна модернізація китайської імперії Цин. Політика “самопосилення” (1860-ті рр. – початок ХХ ст.) та її наслідки.
20. Посилення впливу європейських країн, США, Японії в Китаї у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Перетворення Китаю в напівколонію іноземних держав.
21. Зародження ліберально-реформістського руху в Китаї наприкінці ХІХ ст. Кан Ювей і “Сто днів реформ”.
22. Національно-демократичний рух у Китаї в 90-х рр. ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Сунь Ятсен. Діяльність “Союзу відродження Китаю” та “Об’єднаного союзу”.
23. Рух іхетуанів у 1898 – 1901 рр.: причини виникнення, основні етапи, причини поразки, наслідки.
24. Релігійне життя та культура Китаю другої половини ХІХ – початку ХХ ст.
25. Соціально-економічні, політичні, ідеологічні передумови та причини Синьхайської революції (1911 – 1913 рр.).
26. Боротьба революційних сил у Китаї за повалення Цинської монархії (жовтень 1911 – лютий 1912 рр.)
27. Китайська республіка в роки диктаторського правління Юань Шикая (1913 – 1916 рр.).
28. Причини та основні прояви розпаду Китайської республіки (1916 – 1918 рр.).

МОДУЛЬ 2. ПІВДЕННОАЗІЙСЬКА ТА ПІВДЕННО-СХІДНОАЗІЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЇ У ХVІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Тема 2.1. Загальна характеристика південно-східноазійської цивілізації (країни Південно-Східної Азії та Тихоокеанського регіону) у ХVІІ – на початку ХХ ст. Держави Індокитайського п-ва.

Лекція 1.

Заняття 2.1.1. Загальна характеристика південно-східноазійської цивілізації (країни Південно-Східної Азії та Тихоокеанського регіону) у ХVІІ – на початку ХХ ст. Держави Індокитайського п-ва.

Питання:

1. Особливості розвитку країн південно-східноазійської цивілізації у нові часи.
2. Держави Індокитайського півострова у ХVІІ – середині ХІХ ст.:
 - а) феодалні держави Нгуєнів і Чинів у В’єтнамі;
 - б) Лаос, Камбоджа в ХVІІ – середині ХІХ ст.: політичний лад, соціально-економічний устрій, міжнародне становище.
3. Країни Індокитайського півострова у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.:
 - а) колоніальне поневолення Францією В’єтнаму, встановлення “протекторату” над Лаосом і Камбоджею;
 - б) утворення “Індокитайського союзу”. Зародження національного руху.

Індивідуальна робота

1. Складіть таблицю “Держави Індокитайського півострова в XVII – середині XIX ст.”:

	В’єтнамські держави	Лаос	Камбоджа
Політичний устрій			
Соціально-економічний розвиток			
Зовнішня політика			

Завдання до самостійної роботи

2. Заповніть таблицю “Культура держав Індокитайського півострова в новий час”:

Галузі культури	В’єтнамські держави	Лаос	Камбоджа
Література			
Театр			
Живопис			
Прикладне мистецтво			
Архітектура			

Література

Основна

1. Берзин Э.О. Юго-Восточная Азия и экспансия Запада в XVII – начале XVIII в. – М., 1987.
2. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
3. Дементьев Ю.П. Политика Франции в Индокитае и образование Индокитайского союза (1858 – 1907). – М., 1975.
4. Деопик Д.В. История Вьетнама. В 2-х ч. Ч. I. – М., 1994.
5. История Вьетнама: Пер. с вьет. – М., 1983.
6. История Вьетнама: середина XIX – середина XX в.: Пер. с вьет. – М., 1991.
7. История Вьетнама: Учеб. для вузов по спец. “История”. В 2-х ч. / Ин-т стран Азии и Африки при МГУ, Ин-т практ. востоковедения. – М., 1995.
8. История Кампучии: Краткий очерк. – М., 1981.
9. Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. – М., 1983.
10. Краткая история Вьета (Вьет Шы Льюк) / Отв. ред. Д.В. Деопик: Пер. с вьетняня, вступ. статья и комментарий. А.Б. Полякова. – М., 1980.
11. Новакова О.В., Цветов П.Ю. История Вьетнама. В 2-х ч. Ч. I. – М., 1995.

12. Новая история Вьетнама / Под ред. С.А. Мхитрян. – М., 1980.
13. Очерки истории Юго-Восточной Азии. – М., 1978.
14. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
15. Холл Д. История Юго-Восточной Азии. – М., 1958.
16. Юго-Восточная Азия в мировой истории / Под ред. С.Н. Ростовского и др. – М., 1977.
17. Юго-Восточная Азия. История. Современность. – М., 1983.

Додаткова

1. Итс Р.Ф. Этническая история юга Восточной Азии. – Л., 1972.
2. Лаос: Справочник. – М., 1994.
3. Миго А. Кхмеры. – М., 1973.
4. Народы Юго-Восточной Азии. – М., 1966.
5. Огнетов И.А. Восстание Тей-Шонов во Вьетнаме (1771 – 1802). – М., 1960.
6. Ожегов С.С., Проскурякова Т.С., Хоанг Дао Кинь. Архитектура Индокитая. – М., 1988.
7. Стратанович Г.Г. Народные верования населения Индокитая. – М., 1976.
8. Ху Куок Ви, Тригубенко М.Е., Аносова Л.А. Вьетнам: Справочник. – М., 1993.
9. Чеснов Я.В. Историческая этнография стран Индокитая. – М., 1976.
10. Чешков М.А. Очерки истории феодального Вьетнама. – М., 1967.
11. Шено Ж. Очерки истории вьетнамского народа. – М., 1957.

Тема 2.2. Філіппіни у XVII – на початку XX ст.

Індивідуальна робота

Філіппіни у XVII – на початку XX ст.

Питання:

1. Іспанський колоніальний режим на Філіппінах у XVII ст.
2. Зміна характеру колоніальної експлуатації Філіппін з середини XVIII ст. Економічне проникнення капіталістичних держав на Філіппіни у першій половині XIX ст.
3. Особливості національного руху на Філіппінах у другій половині XIX – на початку XX ст. Національно-визвольна революція 1896 – 1898 рр. Проголошення Філіппінської республіки.
4. Американо-філіппінська війна 1899 – 1901 рр. Американський колоніальний режим (1899 – 1916 рр.). Політика “філіппінізації” та її наслідки.

Завдання до самостійної роботи

1. Проаналізуйте політичну діяльність Хосе Рісалья в національно-визвольному русі Філіппін другої половини XIX ст.
2. Охарактеризуйте процес утворення політичних партій – Філіппінської ліги та Катіпунану, дайте оцінку їхньої діяльності.
3. Визначте особливості релігійного та культурного розвитку Філіппінського архіпелагу в XVII – на початку XX ст.

Література

1. Берзин Э.О. Юго-Восточная Азия и экспансия Запада в XVII – начале XVIII в. – М., 1987.
2. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
3. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособ. для вузов. 3-е изд. – М., 1998.
4. Итс Р.Ф. Этническая история юга Восточной Азии. – Л., 1972.
5. Левонтова Ю.О. История Филиппин: Краткий очерк. – М., 1979.
6. Католическая церковь на Филиппинах. – М., 1988.
7. Очерки истории Юго-Восточной Азии. – М., 1978.
8. Подберезский И.В. Хосе Рисаль. – М., 1985.
9. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
10. Сухарьков И.А. “Великий плебей“ Филиппинской революции: А. Бонифасио. 1863 – 1897 // Вопросы истории. – 1972. – № 6. – С. 200-204.
11. Сухарьков И.А. Филиппинский национальный герой Хосе Рисаль (1861 – 1896) // Вопросы истории. – 1970. – № 1. – С. 205-209.
12. Холл Д. История Юго-Восточной Азии. – М., 1958.
13. Юго-Восточная Азия в мировой истории / Под ред. С.Н. Ростовского и др. – М., 1977.
14. Юго-Восточная Азия. История. Современность. – М., 1983.

Тема 2.3. *Индонезия у XVII – на початку XX ст.*

Індивідуальна робота

Индонезия у XVII – на початку XX ст.

Питання:

1. Індонезія в XVII – середині XIX ст.:
 - а) португальська і голландська агресія проти Індонезії, встановлення панування голландської Ост-Індської компанії;
 - б) англо-голландське суперництво в Індонезії наприкінці XVIII – на початку XIX ст. і захоплення Індонезії Англією;
 - в) відновлення голландського панування; система “примусових культур”.
2. Індонезія в другій половині XIX – на початку XX ст.:
 - а) кризові явища в індонезійській економіці; початок відміни системи “примусових культур”;
 - б) політика США, Великої Британії в Індонезії. Ачехська війна 1873 – 1913 рр. та її наслідки;
 - в) розподіл Індонезійського архіпелагу на сфери впливу між Голландією, Великою Британією, Португалією, Німеччиною в останній третині XIX ст.

Завдання до самостійної роботи

1. З’ясуйте особливості релігійного та культурного розвитку Індонезійського архіпелагу в XVII – на початку XX ст.

Література

1. Архипов В.Я. Экономическое развитие Индонезии в колониальный период. (Эпоха империализма) // Вопросы истории. – 1970. – № 6. – С. 63-72.

2. Бандиленко Г.Г., Гневушева Е.И., Деопик Д.В., Цыганов В.А. История Индонезии. В 2-х ч. Ч.1. – М., 1992.
3. Берзин Э.О. Юго-Восточная Азия и экспансия Запада в XVII – начале XVIII в. – М., 1987.
4. Губер Г.Г. Индонезия (социально-экономические очерки). – М., 1933.
5. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
6. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособ. для вузов. 3-е изд. – М., 1998.
7. История Индонезии: Учебн. / Под ред. Г.Г. Бандиленко. – М., 1992.
8. Мовчанок П.М. Яванская народная война (1825 – 1830 гг.). – М., 1969.
9. Перская И.Ю. Источники по истории Индонезии с древнейших времен по 1917 г. В 2-х ч. Ч. I. – М., 1974.
10. Политика капиталистических держав и национально-освободительное движение в Юго-Восточной Азии (1871 – 1917 гг.). – М., 1965.
11. Ревуненкова Е.В. Народы Малайзии и Западной Индонезии (некоторые аспекты духовной культуры). – М., 1980.
12. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
13. Холл Д. История Юго-Восточной Азии. – М., 1958.
14. Юго-Восточная Азия в мировой истории / Под ред. С.Н. Ростовского. – М., 1977.
15. Яванская культура: к характеристике крупнейшего этноса в Юго-Восточной Азии. – М., 1989.

**Тема 2.4. Загальна характеристика південноазійської цивілізації.
Індія у XVII – на початку XX ст.**

Лекції 2-3

**Заняття 2.4.1 – 2.4.2. Загальна характеристика південноазійської цивілізації.
Індія у XVII – на початку XX ст.**

Питання:

1. Особливості розвитку країн південноазійської цивілізації та місце Індії в ній.
2. Імперія Великих Моголів у XVII – першій половині XVIII ст.
3. Британське завоювання Індії (друга половина XVIII ст.).
4. Перетворення Індії в британську колонію та колоніальна політика Англії в Індії у першій половині XIX ст.
5. Велике сипайське повстання 1857 – 1859 рр. та його наслідки.
6. Буржуазні реформи в Британській Індії в 60 – 90-х рр. XIX ст.
7. Британська Індія на початку XX ст.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю: “Введення британцями нових земельно-податкових систем в Індії наприкінці XVIII – на початку XIX ст.)“:

Назва земельно-податкової системи, територія	Особливості	Вплив на соціально-економічний розвиток Індії

- Заповніть таблицю “Колоніальна політика Англії в Індії та її наслідки (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.)“:

Соціально-економічне і політичне становище Індії в доколоніальний період	Форми і методи колоніальної політики Англії (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.)	Наслідки колоніальної експансії Англії. Причини сипайського повстання 1857 – 1859 рр.

- Підготуйте карту основних центрів великого антибританського повстання 1857 – 1859 рр. і складіть хронологічну таблицю розвитку подій у них.
- Заповніть таблицю “Компаративний аналіз культурного розвитку Імперії Великих Моголів і Британської Індії“:

Галузі культури	Імперія Великих Моголів (XVII – перша половина XVIII ст.)	Британська Індія (друга половина XIX – початок XX ст.)
Література		
Театр		
Живопис		
Прикладне мистецтво		
Архітектура		

Семінарське заняття 1

Заняття 2.4.3. Колоніальна політика Англії в Індії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

- Формування апарату британського управління Індією.
- Аграрні перетворення, введення нових земельно-податкових систем, їх вплив на соціально-економічний розвиток Індії.
- Дискусія про наслідки британської колонізації Індії: роль британських колонізаторів у долі народів півострова Індостан.
- Держава сикхів у першій половині XIX ст.

Методичні рекомендації

Індія належить до країн південноазійської цивілізації, що вирізняється первинністю індуїзму в релігійно-культурному фундаменті, який докорінно не змінило напластування буддизму, ісламу та інших релігій у ході історичного розвитку.

Студенти мають звернути увагу на особливості індуїзму як цивілізаційного ядра, його організаційно-регламентуючу та комунікативно-інтегруючу роль: відсутність організованої та ієрархічно структурованої церкви, толерантність до

інших релігій; опора на общинно-кастову структуру індійського суспільства; акцент на самовдосконаленні особистості, обмеження ідеями карми та сансари сенсу історії; відносна політична пасивність та ігнорування ідей влади і державності, несприйняття радикальних, насильницьких способів соціального переустрою. При розгляді проблем соціальної мобільності індусів і сприйняття процесів модернізації слід пригадати особливості характеру індійської общини, визначити причини її стійкості, з'ясувати здатність індійської цивілізації до адаптації досвіду інших культур і межі цієї адаптації. Ці аспекти будуть корисними для успішного проведення семінарського заняття.

При розгляді першого питання студентам треба пригадати етапи британського завоювання півострову Індостан (торговельно-економічної експансії та безпосереднього військового втручання) та їх наслідки. Проаналізувати роль англійської Ост-Індської компанії, яка перемогла в протиборстві з французькою Ост-Індською компанією за панування над Індією у XVIII ст. З'ясувати форми і методи британського завоювання і політичного підкорення індійських територій (субсидіарні договори, роль сипайських загонів тощо).

Особливу увагу слід звернути на поступову трансформацію англійської Ост-Індської компанії з торговельної організації в територіальну державу, а також процес формування апарату британського управління Індією наприкінці XVIII ст., відзначивши його діархічну структуру: з боку британської Ост-Індської компанії та Ради у справах Індії (Лондон).

Проаналізувати особливості адміністративного устрою колоніальної Індії, методи її експлуатації британцями і земельно-податкову політику колоніальної адміністрації наприкінці XVIII – на початку XIX ст. (системи тимчасового та постійного заміндарства, райятварі, маузавар (махалварі), оцінити їх вплив на соціально-економічний розвиток Індії.

Важливою проблемою семінарського заняття має стати дискусія про наслідки британської колонізації Індії та роль британських колонізаторів у долі народів півострова Індостан (слід розкрити як негативні, так і позитивні сторони цього явища) [див. *Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М.: Высшая школа, 2003. – С. 352-357*]. Пояснити точку зору Л.С. Васильєва стосовно цих процесів: “З одного боку, це призводило до колонізації країни, перетворення її в аграрно-сировинний придаток Англії, до податкового зиску, розорення ремісників і селян, страждань багатьох людей. З другого – цей болісний процес активно сприяв розвитку країни, знайомив її з новими формами зв'язків і відносин, з виробництвом машинного типу, з основами науки та техніки. Англіїці і особливо англійська мова стали інтегруючою силою, що допомагала об'єднувати різномовну країну в єдине ціле”.

Зробити акцент на тому, що стрімкий ефект колоніалізму сприяв капіталістичній трансформації Британської Індії – створенню промислово розвинутих анклавів, введенню англійських стандартів парламентської демократії, принципів судочинства та управління, схильності до плюралізму орієнтирів і світоглядів. Проте могутня індуїстська традиція чинила опір подальшій модернізації і живила національно-визвольний рух. Про роль релігійних і культурних традицій індуїзму у формуванні суспільно-політичного клімату Індії, характеру антиколоніального руху слід пам'ятати при розкритті питань наступного семінарського заняття.

Особливу увагу в межах семінарського заняття слід звернути на боротьбу сикхів у Пенджабі за створення своєї держави у другій половині XVII – XVIII ст., відстоювання її незалежності у процесі британського завоювання Індії у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.

Теми рефератів і презентацій

1. Завоювання З.М. Бабуром Індії та утворення Імперії Великих Моголів (XVI ст.)
2. Військово-ленна система держави Великих Моголів.
3. Політична історія Імперії Великих Моголів.
4. Сикхізм XVI – першої половини XVII ст.
5. Боротьба сикхів за створення своєї держави (друга половина XVII – XVIII ст.)
6. Держава сикхів у Пенджабі (перша половина XIX ст.)
7. Завоювання Індії Англією (друга половина XVIII ст.)
8. Колоніальна політика Англії в Індії наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.
9. Дискусія про наслідки британської колонізації півострову Індостан.
10. Релігійні системи Індії в новий час.
11. Кастова система Індії в новий час.

Джерела

1. Армянские источники XVIII века об Индии. Пер. с армян. – Ереван, 1968.
2. Вестник Европы (1805). Известия и замечания // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Indien/XIX/1800-1820/Vestnik_evropy/1805_s_21_nom_10.phtml?id=4082
3. Гюго К. Записки об Индии: Пер. с фр. К.А. Антоновой. – М., 1977.
4. Документы по истории индийского национально-освободительного движения // Хрестоматия по новой истории. В 2 т. Т.2. – М., 1965. – С. 522-575.
5. Неру Д. Открытие Индии. – М., 1955.
6. Практикум по истории стран зарубежного Востока. – М., 1963. – С. 74-94.
7. Российские путешественники в Индии, XIX – начало XX в.: Документы и материалы. – М., 1990.
8. Типу-султан (1795 – 1796). Французские документы о его борьбе с англичанами // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Indien/XVIII/1780-1800/Tipu_sultan/rametext.htm

Література

Основна

1. Антонова К.А. Английское завоевание Индии в XVIII веке. – М., 1958.
2. Антонова К.А., Бонгард-Левин Г.М., Котовский Г.Г. История Индии: Краткий очерк. – М., 1973.
3. Бельский А.Г., Фурман Д.Е. Сикхи и индусы: Религия. Политика. Терроризм. – М., 1992.
4. Ванина Е.Ю. Идеи и общество в Индии XVI – XVIII вв. – М., 1993.
5. Гольдберг Н.М. Очерки по истории Индии: Национально-освободительное движение в новое время. – М., 1965.
6. Индия: Общество, власть, реформы: Памяти Г.Г. Котовского. – М., 2003.
7. Кочнев В.И. Государство сикхов и Англия. – М., 1968.

8. Новая история Индии. – М., 1981.
9. Общественная мысль Индии: проблемы человека и общества. Сб. статей / Отв. ред. А.Д. Лиман, Л.Р. Полонская. – М., 1992.
10. Павлов В.И. Социально-экономическая структура промышленности Индии. Исторические предпосылки генезиса капитализма (конец XVIII – середина XIX в.). – М., 1973.
11. Паниккар К.М. Очерки истории Индии. – М., 1961.
12. Рейснер И.М. Народные движения в Индии в XVII – XVIII вв. – М., 1961.
13. Самыгин С.И., Нечипуренко В.Н. Религия сикхов: Социально-философские аспекты. – Ростов-на-Дону, 1995.
14. Савченко О.А. Английская колониальная политика в Индии и британский парламент в конце XVIII в. // Клио. № 4. – СПб., 2002.
15. Семенова Н.И. Государство сикхов. Очерки социальной и политической истории Пенджаба с середины XVIII в. до середины XIX в. – М., 1958.
16. Семенова Н.И. История сикхского движения. – М., 1963.
17. Синха Н.К., Банерджи А.Ч. История Индии. – М., 1954.
18. Фурсов К.А. Ост-Индская компания. История великого олигарха // Новое время. – 2001. – № 2 – 3.

Додаткова

1. Алаев Л.Б., Загородникова Т.Н. Кастовый состав населения Индии // Восток. – 1993. – № 1.
2. Алаев Л.Б. Южная Индия. Социально-экономическая история XIV – XVIII веков. – М., 1964.
3. Андросов В.П. Будда Шакьямуни и индийский буддизм. Современное толкование древних текстов. – М., 2001.
4. Ашрафян К.З. Аграрный строй Северной Индии (XIII – сер. XVIII вв.). – М., 1965.
5. Ашрафян К.З. Дели: история и культура. – М., 1987.
6. Ашрафян К.З. Общинное и частное землевладение в Могольской Индии: (По земельным документам XVI – середины XVIII в.) // Восток. – 1996. – № 2. – С. 21-34.
7. Ашрафян К.З. Феодализм в Индии. – М., 1977.
8. Барт А. Религии Индии. – М., 1987.
9. Боги, брахманы, люди. – М., 1969.
10. Бродов В.В. Истоки философской мысли Индии. – М., 1990.
11. Бэшем А. Чудо, которым была Индия. – М., 1977.
12. Дюмулен Г. История дзен-буддизма. Индия и Китай. – СПб., 1974.
13. Ефремова И.А. Каста и территория: рубежи социокультурных районов // Восток. – 1993. – № 1.
14. Индийская культура и буддизм. – М., 1972.
15. Индия и Китай: Две цивилизации – две модели развития // Мировая экономика и международные отношения. – 1988. – № 4, 6, 8.
16. Индуизм. Джайнизм. Сикхизм: Словарь / Сост. Л.Б. Алаев и др. – М., 1996.
17. Касевич В.Б. Буддизм. Картина мира. Язык. – СПб., 1996.
18. Касты в Индии. – М., 1965.
19. Касымов А.М. Борьба Майсура за независимость в конце XVIII в. – Ташкент, 1964.
20. Кочнев В.И. Гуру Говинд Сингх – реформатор сикхизма // Мифология и верования народов Восточной и Юго-Восточной Азии. – М., 1973.
21. Кудрявцев М.К. Кастовая система в Индии. – М., 1992.
22. Куценков А.А. Политическая функция индийской касты // Народы Азии и Африки. – 1974. – № 1.
23. Мюллер М. Шесть систем индийской философии. – М., 1995.

24. Найп Д.М. Индуизм // Религиозные традиции мира. В 2-х т. Т. 2. – М., 1996.
25. Невелеве С.Л. Истоки индуизма // Индия 1984. Ежегодник. – М., 1985.
26. Ольденбург С.Ф. Культура Индии. – М., 1991.
27. Очерки экономической и социальной истории Индии. – М., 1973.
28. Павленко Ю.В. Формування етномовної структури Індійської цивілізації // Східний світ. – 1998. – № 1 – 2.
29. Радхакришнан С. Индийская философия. В 2-х т. Т. 2. – М., 1993.
30. Сидорова С.Е. Английское хлопковое лобби и Индия (первая половина 60-х годов XIX в.) // Индия: Общество, власть, реформы: Памяти Г.Г. Котовского. – М., 2003.
31. Четтерджи С., Дата Д. Индийская философия. – М., 1994.
32. Чичерин А.М. Экономическое развитие Индии перед английским завоеванием (ремесло и торговля). – М., 1965.
33. Юрлова Е. Индия: касты и межкастовые отношения живут и изменяются // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 11. – С. 13-19.

Семінарські заняття 2-3

Заняття 2.4.4 – 2.4.5. Британська Індія у другій половині XIX – на початку XX ст.

1. Антианглійське повстання 1857 – 1859 рр. та його наслідки. Реформування системи колоніального управління в Індії у 60-х рр. XIX ст.
2. Соціально-економічні та суспільно-політичні реформи британців в Індії 60 – 90-х рр. XIX ст.
3. Піднесення національного руху народів Індії:
 - а) національно-ліберальний реформістський рух;
 - б) національно-радикальний рух;
 - в) релігійне реформаторство та просвітництво.
4. Загострення англо-індійських протиріч на межі XIX – XX ст. Причини піднесення національного руху народів Індії.
5. Індійський Національний Конгрес в умовах піднесення національного руху. Активізація мусульманського національно-релігійного руху. Створення Мусульманської Ліги (1906 р.).
6. Британська Індія напередодні і в роки Першої світової війни.

Методичні рекомендації

Британська колоніальна політика порушила традиційний баланс відносин в індійському суспільстві, призвела до серйозних змін у становищі багатьох його станів. Протест проти політики британців поступово охопив і сипаїв, які служили в Бенгальській армії. Повстання сипайських полків у Міруті, що почалося у травні 1857 р., охопило великі райони Північної Індії. Прослідкуйте за розвитком подій в основних центрах повстання (Делі, Канпур, Ауд), звернувши увагу на соціальний склад повстанців, їх тактику, а також роль сипаїв у збройній боротьбі. На підґрунті конкретного історичного матеріалу спробуйте визначити характер повстання (чи було воно національним?), причини його поразки, а також вплив на колоніальну політику британців в Індії. Визначте основні причини фактичної ліквідації постановою

британського парламенту 1858 р. англійської Ост-Індської компанії. Як цей факт, разом з придушенням сипайського повстання 1857 – 1859 рр., вплинув на реформування системи британського колоніального управління в 60-х рр. XIX ст.?

У другій половині XIX ст. в цілому було завершено перетворення Індії в аграрно-сировинний придаток Великої Британії. Ознайомившись зі становищем країни в цей період, з'ясуйте причини, що обумовили посилення її колоніальної експлуатації, а також нові явища в англійській колоніальній політиці. У цьому руслі проаналізуйте соціально-економічні та суспільно-політичні реформи британців в Індії 60 – 90-х рр. XIX ст. Зверніть увагу на найважливіші особливості розвитку Індії наприкінці XIX ст.: зростання товарно-грошових відносин, домінування вивезення капіталу над вивезенням товарів, формування капіталістичного укладу та нових прошарків суспільства, трансформацію традиційної структури індійського суспільства тощо. У підсумку спробуйте визначити вплив британського колоніалізму на економічний розвиток Індії 60 – 90-х рр. XIX ст.

Важливим явищем у політичному житті Індії останньої третини XIX ст. стало зародження загальноіндійського національно-визвольного руху. Слід з'ясувати основні чинники цього процесу. Звернути увагу на створення Індійського Національного Конгресу (ІНК) та виникнення суспільних рухів у межах мусульманської та індуської громад. Студенти мають виділити основні течії національного руху народів Індії, дати їм характеристику: а) національно-ліберальний реформістський рух (діяльність поміркованої більшості ІНК); б) національно-радикальний рух (фракція Б.Г. Тілака в Конгресі); в) релігійне реформаторство та просвітництво. У межах останнього проаналізувати рух “Намдхарі” у Пенджабі на чолі з Рамом Сінгхом, “Брахмо самадж” на чолі з Рамом Моханом Раєм, “Ар’я самадж”, очолюваний Д.Сарасваті.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. колоніальна політика англійців була спрямована на створення сприятливих умов експлуатації Індії. З'ясуйте причини загострення англо-індійських протиріч на межі XIX – XX ст., а також причини піднесення національного руху народів Індії в даний період. Проаналізуйте заходи віце-короля лорда Керзона в межах британської колоніальної політики. Чому закон про розділення Бенгалії (жовтень 1905 р.) став поштовхом до розгортання масового національно-визвольного руху?

Аналізуючи розвиток національно-визвольного руху в 1905 – 1908 рр., зверніть увагу на політичну програму індійських патріотів (“свадеші” і “сварадж”), політику ІНК і розкол у його лавах, події липня 1908 р. у Бомбеї (“процес Тілака” і загальний страйк), подальшу політику колоніальної влади (реформи Морлі – Мінто). Зробіть акцент на активізації мусульманського національно-релігійного руху, і як наслідок – створення Мусульманської ліги (1906 р.) на чолі з Ага-ханом.

Проаналізуйте становище Британської Індії напередодні Першої світової війни. Визначте, в чому виявилася участь країни в Першій світовій війні і прослідкуйте за змінами в її внутрішній політиці (діяльність партії “Гхадр”, зародження халіфатистського руху, позиції ІНК і Мусульманської ліги).

Теми рефератів і презентацій

1. Індійське національне повстання 1857 – 1859 рр.
2. Колоніальна політика Англії в Індії у другій половині XIX ст.
3. Піднесення національного руху народів Індії в останній третині XIX ст.

4. Бал Гангадхар Тілак (1856 – 1920 рр.).
5. Релігійне реформаторство та просвітництво в індуїстській релігійній громаді у другій половині XIX ст.
6. Просвітницький рух серед мусульман Індії у другій половині XIX ст.
7. Створення Індійського Національного Конгресу (ІНК).
8. ІНК в умовах піднесення національного руху в Індії в 1905 – 1908 рр.
9. Створення Мусульманської Ліги (1906 р.).
10. Початок політичної діяльності М.К. Ганді.
11. Індія в роки Першої світової війни.
12. Культура Британської Індії другої половини XIX – на початку XX ст.

Джерела

1. Англо-індійська армія (1903) // Інтернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Indien/XIX/1880-1900/Anglo_Ind_armija/text.phtml?id=3967
2. Вивекананда. Практическая веданта. – М., 1995.
3. Документи по истории индийского национально-освободительного движения // Хрестоматія по новой истории. В 2 т. Т.2. – М., 1965. – С. 522-575.
4. Минаев И.П. Записка об Индии. Новый документ об Индии второй половины XIX века (1880) // Інтернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Indien/XIX/1860-1880/Minaev/brief_20_07_1880.phtml?id=3408
5. Народное восстание в Индии 1857 – 1859 гг. – М., 1957.
6. Неру Д. Открытие Индии. – М., 1955.
7. Практикум по истории стран зарубежного Востока. – М., 1963. – С. 74-94.
8. Российские путешественники в Индии, XIX – начало XX в.: Документы и материалы. – М., 1990.

Література

Основна

1. Аникеев Н.П. Свами Вивекананда // Вопросы философии. – 1963. – № 9.
2. Антонова К.А., Бонгард-Левин Г.М., Котовский Г.Г. История Индии: Краткий очерк. – М.: Мысль, 1973.
3. Бродов В.В. Индийская философия нового времени. – М., 1967.
4. Гольдберг Н.М. Очерки по истории Индии: Национально-освободительное движение в новое время. – М., 1965.
5. Гордон-Полонская Л.Р. О некоторых особенностях буржуазного просветительства в колониальных условиях // Идеологические проблемы современной Индии. – М., 1970.
6. Костюченко В.С. Вивекананда. – М., 1977.
7. Национально-освободительное движение в Индии и деятельность Б.Г. Тилака. – М., 1958.
8. Новая история Индии. – М., 1981.
9. Общественная мысль Индии: проблемы человека и общества. Сб. статей / Отв. ред. А.Д. Лиман, Л.Р. Полонская. – М., 1992.
10. Осипов А.М. Великое восстание в Индии. 1857 – 1859 гг. – М., 1957.
11. Паевская Е.В. Рам Мохан Рой – предшественник буржуазно-националистического движения в Бенгалии // Ученые записки Тихоокеанского института. Т. 2. – М. – Л., 1949.

12. Полонская Л.Р., Паевская Е.В. Индия // Зарождение идеологии национально-освободительного движения: XIX – начало XX века. – М., 1973.
13. Райнов А.В. Национально-революционные организации Индии в борьбе за свободу 1905 – 1930 гг. – М., 1979.
14. Синха Н.К., Банерджи А.Ч. История Индии. – М., 1954.
15. Синха П.Б. Революционное движение в Индии в 1905 – 1914 гг.: Пер. с англ. // Народы Азии и Африки. – 1972. – № 2. – С. 64-72.
16. Тишабаева С.А. Свами Вивекананда и становление индийского национализма. – М., 1974.
17. Чувпило О.О. Видатні борці за незалежність Індії. – Харків, 2000.
18. Юрлова Т.Ф. Народное восстание 1857 – 1859 гг. в Индии и английское общественное мнение. – М., 1991.

Додаткова

1. Индия и Китай: Две цивилизации – две модели развития // Мировая экономика и международные отношения. – 1988. – № 4, 6, 8.
2. Индуизм. Джайнизм. Сикхизм: Словарь / Сост. Л.Б. Алаев и др. – М., 1996.
3. Павлов В.И. Формирование индийской буржуазии. – М., 1958.
4. Паниккар К.М. Очерк истории Индии. – М., 1961.
5. Рыбаков Р.Б. Интерпретация понятия кармы в религиозно-философских трудах Свами Вивекананды // Страны Дальнего Востока и Юго-Восточной Азии (Вопросы истории и экономики). – М., 1970.
6. Суворова А.А. Ностальгия по Лакхнау. – М., 1995.

Завдання для поточного модульного контролю № 2 до тематичного блоку “Південноазійська та південно-східноазійська цивілізації у новий час”

II рівень

Дайте коротку відповідь на запитання:

1. Основна конфесія народів півострову Індостан, яку сповідує близько $\frac{3}{4}$ населення – _____.
2. Імперія Великих Моголів існувала в _____ рр.
3. Засновник імперії Великих Моголів – _____.
4. Система замкнутих станів в Індії, що надала специфіки її розвитку – _____.
5. Замкнута адміністративно-господарська одиниця з суворим поділом праці та круговою порукою – _____.
6. Військовий лен в Індії періоду імперії Великих Моголів – _____.
7. Індійські феодали, власники ленів – _____.
8. Державне утворення на півострові Індостан, яке було першим завойоване британцями у 1756 – 1764 рр. – _____.
9. Територія держави сикхів – _____.
10. Перший “Закон про управління Індією” був прийнятий британським парламентом у _____ р.

11. Земельно-податкова система, введена британцями в Центральній Індії наприкінці XVIII ст., за якою одиницею оподаткування оголошувалося село (або група сіл) та зберігалася сильна селянська община – _____.
12. Земельно-податкова система, введена британцями у князівствах Південної Індії наприкінці XVIII ст., згідно з якою кожен селянин виступав орендарем землі у Ост-Індської компанії та індивідуально сплачував податки – _____.
13. Система управління, яку використовували британці у більшості своїх колоній – _____.
14. Велике антибританське (сипайське) повстання відбулося в _____ рр.
15. Закон “Про ліквідацію Британської Ост-Індської компанії” був прийнятий англійським парламентом у _____ р.
16. Індійський Національний Конгрес (ІНК) був утворений в _____ р.
17. Мусульманська Ліга була утворена в _____ р.
18. Лідер радикально-націоналістичного крила ІНК – _____.
19. Індійський політик, ініціатор кампанії “громадянської непокорі” – _____.
20. Рух за самоврядування в Індії на початку XX ст. – _____.
21. Рух за створення національного виробництва в Індії на початку XX ст. – _____.
22. Віце-король Індії, який провів поділ Бенгалії у 1905 – 1911 рр. на індуїстську та мусульманську частини.
23. Суспільно-політичний рух, основною метою якого було об’єднання мусульман Індії, Османської імперії, Афганістану та ін. у межах єдиної держави, активізувався у роки Першої світової війни – _____.
24. Які країни Південної та Південно-Східної Азії мають переважно буддійську релігійно-культурну _____ основу _____ розвитку?
25. Колонізація французами Індокитаю була завершена в _____ р.
26. До складу Індокитайського союзу входили 5 територій: колонія _____ і чотири протекторати – _____, _____, _____ і _____.
27. Найрозвинутіша в економічному відношенні частина Індокитайського союзу – _____.
28. Найбільш відсталі і важкодоступні для господарського освоєння складові Індокитайського союзу – _____ і _____.
29. Країна Південно-Східної Азії, в якій католицьке християнство виступало як фактор, що трансформувало традиційну азійську структуру – _____.
30. Лідер національно-визвольного руху на Філіппінах 70 – 90-х рр. XIX ст. – _____.
31. Найбільш впливова національно-патріотична філіппінська організація, створена у 1892 р., яка висунула гасло збройної боротьби за незалежність Філіппін – _____.
32. Національно-визвольна революція на Філіппінах відбулася в _____ рр.
33. Президент Філіппінської республіки, проголошеної в результаті національно-визвольної революції – _____.
34. Американсько-філіппінська війна відбулася в _____ рр.

35. Американський колоніальний режим на Філіппінах існував у _____ рр.
36. Що таке “демократичний колоніалізм” США?

37. Найбільш сильні державні утворення на території Індонезійського архіпелагу в період _____ нового _____ часу _____.
38. Голландська Ост-Індська компанія була утворена в _____ р.
39. Повстання Діпонегоро в Індонезії проти голландських колонізаторів відбулося в _____ рр.
40. Що таке “плантаційне господарство”?
_____.
41. Що таке система “примусових культур”?
_____.

III рівень

Поміркуйте над запитаннями і дайте на них розгорнуту відповідь:

1. Півострів Індостан напередодні британського завоювання. Імперія Великих Моголів у другій половині XVII – першій половині XVIII ст.
2. Британське завоювання Індії: етапи та особливості (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.).
3. Формування британського апарату управління Індією у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.
4. Аграрні перетворення в Індії, введення нових земельно-податкових систем у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.
5. Антибританське національно-визвольне повстання в Індії у 1857 – 1859 рр.: причини, хід, наслідки. Оцінка сипайського повстання в історіографії.
6. Реформування системи колоніального управління в Індії в 60-х рр. XIX ст.
7. Піднесення національного руху народів Індії в 60 – 90-х рр. XIX ст. Утворення партії Індійський Національний Конгрес (ІНК).
8. Причини піднесення національно-визвольного руху народів Індії на початку XX ст. ІНК. Мусульманський національно-релігійний рух. Створення Мусульманської ліги.
9. Індія напередодні і в роки Першої світової війни.
10. Культура Британської Індії у другій половині XIX – на початку XX ст. Релігійне реформаторство та просвітництво.
11. Філіппіни у складі Іспанської імперії у XVIII – першій половині XIX ст.
12. Філіппінська революція 1896 – 1898 рр. і створення Філіппінської республіки.
13. Захоплення Філіппін Сполученими Штатами Америки і встановлення колоніального режиму (1899 – 1916 рр.).
14. Індонезія у складі Голландської колоніальної імперії у XVII – першій половині XIX ст.
15. Індонезія у другій половині XIX – на початку XX ст.: особливості соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку.

**МОДУЛЬ 3. МУСУЛЬМАНСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ.
КРАЇНИ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ У НОВІ ЧАСИ**

**Тема 3.1. Загальна характеристика мусульманської (арабо-турецько-перської)
цивілізації. Світ ісламу: традиційна структура та її трансформація
в період колоніалізму**

Лекція 1

Заняття 3.1.1. Загальна характеристика мусульманської цивілізації

Питання:

1. Особливості розвитку ісламської цивілізації у нові часи.
2. Коран, Сунна і шаріат як система мусульманських цінностей.
3. Іслам: релігія і держава, релігія і суспільство. Поняття умми.
4. Основні мазхаби (течії) ісламу – суннізм і шіїзм, інститути світської і духовної влади – халіфат і імамат.

Індивідуальна робота

Світ ісламу: традиційна структура та її трансформація в період колоніалізму.

Питання:

1. Заповніть таблицю: “Моделі розвитку ісламського світу в новий час“ за матеріалами: Васильєв Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т.2 – М., 2005. – С. 182-197:

Моделі розвитку ісламського світу	Загальна характеристика

2. Обговоріть проблему: “Світ ісламу: традиційна структура та її трансформація в період колоніалізму“.

Завдання до самостійної роботи

Поміркуйте над запитаннями і спробуйте дати на них розгорнуті відповіді:

1. Складіть порівняльну характеристику традиційної мусульманської та західної цивілізацій.
2. Процес модернізації в мусульманському світі: сприяння та протидія. Назвіть фактори, які сприяли модернізації в ісламському світі, а також ті, що їй протидіяли.
3. Чим пояснити те, що ісламська цивілізація демонструє найбільший з усіх великих цивілізацій Сходу ступінь відторгнення модернізаційного імпульсу?
4. Чому така характерна риса цивілізаційного устрою мусульманських країн, як злиття релігії та політики, зокрема світської та духовної влади, є фактором, який гальмує модернізацію?

5. Чому, на Ваш погляд, саме духовні і політичні складові комплексу цінностей модернізації (права людини, демократія, політичні свободи) викликали найбільше відчуження в мусульманському світі?
6. Який зміст вкладався у мусульманській традиції в поняття соціальної справедливості? Як це співвідносилось з реаліями життя? Чому для ісламу характерне поняття “егалітарності”?

Джерела

1. Избранные высказывания и поступки пророка Мухаммада. 200 хадисов. – К., 2003.
2. Коран: Пер. с араб. И.Ю. Крачковского. – М., 1990.
3. Хрестоматия по исламу / Сост. С.М. Прозоров. – М., 1994.

Література

Основна

3. Али Ат-Тауи. Общее представление об исламе. – К., 2002.
4. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. 3-е изд., доп. Т. 1. – М., 2003; Т.2 – М., 2005.
5. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособ. для вузов. 3-е изд. – М., 1998.
6. Грюнебаум Г.Е. Классический ислам. – М., 1988.
7. Ерасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке (очерки общей теории). – М., 1990.
8. Еремеев Д.Е. Ислам: образ жизни и стиль мышления. – М., 1990.
9. Ислам в истории народов Востока. – М., 1981.
10. Исламские страны и регионы: История и современность. Центральная, Западная, Южная Азия, Северная Африка в XVII – XX вв. – М., 1994.
11. Исламские страны и регионы. Современный ислам: культура и политика. – М., 1994.
12. История Востока: В 6 т. – Т.3: Восток на рубеже средневековья и нового времени: XVI – XVIII вв. – М., 1999.
13. История стран Азии и Африки в новое время: В 2 ч.: Учеб. пособ. для вузов. – М., 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
14. Крымский А.Е. История мусульманства. В 3-х ч. – М., 1903 – 1904.
15. Массэ А. Ислам. Пособия истории. – М., 1982.
16. Милославский Г.В., Ниязи А.Ш. Ислам. – М., 1994.
17. Кучер О.Н., Семотюк О.П. Ислам. – Ростов н/Д – Харьков, 2004.
18. Новая история стран Азии и Африки, XVI – XIX века: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. – М., 2004.
19. Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А.М. Родригеса: В 2 ч. – Ч.1: 1900 – 1945. – М., 2001.
20. Одинаев Я. Коран: философское, этическое, эстетическое учение. – Душанбе, 1991.
21. Очерки истории распространения исламской цивилизации. В 2-х т. Т. 1-2. – М., 2002.
22. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. – К., 1996.
23. Пиотровский М.Б. Ислам – вера и образ жизни // Преподавание истории в школе. – 1996. – № 2. – С. 2-14.
24. Пиотровский М.Б. Коранические сказания. – М., 1991.
25. Подцероб А.Б. Исламский мир // Международная жизнь. – 1997. – № 9. – С. 26-32.
26. Почта Ю.М. Возникновение ислама и мусульманского общества: Философско-методологический анализ. – М., 1993.

27. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2007.
28. Сурдель Д., Сурдель Ж. Цивілізація класического іслама: Пер. с фр. В. Бабинцева. – Екатеринбург, 2006.
29. Цивілізаційна структура сучасного світа / Под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко. В 3-х т. Т.3. Цивілізації Востока в умовах глобалізації. – К., 2008.
30. Черновецький В. Запад и Восток: столкновение цивилизаций. – Ростов н/Д., 2007.
31. Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Отв. ред. А.Д. Воскресенский; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.

Додаткова

1. Березиков Е.Е. Святыя іслама: (Жизнеописания). – Казань, 1996.
2. Большаков О.Г. Рождение іслама // Преподавание истории в школе. – 2001. – № 4. – С. 42-52.
3. Вагабов М.В. Ислам и семья. – М., 1980.
4. Ислам. Историографические очерки. – М., 1991.
5. Ислам. Энциклопедический словарь. – М., 1991.
6. Климович Л.И. Ислам. – М., 1965.
7. Культурное наследие Востока. Проблемы, поиски, суждения. – Л., 1985.
8. Махмутов М.И., Милославский Г.В. Пророк Мухаммад. – М., 1997.
9. Миркина З.А., Померанц Г.С. Великие религии мира. – М., 1995.
10. Мец А. Мусульманский Ренессанс. – М., 1996.
11. Родионов М.А. Ислам классический. – СПб., 2004.
12. Рыжов К.В. Все монархи мира. Мусульманский Восток. XV – XX вв. – М., 2004.
13. Ханиф С. Ислам. Путь к Богу. – К., 2003.
14. Шамсутдінова-Лебедюк Т.Н. Священні книги мусульман про взаємовідносини чоловіка й жінки та природу сім'ї // Collegium. – 2006. – № 21. – С. 21-28.
15. Шемякин Я.Г. Исламский “ответ” на “вызов” модернизации // Преподавание истории в школе. – 2001. – № 8. – С. 25-37.
16. Шпажников Т.А. Религии стран Западной Азии. – М., 1976.

Тема 3.2. Афганістан у XVII – на початку XX ст.

Лекція 2

Заняття 3.2.1. Афганістан у XVII – XIX ст.

Питання:

1. Особливості історичного розвитку Афганістану в XVII –XVIII ст. Утворення Ахмед-шахом Дурранійської держави та причини її розпаду.
2. “Нове об’єднання” афганських племен Дост-Мухаммедом (30 – 60-ті рр. XIX ст.).
3. Афгано-англійські відносини. Перша (1838 – 1842 рр.) та друга (1878 – 1880 рр.) англо-афганські війни та їх наслідки.
4. Афганістан у зовнішній політиці Російської імперії другої половини XIX ст.

Завдання до самостійної роботи

1. Аналізуючи розвиток Афганістану наприкінці XIX – на початку XX ст., зверніть увагу на наступні проблеми:
 - а) реформи еміра Абдуррахмана;
 - б) зародження молодоафганського руху та його історичне значення;
 - в) Афганістан у роки Першої світової війни.
2. Виділіть особливості релігійного та культурного розвитку Афганістану в XVII – на початку XX ст.

Джерела

4. Автобиография Абдуррахман-хана, эмира Афганистана: Пер. с англ. М. Грулева. В 2-х т. – СПб., 1901.
5. Гамильтон А. Афганистан (Гератская и Кандагарская провинции) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/M.Asien/XX/1900-1920/Hamilton/text.htm>
6. Соглашение между Россией и Великобританией о разграничении афганских владений, Лондон, 29 августа / 10 сентября 1885 г. // Интернет: http://www.hrono.info/dokum/1800dok/1885ru_gb.html
7. Коран: Пер. с араб. И.Ю. Крачковского. – М., 1990.
8. Семенов А.А. По границам Бухары и Афганистана (Путевые очерки 1898 г.) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/M.Asien/XIX/1880-1900/Semenov_A_Apo_gr_afg_1.htm
9. Хуршут Э. Воспоминания Хаким-хана о Дост Мухаммад-хане. – Ташкент, 1989.

Література

Основна

1. Арунова М.Р., Ганковский И.В., Коргун В.Г., Ромодин В.А. История Афганистана. – М., 1982.
2. Бабаходжаев М.А. Борьба Афганистана за независимость (1832 – 1848). – М., 1960.
3. Возникновение и распад Дурранийской державы. – М., 1951.
4. Ганковский Ю.В. Империя Дуррани. Очерки административной и военной системы. – М., 1958.
5. Губар Мир Гулам Мухаммад. Афганистан на пути истории: Пер. с дарі М. Давлятова. – М., 1987.
6. Губар Мир Гулам Мухаммад. Ахмад-шах – основатель афганского государства: Пер. с дарі. – М., 1959.
7. Зарипов Ш. Кочевники Афганистана (XIX – XX вв.). – Душанбе, 1991.
8. История Афганистана с древнейших времен до наших дней. – М., 1982.
9. Массон В.М., Ромодин В.А. История Афганистана. В 2-х т. – Т. 2. – М., 1965.
10. Рейснер И.М. Развитие феодализма и образование государства у афганцев. – М., 1961.
11. Риштия С.К. Афганистан в XIX в: Пер. с перс. – М., 1958.
12. Ромодин В.А. Афганистан во второй половине XIX – начале XX в.: Официальная история и историография. – М., 1990.
13. Умнов А. История, опрокинутая в прошлое: (Афганистан XVIII – XX в.) // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 3. – С. 31-35.
14. Халдин Н.А. Провал британской агрессии в Афганистане (XIX – начало XX в.). – Ташкент, 1963.
15. Шумов С., Андреев А. История Афганистана. – М., 2002.

Додаткова

1. Афганистан. Справочник. – М., 2000.
2. Бабаходжаев М.А. Очерки социально-экономической и политической истории Афганистана (конец XIX в.). – Ташкент, 1975.
3. Босворт К.Э. Мусульманские династии. – М., 1971.
4. Восточные пуштуны: основные проблемы новой истории. – М., 1987.
5. Каландарова М.С. Геополитика Англии в Афганистане в первой половине XIX в.: Миссия А. Бернса в Кабуле. – М., 1995.
6. Магомедов Р. Разгром войск персидского завоевателя Надир-шаха в горах Дагестана. – Махачкала, 1940.
7. Назаров Х.Н. Народные и просветительско-антифеодальные движения в Афганистане (конец XIX – начало XX вв.). – Душанбе, 1976.
8. Очильдиев Д.Я. Младоафганское движение (1900 – 1929). – Ташкент, 1985.
9. Очильдиев Д.Я. Очерки борьбы афганского народа за национальную независимость и внутренние реформы (1900 – 1914 гг.). – Ташкент, 1967.
10. Пикулин М.Г. Афганистан (Экономический очерк). – Ташкент, 1957.
11. Рейснер И.М. Афганистан. Экономико-географическая характеристика. – М., 1946.
12. Ромодин В.А. Очерки по истории и истории культуры Афганистана, середина XIX – первая треть XX в. – М., 1983.
13. Россия и Афганистан / Сост. М.Р. Аргунова, Ю.В. Ганковский. – М., 1989.
14. Ряполов В. Германо-турецкая агентура в Средней Азии и Афганистане в начале XX века // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 12. – С. 73-77.
15. Страницы истории и историографии Индии и Афганистана. К столетию со дня рождения И.М. Рейснера. – М., 2000.
16. Темирханов Л. Восточные пуштуны: основные проблемы новой истории. – М., 1987.
17. Юлдашбаева Ф.Х. Из истории английской колониальной политики в Афганистане и Средней Азии (70 – 80-е годы XIX в.). – Ташкент, 1963.

Тема 3.3. *Иран у XVII – на початку XX ст.*

Лекції 3-4

Заняття 3.3.1 – 3.3.2. *Иран у XVII – на початку XX ст.*

Питання:

1. Особливості соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку Ірану в XVII – наприкінці XVIII ст. Причини кризи Сефевідської держави.
2. Встановлення влади Каджарів. Соціально-економічний і суспільно-політичний розвиток Ірану наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.
3. Міжнародне становище Ірану наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Боротьба між Англією та Францією за Іран. Російсько-перські війни та їх наслідки.
4. Бабідські повстання 1848 – 1852 рр. Реформи Мірзи Тагі-хана.
5. Революційні події в Ірані 1905 – 1911 рр. та їх значення.
6. Іран напередодні та в роки Першої світової війни.

Індивідуальна робота

1. Опрацювавши джерела та рекомендовану літературу з теми “Бабідські повстання 1848 – 1852 рр. в Ірані“, з’ясуйте причини бабідських повстань, порівняйте їх з причинами селянської війни тайпінів у Китаї.
2. Заповніть таблицю “Основний зміст бабідської програми реформ“:

Програма перетворень Алі-Мохаммеда (Баба)	Основні положення вчення послідовників Алі-Мохаммеда (Баба)	Загальні висновки про програму перетворень

3. Підготуйтеся до дискусії за принципом “круглого столу“ на тему: “Національно-визвольні рухи народів Азії: спільні та відмінні риси“.

Завдання до самостійної роботи

1. Опрацюйте джерела та рекомендовану навчальну і наукову літературу з теми “Іранська революція 1905 – 1911 рр.“. Проаналізуйте Основний закон Ірану 30 грудня 1906 р. і доповнення до нього. Чи можна стверджувати, що конституційне законодавство відображало демократичні принципи перетворень іранського суспільства? Аргументуйте свою думку.
2. Заповніть таблицю: “Повноваження шаха, меджлісу та уряду за Основним законом Ірану 1906 р.“:

Права шаха	Повноваження меджлісу	Функції уряду

3. Проаналізувавши праці М.С. Іванова, присвячені Іранській революції, поміркуйте над питаннями: Що таке енджумени? Які види енджуменів утворилися в ході революції? Якими були їхні функції та повноваження? Які завдання вирішували енджумени в процесі перетворення іранського суспільства? Заповніть таблицю “Діяльність енджуменів у революційних подіях 1905 – 1911 рр. в Ірані“:

Територіальні енджумени	Енджумени соціально-професійного характеру	Основні напрямки діяльності

4. Заповніть таблицю “Іранська революція 1905 – 1911 рр.“:

Характер революції	Причини поразки	Значення

5. Складіть таблицю “Культура Сефевідського та Каджарського Ірану“ (компаративний аналіз культурного розвитку двох періодів історії Ірану):

Галузі культури	Сефевідська держава (1502 – 1747 рр.).	Каджарська держава (1794 – 1925 рр.)

Література		
Театр		
Живопис		
Прикладне мистецтво		
Архітектура		

Семінарське заняття 1

Заняття 3.3.3. Іран наприкінці XVIII – наприкінці XIX ст.

1. Криза Сефевідської держави у другій половині XVIII ст. і встановлення влади Каджарської династії (1794 р.).
2. Соціально-економічний і суспільно-політичний розвиток Ірану у першій половині XIX ст. Експансія європейських держав і Росії в Ірані.
3. Повстання бабідів і спроби реформ в Ірані (1848 – 1852 рр.)
4. Перетворення Ірану в напівколонію (друга половина XIX ст.).

Методичні рекомендації

Іран (Персія) належить до кола країн ісламської цивілізації, ядро якої становить арабо-мусульманський світ, збагачений за рахунок сусідніх ісламізованих народів, зокрема персів і тюрок. При вивченні країн цього блоку студенти повинні пам'ятати про особливості ісламського цивілізаційно-культурного фундаменту, який визначив історичний розвиток країн регіону. Коран, Сунна і шаріат формували систему цінностей, стиль життя, за яких кожен мусульманин відчував себе повноправним членом великої ісламської громади – умми. Покірність волі Аллаха, пророка та його заступників – імама (Іран) чи халіфа (Османська імперія) пояснюється сакральним принципом походження вищої влади. Звернути увагу на освячення канонами ісламу могутньої централізованої держави; активний характер мусульманства, агресивність, нетерпимість, спрямованість на експансію; реалізацію принципів соціальної мобільності, егалітарності, з якими контрастувало безправ'я більшості; консервативність і конформізм тощо. Слід розрізняти найвпливовіші мазхаби (течії) ісламу – шиїзм і суннізм, відповідні їм інститути духовної і світської влади – імамат і халіфат. Ці відмінності визначили різні шляхи розвитку, відношення традиції і модернізації країн ісламського регіону.

Готуючись до семінарського заняття, студенти мають пригадати роль давньої державності, інституту спадкової монархії, імперських традицій і шиїзму у формуванні соціокультурної ідентичності іранців; вплив географічного фактору, а також вторгнень кочівників на державність, економіку, культуру та етнічні процеси Ірану нового часу.

Спираючись на рекомендовану наукову та навчальну літературу, в першу чергу слід проаналізувати суспільний устрій та земельні відносини держави Сефевідів, а також причини її занепаду наприкінці XVII – на початку XVIII ст., звернути увагу на роль зовнішнього фактору в цьому процесі. Перемога над афганськими та турецькими завойовниками привела до влади Надір-шаха Афшара, у результаті завойовницьких походів якого виникла велика держава (показати її кордони на карті). Подумати, чому

ця держава виявилася неміцною. У другій половині XVIII ст. в Ірані почалися феодалні усобиці між племінними об'єднаннями зендів і кадजारів, які завершилися приходом до влади Кадजारів наприкінці XVIII ст.

Далі слід проаналізувати політичну структуру кадजारського Ірану, специфіку його суспільно-політичного (організація центральної влади, система адміністративного управління країною, етнічний склад населення, роль кочового фактору) та соціально-економічного розвитку (стан землеробства, форми земельної власності, характер відносин: селянин – землевласник, розвиток міст і торгівлі) в першій половині XIX ст., а також вплив ісламу на економічне і духовне життя країни. Розглядаючи проблему відносин ісламу і шіїтського духівництва в Персії, слід звернути увагу на особливість шіїтської догматики: доктрину імамату, культ мучеників; з'ясувати роль шіїтського духівництва в іранському суспільстві нового часу: його фінансове становище, роль у відправленні культу, політико-правовій системі держави, освіті, побутових відносинах, а відтак і причини його конфлікту з іранським шахом. Можна детальніше зупинитися на діяльності перших кадजारських шахів (підготувати повідомлення чи реферати).

Слід звернути увагу на міжнародне становище країни наприкінці XVIII – на початку XIX ст. і боротьбу Англії та Франції за вплив у Ірані, а також російсько-іранські відносини цього періоду (перша і друга російсько-іранські війни, Гюлістанський і Туркманчайський договори). З'ясувати соціально-економічні наслідки поразки Ірану у війнах з Росією і проникнення іноземного капіталу, що посилювалося в першій половині XIX ст.

У контексті останнього матеріалу доцільно визначити причини бабідських повстань 1848 – 1852 рр. У 40-х рр. XIX ст. виникає секта бабідів. Звернути увагу на основні положення вчення Алі-Мохаммеда (Баба), його антифеодалну та антиєвропейську спрямованість, а також на соціальний склад бабідської громади і роль нижніх прошарків мусульманського духівництва. Проаналізувати діяльність бабідів у 1848 – 1852 рр. і визначити характер їх руху, а також причини його поразки. Розгром виступів у Мазандерані, Зенджані та Нейрізі, а також страта Баба шахською владою ускладнили становище в бабідській громаді, викликали кризу ідеології бабізму. З'ясувати сутність нової ідеології – бехаїзму та її корінні відмінності від учення Баба. Визначити вплив бабідських повстань на політику шахської влади, зробивши акцент на реформах Тагі-хана (еміра Нізама) та їх наслідках.

Провал поверхових реформ, збереження традиційного устрою прискорили перетворення Ірану в напівколонію. Студенти мають поміркувати над проблемою: чому для більшості країн ісламського регіону в період колоніалізму була характерна менша залежність від європейських держав при збереженні формального політичного суверенітету і внутрішнього самоврядування?

Аналізуючи становище країни наприкінці XIX – на початку XX ст., слід звернути увагу на нові форми колоніальної експлуатації, що використовувалися іноземними державами, англо-російське суперництво в Ірані і принципи відмінності тактики російської дипломатії (орієнтація на центральний уряд) від тактики англійців (опора на сепаратистські елементи Півдня), а також економічну експансію Німеччини та її наслідки. Поміркувати, чому опозиційний рух в Ірані розвивався під ідейним впливом шіїтського ісламу.

Темі рефератів і презентацій

1. Держава Сефевідів (1502 – 1747 рр.).
2. Причини та прояви занепаду Сефевідської держави наприкінці XVII – на початку XVIII ст.
3. Іран у період правління шаха Надіра (1736 – 1747 рр.).
4. Розпад держави Надір-шаха та міжусобні війни другої половини XVIII ст. в Ірані. Керим-хан Зенд і його політика.
5. Встановлення влади Каджарів в Ірані (90-ті рр. XVIII ст.).
6. Іран у першій половині XIX ст.: особливості соціально-економічного, суспільно-політичного, культурного розвитку.
7. Шіїтське духовництво в Каджарському Ірані (90-ті рр. XVIII – друга половина XIX ст.).
8. Іран та європейські держави у першій половині XIX ст.
9. Російсько-іранські відносини у першій половині XIX ст.
10. Бабідські повстання в Ірані (1848 – 1852 рр.).
11. Посилення економічної та політичної залежності Ірану від європейських держав і Росії у другій половині XIX ст.

Джерела

1. А.С. Грибоедов в Персии (1818 – 1823) // Інтернет:
http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XIX/1800-1820/Griboedov_new_1818-23/frametext.htm
2. Берар В. Персия и персидская смута // Інтернет:
<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XX/1900-1920/Berard/pred.htm>
3. Берже А.Д. Фетх-Али-шах и его дети //
<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XVIII/1760-1780/Berze/text.htm>
4. Грибоедов А.С. Путевые заметки. Тифлис – Тавриз (10 января – февраль 1820 г.) // Інтернет: http://www.hrono.info/libris/lib_g/18200110grib.html
5. Из тегеранского дневника полковника В.А. Косоковского (1896 – 1897) // Інтернет:
<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XIX/1880-1900/Kosogovskij/text1.htm>
6. Ключников Ю.В., Сабанин А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. В 2-х ч. Ч.1. – М., 1925. – С. 348-349.
7. Мухаммад Казим. Наме-йи аламара-йи надіри (Мироукрашающая Надирова книга): Пер. с перс. Н.Д. Миклухо-Маклая. – М., 1960.
8. Мухаммад Казим. Поход Надир-шаха в Индию: Пер. с перс. П.И. Петрова. – М., 1961.
9. Надир-шах. Указ о почитании четырех праведных халифов // Інтернет:
http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XVIII/1720-1740/Nadir-sah/ukaz_chalif_02_1736.htm
10. Отношения Ирана с Англией (1836 – 1856) // Інтернет:
http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XIX/1820-1840/Dok_Angl/frametext.htm
11. Персидские сектанты (бабиды) в Закавказье // Інтернет:
<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XIX/1840-1860/Umanec/babid.htm>
12. Посольство Грибоедова (1827). Новые сведения об убийстве А.С. Грибоедова // Інтернет:
http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XIX/1820-1840/Novye_svedeniya_Griboedov/text.htm
13. Уманец С. Очерк движения бабидов (1844 – 1852). Персидский шах и его двор // Інтернет:
<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XIX/1840-1860/Umanec/babid.htm>

Література

Основна

1. Абдулаев З.З., Гасанов Н.А. Новая история Ирана: Учеб. пособ. – Баку, 1982.
2. Абдуллаев Ф. Из истории русско-иранских отношений и английской политики в Иране в начале XIX в. – Ташкент, 1971.
3. Агаев С.Л. Иран в прошлом и настоящем. (Пути и формы революционного процесса). – М., 1981.
4. Ал-Хасан Ибн-Муса Ан-Наубахти. Шиитские секты. – М., 1973.
5. Анаркулова Д.М. Социально-политическая борьба в Иране в середине XIX в. – М., 1983.
6. Арабаджян А.З. Иран: власть, реформы, революции (XIX – XX вв.). – М., 1991.
7. Арабаджян А.З. Иран: пртивостояние империям. – М., 1996.
8. Базиленко И.В. Бехаизм: История вероучения (середина XIX – начало XX в.). – М., 1994.
9. Иванов М.С. Антифеодальные восстания в Иране в середине XIX в. – М., 1982.
10. Иванов М.С. Бабидские восстания в Иране. – М. – Л., 1939.
11. Иванов М.С. Очерк истории Ирана. – М., 1952.
12. Иран. История и культура в средние века и новое время. – М., 1980.
13. Иран / Под ред. В.В. Бартольда. В 3-х т. Т. 1-3. – Л., 1927 – 1929.
14. История Ирана. – М., 1977.
15. История Ирана с древнейших времен до конца XVIII века. – Л., 1958.
16. Крымский А.Е. История Персии, ее литературы и дервишской теософии. В 3-х ч. – М., 1909 – 1914.
17. Кримський А.Ю. Історія Персії та її письменства. – К., 1923.
18. Кузнецова Н.А. Иран в первой половине XIX в. – М., 1983.
19. Кулагина Л.М. Экспансия английского империализма в Иране в конце XIX – начале XX века. – М., 1981.
20. Новая история Ирана (XIX – начало XX в.). – М., 1978.
21. Очерки новой истории Ирана (XIX – начало XX вв.). – М., 1978.
22. Прозоров С.М. Шиитская (имамитская) доктрина верховной власти // Ислам. Религия, общество, государство. Сб. статей. – М., 1984.
23. Сенченко И.П. Персидский залив: взгляд сквозь столетие: (От «нового» курса Петербурга до политики нового мышления). – М., 1991.
24. Талипов Н.А. Иран. Власть, реформы, революции (XIX – XX вв.). – М., 1991.
25. Туманович Н.Н. Европейские державы в Персидском заливе в XVI – XIX вв. – М., 1982.

Додаткова

1. Агахи А. Из истории общественной и философской мысли в Иране: (Вторая половина XVII – первая четверть XIX в.). – Баку, 1971.
2. Алиев С.М. Междоусобные войны и борьба за верховную власть в Иране после распада империи Надир-шаха // Иран. История и культура в средние века и новое время. – М., 1980.
3. Арунова М.Р., Ашрафян К.З. Госуларство Надир-шаха Афшара. Очерки общественных отношений в Иране 30 – 40-х гг. XVIII века. – М., 1958.
4. Атаев Х.А. Торгово-экономические связи Ирана с Россией в XVIII – XIX вв. – М., 1991.
5. Балаян Б.П. Дипломатическая история русско-иранских войн и присоединения Восточной Армении к России. – Ереван, 1988.
6. Бартольд В.В. Историко-географический обзор Ирана. – СПб., 1909.
7. Беляев Е.А. Мусульманское сектанство. – М., 1957.
8. Бертельс Е.Э. История литературы и культуры Ирана // Бертельс Е.Э. Избранные труды. В 5-ти т. Т. 5. – М., 1988.

9. Веймарн Б.В. Искусство арабских стран и Ирана VII – XVII вв. – М., 1974.
10. Гореликов С.Г. Иран. – М., 1961.
11. Дорошенко Е.А. Зороастрийцы в Иране. – М., 1982.
12. Идрис Шах. Суфизм. – М., 1994.
13. Касаткин Д. Трагическая судьба поэта: (О русском после в Иране А.С. Грибоедове) // Азия и Африка сегодня. – 1995. – № 1. – С. 10-18.
14. Кримський А.Ю. Перський театр. – К., 1925.
15. Лазаревский Л. Иран. – М., 1941.
16. Райснер И.М. Падение державы Сефевидов и нашествие афганцев на Иран (1722 – 1729 гг. // Московский государственный университет. Исторический факультет. Доклады и сообщения. Вып. 10. – М., 1950.
17. Савин А. Свет блистательного Хорасана // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 8. – С. 73-78.
18. Сотавов Н.А. Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII в. От Константинопольского договора до Кючук-кайнарджийского мира 1700 – 1774 гг. – М., 1991.
19. Степанянц М.Т. Философские аспекты суфизма. – М., 1987.
20. Строева Л.В. Керим-хан Зенд и ханы // Иран: история и современность. – М., 1983.
21. Суфизм в контексте мусульманской культуры. – М., 1989.
22. Талипов Н.А. Значение бабизма и бехаизма в идейной борьбе Ирана во второй половине XIX ст. // Сб. науч. тр. Ташкентского университета. – 1977. – № 508. – С. 146-158.
23. Талипов Н.А. Общественная мысль в Иране в XIX – начале XX вв. – М., 1988.
24. Фрай Р. Наследие Ирана. – М., 1972.
25. Шмидт А.Э. Из истории суннитско-шиитских отношений. – Ташкент, 1927.

Семінарське заняття 2

Заняття 3.3.4. Іранська революція 1905 – 1911 рр.

1. Передумови революції (соціально-економічні, політичні, ідеологічні).
2. Початок революції. Скликання меджлісу та проголошення Конституції (30 грудня 1906 р.). Створення енджуменів, муджахідських організацій та їх діяльність. Селянський рух.
3. Контрреволюційний переворот 23 червня 1908 р. Тебризьке повстання 1908 – 1909 рр. Скиннення Мохаммед-Алі-шаха. Другий меджліс, політика лібералів.
4. Інтервенція Англії та Росії. Придушення іранської революції.
5. Результати революційних подій в 1905 – 1911 рр. в Ірані.

Методичні рекомендації

На початку XX ст. Іран переживав глибоку політичну та економічну кризу. З'ясувати основні чинники іранської революції 1905 – 1911 рр., розмежувавши їх на політичні, соціально-економічні, ідеологічні. Організована в Тегерані з ініціативи шийтського духовництва у грудні 1905 р. своєрідна акція протесту (бест) проти дій шахської адміністрації поклала початок іранській революції 1905 – 1911 рр. Визначити характер революції, її рушійні сили на різних етапах.

Вивчаючи подальший розвиток революційних подій, студенти мають звернути увагу на їх періодизацію: I-й період: грудень 1905 – лютий 1907 р.; II-й період: лютий

1907 – 23 червня 1908 р.; III-й період: червень 1908 – липень 1909 р.; IV-й період: липень 1909 – грудень 1911 р. Далі слід проаналізувати якісний зміст кожного з періодів, зробивши акцент на політичній програмі революції та її реалізації, діяльності меджлису, позиції мусульманського духівництва, діях шахського уряду, ролі демократичних верств населення (діяльність муджахідів і федаїв) та кочових племен Півдня в революційній боротьбі. Дати визначення термінів “енджумени“, “муджахідські організації“, “федаї“.

Основну увагу слід зосередити на прийнятті меджлисом першої Конституції Ірану 30 грудня 1906 р. (зміна форми правління, роль шаха, функції обох палат меджлису, декларування демократичних прав і свобод європейського взірця тощо). Визначити роль перської козачої бригади в революційних подіях. Після контрреволюційного перевороту 23 червня 1908 р. в Тегерані центр повстання змістився в Тебриз. Розкрити значення Тебризького повстання 1908 – 1909 рр. та його наслідки. Після скинення Мохаммед-Алі-шаха почав роботу другий меджлис. Порівняти діяльність першого та другого меджлисів, зробити висновки про ліберальний склад другого парламенту, що свідчило про спад революції.

Визначити сутність і політичну спрямованість англо-російської угоди 1907 р. про розподіл сфер впливу в Ірані, Афганістані, Тибеті (показати їх на карті), а також роль іноземної інтервенції у придушенні революції.

Наприкінці семінарського заняття студенти мають з'ясувати результати революційних подій в Ірані 1905 – 1911 рр., зупинившись на їх позитивних і негативних сторонах.

Теми рефератів і презентацій

1. Зародження національного руху в Ірані на початку ХХ ст.
2. Шах і шийтське духівництво в Ірані на початку ХХ ст.
3. Події іранської революції 1905 – 1911 рр. та їх оцінка в історіографії.
4. Іранська революція 1905 – 1911 рр.: причини, хід, рушійні сили, значення.
5. Перша Конституція Ірану (30 грудня 1906 р.) та її значення.
6. Іран напередодні та в роки Першої світової війни.

Джерела

1. Высочайший указ Мохаммеда-Али-шаха // Шитов Г.В. Персия под властью последних Каджаров. – Л., 1933. – С. 211-112.
2. Гурьев Б.М. Поездка в Тавриз (1911) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XX/1900-1920/Gurjev_B_M/text1.htm
3. Дополнения к основному закону (7 октября 1907 г.) // Конституции буржуазных стран. В 3-х т. Т.Ш. – М., 1963. – С. 43-53.
4. Дополнительные статьи основных законов // Шитов Г.В. Персия под властью последних Каджаров. – Л., 1933. – С. 204-211.
5. Иранская революция (1905 – 1911) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Persien/XX/1900-1920/Iran_rev_1905_11/text.htm
6. Ключников Ю.В., Сабанин А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. В 2-х ч. Ч.1. – М., 1925. – С. 348-349.
7. Конвенция между Россией и Англией по делам Персии 1907 г. // Сборник договоров России с другими государствами. 1856 – 1917 гг. – М., 1952. – С. 386-389.
8. Основной закон (30 декабря 1906 г.) // Конституции буржуазных стран. В 3-х т. Т.Ш. – М., 1963. – С. 35-42.

9. Устав персидской конституции // Шитов Г.В. Персия под властью последних Каджаров. – Л., 1933. – С. 199-204.

Література

1. Абдулаев З.З., Гасанов Н.А. Новая история Ирана: Учеб. пособ. – Баку, 1982.
2. Арабаджян З.А. Иран: власть, реформы, революции (XIX – XX вв.). – М., 1991.
3. Годс М.Р. Иран в XX веке: Политическая история: Пер. с англ. – М., 1994.
4. Дорошенко Е.А. Шиитское духовенство в двух революциях: 1905 – 1911 и 1978 – 1979 гг. – М., 1998.
5. Иванов М.С. Иранская революция 1905 – 1911 гг. – М., 1957.
6. Иванов М.С. Очерк истории Ирана. – М., 1952.
7. История Ирана / Отв. ред. М.С. Иванов. – М., 1977. – С. 256-290.
8. Новая история Ирана (XIX – начало XX в.). – М., 1978.
9. Прозоров С.М. Шиитская (имамитская) доктрина верховной власти // Ислам. Религия, общество, государство. Сб. статей. – М., 1984.
10. Шарипова Р.М. Концепция «национального просвещения» в мусульманских странах: Соотношение ислама и секуляризации. – М., 1991.

Тема 3.4. Османська імперія у XVII – на початку XX ст.

Лекції 5-6

Заняття 3.4.1 – 3.4.2. Османська імперія у XVII – на початку XX ст.

Питання:

1. Причини занепаду Османської імперії у другій половині XVII – XVIII ст. Виникнення “східного” питання.
2. Спроби модернізації Османської імперії. Реформи султанів Селіма III (1789 – 1807 рр.) і Махмуда II (1808 – 1839 рр.).
3. Танзиматські реформи (кінець 30-х – початок 70-х рр. XIX ст.) та їх наслідки. Перетворення Туреччини в напівколонію. Форми та методи економічної експансії західних держав.
4. Ліберально-конституційний рух 60 – 70-х рр. XIX ст. Товариство “нових османів”.
5. Режим “зулуму” (1878 – 1908 рр.) і зародження опозиційного молодотурецького руху. Створення організації “Єднання і прогрес” (1889 р.)
6. Османська імперія на початку XX ст. Молодотурецька революція 1908 – 1909 рр. та її наслідки.
7. Внутрішня і зовнішня політика молодотурок (1909 – 1918 рр.). Причини розпаду Османської імперії.

Індивідуальна робота

Османська імперія в 1914 – 1918 рр.

Аналізуючи розвиток Оттоманської Порти наприкінці XIX – на початку XX ст., зверніть увагу на наступні проблеми:

1. Османська імперія напередодні і в роки Першої світової війни.
2. Геноцид проти національних меншин. Вірменська трагедія 1915 р.
3. Мудроське перемир'я (жовтень 1918 р.). Причини краху Османської імперії.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю “Спроби модернізації Османської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст.”:

Періоди реформ	Загальна характеристика та оцінка результативності реформ
Реформи Селіма III (1789 – 1807 рр.)	
Реформи Махмуда II (1808 – 1839 рр.)	
Танзиматські реформи I періоду (кінець 30-х – початок 50-х рр. XIX ст.)	
Танзиматські реформи II періоду (друга половина 50-х – початок 70-х рр. XIX ст.)	
Реформи молодотурок (1909 – 1914 рр.)	

2. Дайте порівняльну характеристику політичних організацій “Товариство нових османів” та “Єднання і прогрес”, звернувши увагу на їх соціальну базу, завдання, форми і методи боротьби, результати діяльності.
3. Заповніть таблицю “Культура Османської імперії XVII – на початку XX ст.”:

Галузі культури	Особливості розвитку
Література	
Театр	
Живопис	
Прикладне мистецтво	
Архітектура	

Семінарське заняття 3

Заняття 3.4.3. Системна криза Османської імперії та спроби її подолання за допомогою реформ наприкінці XVIII – наприкінці XIX ст.

1. Загострення соціально-економічних і суспільно-політичних протиріч, зовнішньополітичних труднощів Османської імперії на межі XVIII – XIX ст. Реформи султана Селіма III (1789 – 1807 рр.).

2. Системна криза Османської імперії та пошуки шляхів її подолання в період правління султана Махмуда II (1808 – 1839 рр.).
3. Танзиматські реформи 40-х – першої половини 50-х рр. XIX ст.
4. Танзиматські реформи другої половини 50-х – 70-х рр. XIX ст.: причини, зміст, результати.
5. Ліберально-конституційний рух 60 – 70-х рр. XIX ст. Конституція 1876 р. Перший парламент Османської імперії.

Методичні рекомендації

Перед розглядом проблематики семінарського заняття студентам треба пригадати особливості розвитку країн ісламського цивілізаційного кола, зокрема турецький варіант. Слід звернути увагу на те, що унікальність географічного розташування Османської імперії (на межі двох цивілізацій), сильні державні традиції, порівняно слабкий фактор колоніалізму спричинили взаємовплив східного традиціоналізму і західної культури. Оттоманська Порта першою серед ісламських країн зазнала процесу вестернізації (реформи султанів Селіма III і Махмуда II, танзимат, Молодотурецька революція), що, з одного боку, наблизило її до європейських стандартів, а з другого – призвело до кризи та розпаду. Ці тенденції розвитку країни студенти мають проаналізувати в ході семінарського заняття.

Вивчаючи економічний і політичний розвиток Османської імперії наприкінці XVIII – на початку XIX ст., студентам слід звернути увагу на фактори, що викликали її кризу: занепад військово-ленної (тімарної) системи, зростання приватно-феодалного землеволодіння, занепад збройних сил (яничарських і сіпахійських формувань), а також конкретні прояви кризових явищ: зниження військової могутності, поразки у війнах, скорочення прибутків скарбниці, посилення експлуатації народів національних окраїн, зростання політичної нестабільності тощо. На підставі джерел, рекомендованої наукової та навчальної літератури проаналізувати результати війн, які вела Османська імперія, зробивши акцент на російсько-турецьких війнах останньої третини XVIII ст. та їх наслідках (Кючук-Кайнарджийський та Яський мирні договори). Посилене економічне проникнення європейців призвело до поступової трансформації режиму капітуляцій (дефініціювати поняття) у систему нерівноправних договорів.

Занепад військової могутності, економічне, політичне і культурне відставання Туреччини від капіталістичної Європи призвели до виникнення наприкінці XVIII ст. “східного питання” – питання про подальшу долю Османської імперії. З’ясувати принципи відмінності російсько-австрійського та англо-французького підходів до вирішення цього питання і визначити, чим були викликані ці відмінності.

В умовах системної кризи Османської імперії на межі XVIII – XIX ст. найбільш далекоглядна частина еліти намагалася врятувати імперію за допомогою поверхових реформ. Спираючись на рекомендовані джерела, наукову і навчальну літературу, студенти повинні дати оцінку перетворенням в межах Османської імперії, звернувши особливу увагу на реформи султанів Селіма III (1789 – 1807 рр.), Махмуда II (1808 – 1839 рр.) і танзиматські реформи (1839 – початок 70-х рр. XIX ст.). Аналізуючи ці реформи, визначити їх основні завдання і напрямки, прослідкувати, як вирішувалося найбільш актуальне для імперії національне питання, а також з’ясувати ставлення

різних верств суспільства (зокрема суннітського мусульманського духовництва) до проведених перетворень.

Позитивні зрушення в країні супроводжувалися зростанням національної самосвідомості в середовищі турецької інтелігенції. У 60 – 70-х рр. XIX ст. розгорнувся ліберально-конституційний рух на чолі з товариством “Нові османи“. В умовах нового загострення внутрішньополітичної ситуації, викликаній подіями на Балканах 1875 – 1876 рр., “нові османи“ перейшли до рішучих дій, наслідком яких стали зміна султана, скликання першого меджлісу і прийняття Конституції (грудень 1876 р.).

Теми рефератів і презентацій

1. Військово-ленна (тімарна) система в Османській імперії.
2. Історія яничарського війська.
3. Криза Османської імперії на межі XVIII – XIX ст.: причини та прояви.
4. Спроби подолання кризи Османської імперії на межі XVIII – XIX ст. Реформи султана Селіма III (1789 – 1807 рр.).
5. Мустафа-паша Байрактар і “рущукські друзі“: боротьба за реформи в Османській імперії в 1807 – 1808 рр.
6. Османська імперія в 1808 – 1839 рр.: внутрішнє та міжнародне становище, боротьба між прихильниками і супротивниками реформ.
7. Османська імперія в 1839 – 1856 рр.: перший етап танзиматських реформ.
8. Османська імперія в 1856 – 1876 рр.: другий етап танзиматських реформ.
9. Ліберально-конституційний рух 60 – 70-х рр. XIX ст.
10. “Товариство нових османів“: ідейно-політичні погляди, практична діяльність.
11. Конституція Османської імперії 1876 р.

Джерела

1. Декрет об оттоманском государственном долге. 20 декабря 1881 г. // Ключников Ю., Сабанин А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. В 2-х ч. Ч.1. – М., 1925. – С. 393-395.
2. Докладная записка (ляиха) Мустафы Решида-паши султану Махмуду II: Пер. с турец. Н.А. Дулиной // Письменные памятники Востока. – М., 1981.
3. К вопросу о положении христианской церкви в Османском государстве // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1800-1820/Selim_III/dok_mon_sinaj.htm
4. Кючук-Кайнарджийский мирный договор между Россией и Турцией 10 июля 1774 г. // Интернет: http://www.hrono.info/dokum/1700dok/1774ru_tur.html
5. Мустафа Решид-паша. Докладная записка (ляиха) султану Махмуду II // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1820-1840/Zapiska1837/framepred.htm>
6. О провинциальном начальстве в Оттоманской Империи (1802) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1800-1820/Provinz_Verwaltung/text1.htm
7. Отрывки, содержащие некоторые любопытные подробности о Турции и Египте (Из Wittmans Travels) (1804) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1800-1820/Wittman/text1.htm>
8. Пушкин А. Взгляд на военное состояние Турецкой империи // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1820-1840/Puskin/text1.htm>

9. Ржевуский А.А. Отрывок из мемуаров (1839) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1820-1840/Rzhevuskij/text.htm>

Література

Основна

1. Бальфур К.П. Расцвет и упадок Османской империи. – М., 1999.
2. Боджолян М.Т. Реформы 20 – 30-х гг. XIX в. в Османской империи. – Ереван, 1984.
3. Гасратян М.А. и др. Очерки истории Турции. – М., 1983.
4. Дулина Н.А. Танзимат и Мустафа Решид-паша. – М., 1984.
5. Еремеев Д.Е., Мейер М.С. История Турции в средние века и новое время. – М., 1992.
6. Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – начало XX в.). Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973.
7. Кинросс (лорд). Расцвет и упадок Османской империи: Пер. с англ. – М., 1999.
8. Клейман Г.А. Армия и реформы: Османский опыт модернизации. – М., 1989.
9. Кримський А. Історія Туреччини. 2-е вид. – К., 1996.
10. Мейер М.С. Османская империя в XVIII в.: Черты структурного кризиса. – М., 1991.
11. Миллер А.Ф. Турция: Актуальные проблемы новой и новейшей истории. – М., 1983.
12. Новичев А.Д. История Турции. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та: Т.1: Эпоха феодализма (XI – XVIII вв.), 1963; Т.2: Новое время, Ч.1: 1792 – 1839 гг., 1968; Т.3: Новое время, Ч.2: 1839 – 1853 гг., 1973; Т.4: Новое время, Ч.3: 1853 – 1875 гг., 1978.
13. Османская империя: Система государственного управления, социальные и этнорелигиозные проблемы: Сб. ст. / АН СССР, Ин-т востоковедения; Отв. ред. С.Ф. Орешкова. – М., 1986.
14. Орешкова С.Ф. Османский феодализм: типологические наблюдения // Типы общественных отношений на Востоке в середине века. – М., 1982. – С. 111-112.
15. Петросян И.Е., Петросян Ю.А. Османская империя: реформы и реформаторы (конец XVIII – начало XX в.). – М., 1993.
16. Петросян Ю.А. “Новые османы” и борьба за конституцию 1876 г. в Турции. – М., 1958.
17. Петросян Ю.А. Османская империя: могущество и гибель. – М., 1990.
18. Шабанов Ф.Ш. Государственный строй и правовая система Турции в период Танзимата. – Баку, 1967.
19. Шеремет В. Империя в огне. Сто лет войн и реформ Блистательной Порты. – М., 1994.

Додаткова

1. Алиев Г.З. Из истории буржуазно-революционного движения в Турции (конец XIX – начало XX вв.) // Вопросы турецкой истории. – Баку, 1972. – С. 29-78.
2. Виноградов В.Н. Борьба России за выход к Черному морю в XVIII – XIX вв. // Преподавание истории в школе. – 2005. – № 4. – С. 2-8.
3. Внешнеэкономические связи Османской империи в новое время (конец XVIII – начало XX в.) / С.М. Иванов, Н.Г. Киреев и др.; Отв. ред. Ю.А. Петросян / АН СССР, Ин-т востоковедения. – М., 1989.
4. Голобородько И.И. Старая и новая Турция. – М., 1908.
5. Грачев В.П. Балканские владения Османской империи на рубеже XVIII – XIX вв.: Внутреннее положение, предпосылки национально-освободительных движений. – М., 1990.
6. Кузнецов В.С. Абдул-Хамид II // Вопросы истории. – 2006. – № 4. – С. 48-68.
7. Миллер А.Ф. Краткая история Турции. – М., 1948.
8. Миллер А.Ф. Мустафа-паша Байрактар. Османская империя в начале XIX в. – М., 1947.
9. Новичев А.Д. Турция. Краткая история. – М., 1965.

10. Османская империя: Государственная власть и социальная структура: Сб. ст. / АН СССР, Ин-т востоковедения; Отв. ред. С.Ф. Орешкова. – М., 1990.
11. Османская империя: Проблемы внешней политики и отношений с Россией: Сб. ст. / РАН, Ин-т востоковедения; Отв. ред. С.Ф. Орешкова. – М., 1996.
12. Старченков Г. Турция: Двести лет вестернизации // Азия и Африка сегодня. – 2000. – № 6. – С. 25-30.
13. Тодорова М.Н. Англия, Россия и танзимат (вторая четверть XIX в.). – М., 1983.
14. Хитцель Ф. Османская империя. – М., 2006.
15. Шеремет В. Война и бизнес. Власть, деньги и оружие. Европа и Ближний Восток в новое время. – М., 1996.
16. Шеремет В. Реформы по-османски (Высокая Порта в евразийском культурном диалоге) // Родина. – 2006. – № 10. – С. 11-15.
17. Шеремет В. Становление Османской империи // Новая и новейшая история. – 2001. – № 1. – С. 34-42.

Семінарське заняття 4

Заняття 3.4.4. Османська імперія наприкінці XIX – на початку XX ст. Молодотурецька революція 1908 – 1909 рр. і правління молодотурок в Османській імперії

1. Режим “зулюму” (1878 – 1908 рр.) і зародження опозиційного молодотурецького руху.
2. Молодотурецька революція 1908 – 1909 рр.
3. Внутрішня та зовнішня політика молодотурок у 1909 – 1914 рр.
4. Османська імперія в роки Першої світової війни. Причини краху імперії.

Методичні рекомендації

Державний переворот Абдул-Хаміда II (лютий 1878 р.) став знаковою подією для реакційних сил і поклав початок періоду “зулюму” (деспотії), що відобразилося на подальшому розвитку Османської імперії. Аналізуючи політичний розвиток Туреччини наприкінці XIX – на початку XX ст., основний акцент слід зробити на характерних особливостях режиму “зулюму” (відміна завойованих раніше прав і гарантій особистості, масовий терор, жорстка цензура тощо). На основі роботи з джерелами визначити специфіку розвитку цього періоду та її наслідки. Ідеологією кривавого режиму Абдул-Хаміда II стали “паносманізм” і “панісламізм” (дати визначення термінів). Наприкінці XIX ст. істотно зросла залежність Туреччини від країн Заходу. Вивчаючи дане питання, слід звернути увагу на форми і методи економічної експансії капіталістичних держав, а також причини, які обумовили зростання німецького впливу в Османській імперії на початку XX ст.

Особливу увагу слід звернути на причини зародження молодотурецького руху і діяльність організації “Єднання і прогрес” (1889 р.) з консолідації опозиційних сил. Зупинитись на різній інтерпретації молодотурками терміну “прогрес” (на прикладі програм груп Ахмеда Ризи та Сабахеддіна). Здійснити компаративний аналіз програм і соціального складу організацій “Товариство нових османів” та “Єднання і прогрес”.

З’ясувати основні чинники молодотурецької революції 1908 – 1909 рр. Молодотурецький переворот (липень 1908 р.) істотно змінив політичну ситуацію, специфіка якої полягала в існуванні фактичного двовладдя (султанський уряд –

молодотурецькі комітети) до весни 1909 р. Після придушення контрреволюційного заколоту у Стамбулі і зміни султана (квітень 1909 р.) молодотурки взяли всю реальну владу в свої руки. Бажано провести дискусію стосовно характеру подій 1908 – 1909 рр.: революція чи переворот?

Вивчаючи внутрішню та зовнішню політику молодотурок у 1909 – 1914 рр., слід проаналізувати найважливіші перетворення нового режиму, звернувши увагу на їх політичну спрямованість, його ідеологію (доктрина османізму), зміни в політичній системі країни, а також міжнародне становище Османської імперії та політику іноземних держав (анексія Австро-Угорщиною Боснії та Герцеговини, Триполітанська війна 1911 – 1913 рр., Балканські війни 1912 – 1913 рр.).

Фактичний розпад імперії призвів до встановлення диктатури “молодотурецького триумвірату“, що втягнув країну у Першу світову війну. З’ясувати основні тенденції в економічному і політичному розвитку Порти у 1914 – 1918 рр., її участь у бойових діях і підсумки війни (Мудроське перемир’я 30 жовтня 1918 р.). Цікавою дискусійною темою є визначення причин краху Османської імперії.

Темі рефератів і презентацій

1. Османська імперія у 1878 – 1908 рр.: соціально-економічний розвиток, суспільно-політичний устрій, міжнародне становище.
2. Рух молодотурок у 1889 – 1908 рр.
3. Османський досвід модернізації: реформи та реформатори наприкінці XVIII – на початку XX ст.: досягнення та невдачі.
4. Молодотурецька революція 1908 – 1909 рр.: причини, періодизація, основні події, результати.
5. Османська імперія у період правління молодотурок (1909 – 1918 рр.).
6. Національно-визвольний рух народів Османської імперії в XIX – на початку XX ст.
7. Участь Османської імперії у Першій світовій війні.

Джерела

1. Берлинский трактат, Берлин, 1/13 июля 1878 г. // Интернет: <http://www.hrono.info/dokum/1800dok/1878berlin.html>
2. Влияние революции 1905 – 1907 гг. в России на Турцию, Иран и Китай (по донесениям российских дипломатических и консульских представителей) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XX/1900-1920/Vlijan_rev_ross/text.htm
3. Гурьев Б.М. По Азиатскому побережью Турции от Константинополя до Яффы (описания и впечатления) (1914) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XX/1900-1920/Gurjev_B_M/text1.htm
4. Декрет об оттоманском государственном долге. 20 декабря 1881 г. // Ключников Ю.В., Сабанин А.А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. В 2-х ч. Ч.1. – М., 1925. – С. 393-395.
5. Избирательный закон (Основные положения 1908 г.) // Голоборотько И.И. Старая и новая Турция. – М., 1908. – С. 282.
6. Из брошюры Мурад-бея, одного из лидеров младотурок, июль 1897 г. // Практикум по истории стран зарубежного Востока. – М., 1963. – С. 47-48.
7. Конгресс младотурок в Париже в 1902 г. // Практикум по истории стран зарубежного Востока. – М., 1963. – С. 48-49.

8. Основные законы Оттоманской империи (Манифест Абдул-Гамида II от 1 августа 1908 г.) // Голоборотько И.И. Старая и новая Турция. – М., 1908. – С. 277-279.
9. Программа младотурок (Партии “Единение и прогресс”), объявленная в октябре 1908 г. // Голоборотько И.И. Старая и новая Турция. – М., 1908. – С. 280-282.
10. Программа младотурок // Практикум по истории стран зарубежного Востока. – М., 1963. – С. 46-47.
11. Программа реформ нового Оттоманского правительства, объявленная 17 августа 1908 г. // Голоборотько И.И. Старая и новая Турция. – М., 1908. – С. 279-280.
12. Режим Абдул-Хамида в Турции // Практикум по истории стран зарубежного Востока. – М., 1963. – С. 44-46.
13. Сан-Стефанский прелиминарный мирный договор, Сан-Стефано, 19 февраля / 3 марта 1878 г. // Интернет: <http://www.hrono.info/dokum/1878sanstef.html>
14. Сербский А. Встречи и впечатления на Балканах (1914) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XX/1900-1920/Serbskij_A/text.htm
15. Турецкая революция 1908 – 1909 гг. Документы и материалы // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XX/1900-1920/Tureck_revol_1908/pred.htm

Література

Основна

1. Алексеенко А.Г. Почему пала Османская империя? // Восток. – 1991. – № 5. – С. 19-20.
2. Алиев Г.З. Турция в период правления младотурок (1908 – 1918 гг.). – М., 1972.
3. Бальфур К.П. Расцвет и упадок Османской империи. – М., 1999.
4. Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – начало XX в.). Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973.
5. Киласов Р.К. Буржуазные революции в Турции в первой четверти XX века: (Два этапа турецкого революционного движения). – Махачкала, 1990.
6. Киракосян Д.С. Младотурки перед судом истории. – Ереван, 1989.
7. Кримський А. Історія Туреччини. 2-е вид. – К., 1996.
8. Кузнецов В.С. Абдул-Хамид II // Вопросы истории. – 2006. – № 4. – С. 48-68.
9. Миллер А.Ф. Младотурецкая революция // Первая русская революция 1905 – 1907 гг. и международное революционное движение. Сб. ст. В 2-х ч. Ч. II. – М., 1956. – С. 313-342.
10. Петросян Ю.А. Младотурецкое движение (вторая половина XIX – начало XX в.). – М., 1971.
11. Фадеева И.Л. Официальные доктрины в идеологии и политике Османской империи (османизм-панисламизм), XIX – начало XX в. – М., 1985.
12. Шпилькова В.И. Младотурецкая революция 1908 – 1909 гг. – М., 1977.

Додаткова

1. Алиев Г.З. Из истории буржуазно-революционного движения в Турции (конец XIX – начало XX вв.) // Вопросы турецкой истории. – Баку, 1972. – С. 29-78.
2. Гасратян М.А. и др. Очерки истории Турции. – М., 1983.
3. Голоборотько И.И. Старая и новая Турция. – М., 1908.
4. Кинросс (лорд). Расцвет и упадок Османской империи: Пер. с англ. – М., 1999.
5. Котлов Л.Н. Становление национально-освободительного движения в арабских странах Азии. 1908 – 1914 гг. / Отв. ред. Н.А. Иванов. – М., 1986.
6. Лудшувейт Е.Ф. Турция в годы первой мировой войны 1914 – 1918 гг. Военно-политический очерк. – М., 1966.
7. Миллер А.Ф. Краткая история Турции. – М., 1948.

8. Миллер А.Ф. Турция: Актуальные проблемы новой и новейшей истории. – М., 1983. – С. 45-108.
9. Новичев А.Д. Турция. Краткая история. – М., 1965.
10. Петросян Ю.А. Османская империя: могущество и гибель. – М., 1990.
11. Старченков Г. Турция: Двести лет вестернизации // Азия и Африка сегодня. – 2000. – № 6. – С. 25-30.
12. Шеремет В. Реформы по-османски (Высокая Порта в евразийском культурном диалоге) // Родина. – 2006. – № 10. – С. 11-15.

**Завдання для поточного модульного контролю № 3
до тематичного блоку “Мусульманська цивілізація. Країни Близького та
Середнього Сходу у новий час (Афганістан, Іран, Османська імперія) “**

II рівень

Дайте коротку відповідь на запитання:

1. Хто такі пуштуни? _____.
2. Що таке джирга? _____.
3. Дурранійська держава – це _____.
4. Володіння мусульманського духівництва – _____.
5. Хто _____ такий _____ Дост-Мухаммед?
_____.
6. Титул афганських монархів – _____.
7. Перша англо-афганська війна тривала в _____ рр.
8. Друга англо-афганська війна тривала в _____ рр.
9. “Лінія _____ Дюранда“ _____ – _____.
10. Династія перських шахів (1502 – 1747 рр.) – _____.
11. Засновник вищевказаної династії (1502 – 1524 рр.) – _____.
12. Династія перських шахів (1794 – 1925 рр.), яка отримала назву від племінного об’єднання Північного Ірану – _____.
13. Засновник вищевказаної династії (1794 – 1797 рр.), “кастрат-хан“, переніс столицю із Ісфагану в Тегеран, відомий своєю жорстокістю в походах на Грузію – _____.
14. Основна конфесія Ірану (вказати течію) – _____.
15. Національна перська релігія, основною ідеєю якої було поклоніння вогню – _____.
16. Мирний договір, яким завершилася російсько-іранська війна 1826 – 1828 рр. (за його умовами Закавказзя відійшло до Росії, на Іран була накладена 20 млн. крб. контрибуція) – _____.
17. Російський посол в Тегерані, вбивство якого 11.02.1829 р. було пов’язане з місією по виконанню умов Туркманчайського договору – _____.
18. Перший міністр уряду, регент 17-річного шаха Наср-ед-діна, у 1847 р. призначений на посаду “еміра армії“; здійснив спробу проведення реформ з централізації країни на початку 50-х років XIX ст. – _____.

19. Форма пасивного опору, пов'язана з використанням недоторканості певної території (мечеть, посольство) в мусульманських країнах – _____.
20. Перша Конституція Ірану була прийнята у _____ р.
21. 31 серпня 1907 р. між імперіями – Російською та Британською була укладена угода “Про поділ сфер впливу в _____, _____, _____”.
22. Кавалерія турецького султана – _____.
23. Регулярна піхота турецького султана – _____.
24. Військово-ленна система Османської імперії – _____.
25. Назва урядів у мусульманських країнах (Османська імперія, Персія) періоду середньовіччя та нового часу – _____.
26. Мирний договір, укладений за підсумками російсько-турецької війни 1768 – 1774 рр., який зафіксував приєднання Криму до Росії, встановлення протекторату над Молдавією та Валахією, відкриття чорноморських проток для російського мореплавства – _____.
27. Договір, укладений за підсумками російсько-турецької війни 1828 – 1829 рр., за умовами якого Османська імперія втрачала Закавказзя – _____.
28. Султан-реформатор Османської імперії (1789 – 1807 рр.), який здійснив спробу європеїзації армії – _____.
29. Султан-реформатор Османської імперії (1808 – 1839 рр.), який ліквідував яничарський корпус – _____.
30. Дати _____ визначення _____ поняття “танзимат“: _____.
31. Дати _____ визначення _____ поняття “зулум“: _____.
32. Політична організація, яка підготувала та здійснила Молодотурецьку революцію 1908 – 1909 рр. – _____.
33. Центр підготовки Молодотурецької революції 1908 – 1909 рр. – _____.

III рівень

Поміркуйте над запитаннями і дайте на них розгорнуту відповідь:

1. Афганська Дурранійська держава (1747 – 1819 рр.) та причини її розпаду.
2. “Нове об'єднання“ афганських племен Дост-Мухаммедом (30 – 60-ті рр. XIX ст.).
3. Афгано-англійські відносини. Перша (1838 – 1842 рр.) та друга (1878 – 1880 рр.) англо-афганські війни та їх наслідки.
4. Афганістан у зовнішній політиці Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст.
5. Криза Іранської Сефевідської держави у другій половині XVIII ст. Встановлення влади Каджарської династії (1794 р.).
6. Соціально-економічний і суспільно-політичний розвиток Ірану в першій половині XIX ст. Експансія європейських держав і Російської імперії в Ірані.
7. Бабідські повстання і спроби реформ в Ірані (1848 – 1852 рр.).
8. Перетворення Ірану в напівколонію іноземних держав у другій половині XIX ст.

9. Іранська революція 1905 – 1911 рр.: причини, етапи, наслідки революційних подій.
10. Іран напередодні і в роки Першої світової війни.
11. Загострення соціально-економічних і суспільно-політичних протиріч, зовнішньополітичних труднощів Османської імперії на межі XVIII – XIX ст.
12. Реформи султана Селіма III (1789 – 1807 рр.).
13. Загальна криза Османської імперії та пошук шляхів її подолання. Правління султана Махмуда II (1808 – 1839 рр.).
14. Танзиматські реформи 40-х – першої половини 50-х рр. XIX ст.
15. Танзиматські реформи другої половини 50-х – 70-х рр. XIX ст.
16. Ліберально-конституційний рух в Османській імперії в 60 – 70-х рр. XIX ст. Конституція 1876 р.
17. Режим “зулюму” і виникнення опозиційного младотурецького руху (1878 – 1907 рр.).
18. Молодотурецька революція 1908 – 1909 рр.: причини, основні етапи, результати.
19. Внутрішня і зовнішня політика молодотурок у 1909 – 1914 рр.
20. Османська імперія в роки Першої світової війни. Причини краху імперії.

МОДУЛЬ 4. АРАБСЬКИЙ СВІТ (АРАВІЯ, ЛЕВАНТ, МАГРІБ). ТРОПІЧНА ТА ПІВДЕННА АФРИКА В XVII – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Тема 4.1. Арабські країни у нові часи (країни Аравійського півострова, Леванту, Магрібу)

Лекції 1-2

Заняття 4.1.1 – 4.1.2. Арабські країни у нові часи

Питання:

1. Арабські країни на початок нового часу (загальна характеристика). Умови розвитку в складі Османської імперії.
2. Арабські держави Аравії напередодні і в період централізаційних процесів (XVII – остання третина XVIII ст.).
3. Єгипет під владою Мухаммеда Алі (1805 – 1849 рр.) та після нього (друга половина XIX – початок XX ст.).
4. Країни Арабського Сходу (Машрік) у XIX – на початку XX ст.: основні етапи і тенденції розвитку.
5. Країни Арабського Заходу (Магріб) у XIX – на початку XX ст.: основні етапи і тенденції розвитку.
6. Арабські країни в роки Першої світової війни.

Індивідуальна робота

Країни Арабського Сходу наприкінці XIX – на початку XX ст.

Аналізуючи розвиток країн Леванту на межі XIX – на початку XX ст., зверніть увагу на наступні проблеми:

1. Особливості суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку країн Близького Сходу наприкінці XIX – на початку XX ст.
2. Палестина у планах сіоністів. Утворення та діяльність Всесвітньої Сіоністської Організації. Єврейська міграція до Палестини.
3. Сирія і Ліван наприкінці XIX – на початку XX ст.

Туніс, Марокко, Східний Судан у новий час

Розкриваючи специфіку розвитку країн Арабського Заходу, зокрема Тунісу і Марокко (історія Лівії та Алжиру в новий час винесена на семінарське заняття), а також Східного Судану, зверніть увагу на наступні запитання:

1. Туніс і Марокко у XVII – на початку XX ст. Реформи Ахмед-бея в Тунісі та Хасана I в Марокко. Перетворення Тунісу і Марокко в напівколонії західних держав.
2. Повстання махдистів у Єгипетському Судані (1881 – 1885 рр.) і утворення незалежної махдистської держави. Англійська експансія в Судані. Англо-єгипетська конвенція 1899 р. щодо Судану.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю “Етапи державотворчих процесів на Аравійському півострові (XVII – XVIII ст.):”

Етапи державотворчих процесів на Аравійському півострові, їх хронологічні межі	Загальна характеристика

2. Складіть таблицю “Компаративний аналіз реформ єгипетського паші Мухаммеда Алі (1805 – 1849 рр.) та султана Османської імперії Махмуда II (1808 – 1939 рр.):”

Напрямки реформ	Реформи Мухаммеда Алі Єгипетського (1805 – 1849 рр.)	Реформи турецького султана Махмуда II (1808 – 1939 рр.)
Економічні: а) в промисловості; б) в аграрному секторі		
У військовій сфері		
Адміністративна		
У галузі культури та освіти		

3. Заповніть таблицю “Особливості розвитку країн Арабського Сходу та Арабського Заходу в XIX – на початку XX ст.”:

	Країни Арабського Сходу (Машрік)	Країни Арабського Заходу (Магриб)
Соціально-економічний розвиток		
Суспільно-політичний розвиток		
Культурно-релігійний розвиток		
Зовнішня політика		

Семінарські заняття 1-2

Заняття 4.1.3 – 4.1.4. Арабські країни у нові часи

1. Ваххабітський рух і боротьба за створення централізованої держави на Аравійському півострові.
2. Єгипет під управлінням Мухаммеда Алі (1805 – 1849 рр.).
3. Єгипет у другій половині XIX – на початку XX ст.
4. Левантійські держави у другій половині XIX – на початку XX ст. Відновлення прямого турецького управління. “Арабське відродження”.
5. Ірак в XIX – на початку XX ст.
6. Лівія в XIX – на початку XX ст. Рух сенуситів.
7. Алжир у складі Французької колоніальної імперії. Зародження ідей арабського націоналізму. Утворення перших арабських націоналістичних організацій.

Методичні рекомендації

Насамперед студенти мають розглянути політичну карту, особливості розвитку, політичний устрій арабських країн Аравійського півострова, Леванту, Магрибу на початок нового часу, визначити умови їх розвитку в складі Османської імперії.

Особливої уваги заслуговує аналіз релігійної ситуації в Аравії, ваххабітський рух і боротьба за створення централізованої держави Саудівська Аравія у 70 – 80-х рр. XVIII ст.

Розглядаючи друге питання, визначити специфіку становища Єгипту в складі Османської імперії, звернувши увагу на структуру влади і місце в ній мамлюків, систему землекористування тощо. Наприкінці XVIII ст. Єгипет став об’єктом боротьби між Англією та Францією (“єгипетський похід“ Наполеона), але зберіг незалежність від європейських держав. Антитурецькі повстання в Каїрі (1804 – 1805 рр.) привели до влади Мухаммеда Алі, що став правителем Єгипту (1805 – 1849 рр.). Його реформи вивели Єгипет, формально ще зв’язаний з Османською імперією, але фактично незалежний від неї, до низки найбільш сильних і розвинутих країн Сходу. Використовуючи джерела, наукову і навчальну літературу, слід розглянути основні напрямки і результати реформаторської діяльності Мухаммеда Алі, а також його зовнішню політику (війни з ваххабітами і завоювання Аравії та Східного Судану) і

відносини із султанською Туреччиною (“єгипетські кризи” 1831 – 1833 рр. і 1839 – 1841 рр.). Заслугове на увагу той факт, що лише втручання іноземних держав (Лондонська конвенція 1840 р. між Англією, Австрією, Росією та Пруссією) та їх відповідний ультиматум затримали Єгипет у складі Османської імперії. Був змушений піти на поступки і турецький султан – надати Єгипту зовнішню автономію, а Мухаммеду Алі – титул спадкового правителя.

Позбавившись турецького контролю, Єгипет не зміг протистояти економічній експансії іноземних держав. На нього була поширена дія всіх договорів, укладених Туреччиною з іноземними державами, наслідком чого стало відкриття країни для європейської торгівлі. Прослідкувати за змінами в країні, викликаними вторгненням іноземного капіталу. Важливу роль у подальшій експансії європейських держав у Єгипті відіграло будівництво Суецького каналу (1859 – 1869 рр.). Зовнішні позики, отримані в ході цього будівництва, призвели до виникнення колосального державного боргу і як підсумок – до втрати Єгиптом фінансової самостійності (зосередитися на діяльності т. зв. “європейського кабінету”). Наприкінці 70-х рр. XIX ст. Єгипет перетворюється в напівколонію європейських держав, зокрема Франції та Великої Британії.

Утворення “європейського кабінету” і фінансове закабалення країни викликали могутній національний рух, основною вимогою якого стало введення конституційного правління. У 1879 р. була створена Національна партія (Ватан), яка висунула гасло: “Єгипет для єгиптян”. Вивчаючи подальший розвиток подій, слід звернути увагу на переворот Орабі-паші (вересень 1881 р.), роль армії в політичному житті країни і діяльність військового уряду Баруді (2 лютого – 25 травня 1882 р.), а також хід і результати англо-єгипетської війни 1882 р. Особлива позиція Росії та англо-французькі протиріччя не дозволили Великій Британії анексувати Єгипет: він був окупований британськими військами, але формально подовжував вважатися автономною частиною Османської імперії. Після початку Першої світової війни (18 грудня 1914 р.) Єгипет був оголошений англійським протекторатом. Слід повніше і глибше проаналізувати ці процеси.

Треба більш детально зупинитися на розвитку Левантійських держав (Сирії, Лівану, Палестини) у другій половині XIX – на початку XX ст. Визначити наслідки їх виходу з-під влади Єгипту в 1841 р. і відновлення “прямого турецького управління” над цими територіями. Проаналізувати європейську експансію в країни Леванту, з’ясувати наслідки втручання Англії і Франції у справи Лівану та Сирії. Що передбачав “Органічний статут Лівану” 1861 р.?

Чому зросло міжнародне значення Палестини після будівництва Суецького каналу? Дати визначення терміну сіонізм. Розкрити роль Палестини у планах сіоністів. Проаналізувати причини утворення і діяльність Всесвітньої Сіоністської Організації. Визначити специфіку єврейської еміграції до Палестини, ставлення до неї західних держав. Дефініціювати термін “арабське відродження” і з’ясувати його значення для розвитку арабської культури, а також визначити роль ісламу в суспільному житті арабських країн.

Розкрити специфіку суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку Іраку у складі Османської імперії в XIX – на початку XX ст. та з’ясувати наслідки втручання Великої Британії у внутрішні справи країни (як наслідок – встановлення британського протекторату над Іраком після Першої світової війни).

Особливої уваги заслугове історія Лівії XIX – початку XX ст. Розкрити значення релігійного руху сенуситів у створенні незалежної теократичної держави.

Визначити наслідки Триполітанської війни 1911 р., зокрема загарбання Лівії італійцями.

З'ясувати наслідки експансії європейських колонізаторів у Північній Африці, більш детально зупинившись на захопленні Францією Алжиру. Розкрити причини та етапи визвольної боротьби алжирського народу, роль Абд аль-Кадіра у створенні незалежної держави, визначити причини її краху. Проаналізувати специфіку розвитку Алжиру в складі Французької колоніальної імперії у другій половині XIX – на початку XX ст., зокрема політику колоніальної адміністрації (“тубільний кодекс” 1881 р.). Зробити акцент на зародженні ідеології алжирського націоналізму, виявити специфіку мусульманського традиціоналізму. Розкрити процес утворення та діяльності перших арабських націоналістичних організацій.

Показати участь арабських країн у подіях Першої світової війни.

Темати рефератів і презентацій

1. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку Єгипту наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.
2. Реформи та завойовницькі війни Мухаммеда Алі (1805 – 1849 рр.).
3. Перетворення Єгипту в напівколонію європейських держав у другій половині XIX ст.
4. Будівництво Суецького каналу (1859 – 1869 рр.) та його наслідки.
5. Захоплення Єгипту Великою Британією. Причини, хід і підсумки англо-єгипетської війни 1882 р.
6. Особливості британського управління в Єгипті (1882 – 1922 рр.).
7. “Арабське відродження” XVIII – середини XIX ст. Іслам у суспільному житті арабських країн.
8. Арабські країни в роки Першої світової війни.

Джерела

1. Абд ар-Рахман Аль-Джабарти. Єгипет в канун експедиції Бонапарта (1776 – 1798): Пер. с араб. Х.И. Кильберг. – М., 1978.
2. Абд ар-Рахман Аль-Джабарти. Єгипет в період експедиції Бонапарта (1798 – 1801): Пер. с араб. И.М. Фильштинского. – М., 1962.
3. Абд ар-Рахман Аль-Джабарти. Удивительная история прошлого в жизнеописаниях и хронике событий. Єгипет под властью Мухаммада Али (1801 – 1821): Пер. с араб. Х.И. Кильберг. – М., 1963.
4. Клот-Бей А.Б. Єгипет в прежнем и нынешнем своем состоянии // Інтернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Egipet/XIX/1820-1840/Klot_bey/pred.htm
5. Коран: Пер. с араб. И.Ю. Крачковского. – М., 1963.
6. Ловерно Г. Об армии Мехмеда-Али, паши Єгипетского, образованной европейскими офицерами с биографическими известиями о начальниках оной. Сочинение Гюберта Ловерно, Тулонского корабельного доктора // Інтернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Egipet/XIX/1820-1840/Loverno/text1.htm>
7. Политические известия о Єгипте, взятые из журналов начала XIX века // Інтернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Egipet/XIX/1800-1820/Polit_izvestija/duch_zhurnalov_4_1818.htm
8. Путевые заметки о Сирии и Палестине (1844 – 1847). (Сирия, Ливан и Палестина в описаниях российских путешественников, консульских и военных обзорах первой

// Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XIX/1840-1860/St-n/pred.htm>

9. Сирия, Ливан и Палестина в описаниях российских путешественников, консульских и военных обзорах первой половины XIX века. – М., 1991.

Література

Основна

1. Адес Г. Египет. История страны. – М. – СПб., 2008.
2. Ацамба Ф.М., Кириллина С.А. Религия и власть: ислам в Османском Египте (XVIII – первая четверть XIX в.). – М., 1996.
3. Ближний Восток: история и современность. – М., 1997.
4. Васильев А.М. История Саудовской Аравии (1745 – 1973). – М., 1982.
5. Васильев А.М. История Саудовской Аравии (1745 – конец XX в.). 2-е изд., расшир. и доп. – М., 1999.
6. Васильев А.М. Пуристане ислама? Ваххабизм и первое государство Саудидов в Аравии (1745 – 1918). – М., 1998.
7. Вейт Е. (Лудшувейт Е.Ф.) Аравия. – М., 1930.
8. История Алжира в новое время (середина XVI – начало XX вв.). – М., 1981.
9. История Африки в XIX – начале XX вв. – М., 1984.
10. История Ливии в новое и новейшее время / Под ред. А.М. Васильева. – М., 1992
11. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новое время. – М., 1976.
12. Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – начало XX вв.) Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973.
13. Зеленев Е.И. Египет: Средние века. Новое время. – СПб., 1999.
14. Зеленев Е.И. Мусульманский Египет: Учеб. пособ. – СПб., 2007.
15. Кириллина С.А. Ислам в общественной жизни Египта (вторая половина XIX – начало XX в.) – М., 1989.
16. Корсун Н.Г. Арабский Восток. Ирак. – М., 1928.
17. Лазарев М.С. Крушение турецкого господства на Арабском Востоке. – М., 1960.
18. Левин И.Д. Ирак (Современная Месопотамия). – М., 1937.
19. Луцкий В.Б. Новая история арабских стран. 2-е изд. – М., 1966.
20. Петровский Н., Матвеев В. Египет – сын тысячелетий. — Л., 1959.
21. Прошин Н.И. История Ливии в новое время: (середина XVI – начало XX вв.). – М., 1981.
22. Прошин Н.И. Страны Аравийского полуострова. – М., 1958.
23. Страны Ближнего Востока (актуальные проблемы современности и истории). – М., 1998.
24. Фридман Л.А. Капиталистическое развитие Египта (1882 – 1939). – М., 1963.

Додаткова

1. Арабские страны Западной Азии и Северной Африки (история, экономика и политика). Вып. 5. – М., 2002.
2. Веймарн Б.В. Искусство арабских стран и Ирана VII – XVII вв. – М., 1974.
3. Гореликов С.Г. Ирак: экономико-географическая характеристика. – М., 1963.
4. Данциг Б.М. Ирак в прошлом и настоящем. – М., 1960.
5. Дьяков Н.Н. Марокко: История. Культура. Религия. – СПб., 1993.
6. Дьяков Н.Н. Младоалжирцы и антиколониальная борьба в Алжире на рубеже XIX – XX вв. – М., 1985.

7. Исламские страны и регионы. Современный ислам: культура и политика. – М., 1994.
8. История Алжира в новое и новейшее время / Под ред. А.М. Васильева. – М., 1992.
9. Кошелев В.С. Египет: от Ораби-паши до Саада Заглула. 1879 – 1924. – М., 1992.
10. Ланда Р.Г. Борьба алжирского народа против европейской колонизации (1830 – 1918). – М., 1976.
11. Ланда Р.Г. История Алжира, XX век. – М., 1999.
12. Милованов И., Сейфуль-Мулюков Ф. Ирак: вчера и сегодня. – М., 1959.
13. Пак П.М. Ирак: История и современность. – М., 1981.
14. Пегов С.С., Алитовский С.Н. Ирак. – М., 1966.
15. Першиц А.И. Хазяйство и общественно-политический сторой Северной Аравии в XIX – первой трети XX в. (Историко-этнографические очерки). – М., 1961.
16. Петрунина Ж.В. Египетский паша Мухаммед Али // Преподавание истории в школе. – 2006. – № 10. – С. 36-39.
17. Прошин Н.И. Саудовская Аравия. Экономико-географический очерк. – М., 1964.
18. Салиби К. Очерки по истории Ливана. – М., 1969.
19. Сирия: Справочник. – М., 1992.
20. Хамзин К.З. Потомок Пророка // Арабские страны Западной Азии и Северной Африки. – М., 1997.
21. Хмелева Н.Г. Государство Абд аль-Кадира Алжирского. – М., 1973.

**Тема 4.2. Загальна характеристика африканської моделі розвитку.
Тропічна і Південна Африка у нові часи: трансформація традиційної структури
в період колоніалізму.**

Лекції 3-4

**Заняття 4.2.1 – 4.2.2. Загальна характеристика африканської моделі розвитку.
Тропічна і Південна Африка у нові часи: трансформація традиційної структури в
період колоніалізму.**

Питання:

1. Особливості розвитку “Чорної Африки“ в нові часи (загальна характеристика).
2. Народи і державні утворення Африки в XVII – на початку XIX ст.
3. Початок європейської колонізації Півдня Африки. Колонізація Тропічної, Південно-Західної та Східної Африки.
4. Ефіопія у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.
5. Завершення колоніального поділу Африки в останній третині XIX ст.
6. Тропічна і Південна Африка в період колоніалізму: трансформація традиційної структури.

Індивідуальна робота

Південна Африка на межі XIX – XX ст.

Аналізуючи розвиток Південної Африки на межі XIX – на початку XX ст., зверніть увагу на наступні проблеми:

1. Британська та німецька колонізація Південної Африки наприкінці XIX – на початку XX ст. Політика С. Родса.
2. Англо-бурська війна 1899 – 1902 рр.: причини, перебіг подій, наслідки.
3. Етапи утворення Південно-Африканського Союзу (ПАС). Його становлення як расистської держави.

Загальні проблеми Африки наприкінці XIX – на початку XX ст.

Розглядаючи загальні проблеми Африканського континенту наприкінці XIX – на початку XX ст., зверніть увагу на наступні питання:

1. Організація колоніального управління в країнах Тропічної та Південної Африки.
2. Становлення ідеології національного визволення наприкінці XIX – на початку XX ст.
3. Зародження панафриканізму. Панафриканська конференція 1900 р.
4. Африканський континент у роки Першої світової війни.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть таблицю “Історико-географічні пояси Африканського континенту та особливості їх розвитку в новий час”:

Історико-географічні пояси Африки	Племінні об’єднання, державні утворення	Економічний розвиток	Політичний розвиток	Основні конфесії та культурний розвиток
Магіб				
Суданський пояс				
Тропічна Африка				
Екваторіальна Африка				
Південна Африка				

2. Заповніть таблицю “Етапи європейської колонізації Африканського континенту”:

Етапи європейської колонізації, їх хронологічні межі	Загальна характеристика

Семінарські заняття 3-4

Заняття 4.2.3 – 4.2.4. Тропічна та Південна Африка у нові часи

1. Держави Західного та Центрального Судану у XVII – середині XIX ст.
2. Ефіопія у XIX – на початку XX ст.
3. Держави та народи Західної Тропічної Африки (побережжя Гвінейської затоки і басейн р. Конго) у нові часи.
4. Початок європейської колонізації Південної Африки (друга половина XVII – середина XIX ст.).
5. Завершення колоніального поділу Африки у другій половині XIX – на початку XX ст.
6. Організація колоніального управління в країнах Тропічної та Південної Африки. Антиколоніальна боротьба народів Африки на початку XX ст.

Методичні рекомендації

Використовуючи карту, слід визначити географічно-історичні зони Африканського континенту: Магіб, Суданський пояс, Тропічна, Екваторіальна та Південна Африка. Більш детально зупинитися на значенні Суданського поясу у долі народів Африки у нові часи, показати державні утворення Центрального та Західного Судану, проаналізувати їх суспільний лад і соціально-економічний розвиток у XVII – середині XIX ст. Чому сходознавець Л.С. Васильєв називає султанати Судану “осередками цивілізації серед океану первісності”?

Студенти повинні пригадати специфіку розвитку “Чорної Африки” як цивілізаційно-культурного типу Сходу (інтенсивність процесу антропогенезу в Тропічній Африці на старті історичного розвитку; фактори гальмування політогенезу та утворення станової структури: роль природного середовища, екстенсивний характер землеробства, структура харчування африканців; людина як невід’ємна складова навколишньої екосистеми; панування родоплемінної структури, трайбалізм і його прояви; релігійні уявлення і система вірувань, культ пращурів).

Особливе місце серед країн “Чорної Африки” у нові часи займала Ефіопія (Абіссінія). Студенти мають звернути увагу на особливості її історичного розвитку, роль християнства у формуванні цивілізаційно-культурного фундаменту та процесах консолідації ефіопського суспільства. Повніше і глибше слід розкрити такі питання, як спроби зміцнення абсолютистської влади і реформи негуса Теодороса II у другій половині XIX ст., міжнародне становище Ефіопії в останній третині XIX ст., активізація європейських колонізаторів, спроби Менеліка II відновити централізовану ефіопську державу. Особливої уваги заслуговує італійська експансія в Ефіопії останньої третини XIX ст. Чому, незважаючи на укладення англо-франко-італійської угоди 1906 р. про поділ Ефіопії на “сфери впливу”, державі вдалося відстояти суверенітет і зберегти його до італійської експансії 1935 р.?

На карті показати державні утворення та територію розселення народів Західної Тропічної Африки (побережжя Гвінейської затоки і басейну р. Конго) у нові часи, проаналізувати специфіку суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку племінних об’єднань ашанті, йоруба та ін.

Колонізація Африки фактично почалася в XV ст., у період Великих географічних відкриттів. Досліджуючи її подальший розвиток, слід звернути увагу на її напрям – з півдня на північ, з приморських територій – углиб континенту. Початком колонізації Південної Африки стало заснування у 1652 р. голландською Ост-Індською

компанією на мисі Доброї Надії Капської колонії. Розглядаючи особливості її розвитку, слід відзначити, що господарство колоністів (бурів) ґрунтувалося на рабській праці. Наприкінці XVIII ст. до колонізації Південної Африки залучилася Англія, захопивши Капську колонію (остаточно в 1806 р.). Зверніть увагу на політику британських колоніальних владних структур і їх взаємовідносини з бурським населенням. Визначте причини, що викликали “Великий трек” 30 – 40-х рр. XIX ст. і його політичні наслідки, зокрема значне розширення зони колоніальних загарбань). Після переселення бурів із британських володінь політика англійської влади щодо них змінилася, що відобразилося у визнанні молодих бурських республік Оранжева (1854 р.) і Трансвааль (1856 р.). Треба проаналізувати ці процеси.

Вивчаючи подальший розвиток колонізації Африки, зверніть увагу на те, що на першому етапі, аж до середини XIX ст., колонізатори обмежувалися лише захопленням найбільш доступних приморських територій і не наважувалися просуватися углиб континенту (чому?). Створені колонії були центрами работоргівлі, а також примітивної обмінної торгівлі. Проте у XIX ст. ситуація починає змінюватися (визначити, завдяки чому). Остання третина XIX ст. стала періодом активних колоніальних загарбань, у результаті яких колоніальний поділ Африки фактично був завершений.

Продовжуючи дослідження процесу колонізації Південної Африки, варто зазначити, що після захоплення Німеччиною Південно-Західної Африки та анексії Англією великих територій у басейнах річок Замбезі і Лімпопо (Родезія) колоніальний поділ Південної Африки був практично завершений. Англо-бурська війна 1899 – 1902 рр. стала завершальною фазою боротьби за утвердження британського панування в Південній Африці. При вивченні питання з’ясувати причини поразки бурів і умови укладення мирного договору. В подальший період провідне місце в політичному житті Південної Африки займало питання про відносини англійців і бурів. У зв’язку з цим слід звернути увагу на сутність політики “великодушності”, що проводилася англійською владою щодо бурського населення після закінчення війни. Піднесення визвольної боротьби народів Південної Африки на початку XX ст. вимагало консолідації білої меншості. У ході переговорів було досягнуто угоди про створення Південно-Африканського Союзу (ПАС) у складі англійських колоній (Капської і Наталя) і колишніх бурських республік (Південно-Африканський акт 1909 р.). Використовуючи карту, слід розповісти про колонізацію європейськими державами Тропічної Африки.

Лише дві африканські держави – Ліберія та Ефіопія – зберегли свою незалежність на початок XX ст. Визначте причини, які дозволили цим країнам стримати натиск європейських колонізаторів. Для закріплення вивченого матеріалу треба добре вивчити політичну карту Африки початку XX ст. З’ясувати підсумки колоніального поділу Африки.

Особливої уваги заслуговує питання про організацію колоніального управління в країнах Тропічної та Південної Африки. Проаналізувати на конкретних прикладах форми і методи колоніальної експансії європейських держав у цій частині континенту (анексії територій, нерівноправні договори, нееквівалентна торгівля, кабальні позики, концесії тощо). З’ясувати сутність феномену Бельгії, що змогла наприкінці XIX – на початку XX ст. без серйозних матеріальних витрат придбати велику колонію у Тропічній Африці (Бельгійське Конго), а також специфіку діяльності Сесіля Родса в Південній Африці. У ході завоювання африканських країн європейськими державами склалися відповідні системи колоніального управління. Студенти мають визначити

характерні особливості англійської (опосередкованого непрямого управління), французької (прямого адміністративного управління), бельгійської (т. зв. “патерналістської”), німецької (змішаної), португальської систем колоніального управління. З’ясувати основні тенденції антиколоніальної боротьби народів Африки на початку ХХ ст.

Теми рефератів і презентацій

1. Початок європейської колонізації Південної Африки (друга половина XVII – середина XIX ст.).
2. Компанія “Де бірз” і Британська південноафриканська компанія.
3. Діяльність неєвропейських політичних організацій на Півдні Африки на межі XIX – ХХ ст.
4. Англо-бурська війна 1899 – 1902 рр.
5. Утворення Південно-Африканського Союзу.
6. Культура народів Південної Африки в нові часи.

Джерела

1. Августус Е. Воспоминания участника англо-бурской войны (1899 – 1900) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XX/1900-1920/Avgustus/text2.htm>
2. Берзина С.Я., Куббель Л.Е. История Африки (С древнейших времен до начала Великих географических открытий): Хрестоматия. – М., 1979.
3. Булатович А.К. С войсками Менелика II. – М., 1971.
4. Вандергейм Ж.-Г. В походе с Менеликом (1893 – 1895) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Aethiopien/Vandergeim/pred.htm>
5. Взгляд на войну англичан с ашанти (1825) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XIX/1820-1840/Syn_otecestva/1825_14.htm
6. Восстание Маджи-Маджи в документах (1905) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XX/1900-1920/Madzi_Madzi/text1.htm
7. Вышеславцев А. С мыса Доброй Надежды (1858) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XIX/1840-1860/Vyseslavcev/text1.htm>
8. Глен Е. Среди дикарей Центральной Африки. Воспоминания о Конго (1890) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XIX/1880-1900/Glev/text.htm>
9. Документы из истории русско-эфиопских отношений (1896 – 1907) // Интернет: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Aethiopien/Russ_aethiop/text.htm
10. Ковалевский Е.П. Путешествие во внутреннюю Африку. – СПб., 1848.
11. Ковалевский Е.П. Путешествие в Египет, Судан и Эфиопию (1847 – 1848) // http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XIX/1840-1860/Kovalevskij/new_dok.htm
12. Краснов П.Н. Казаки в Абиссинии (1897 – 1898) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Aethiopien/Krasnov/pred.htm>
13. Львов А. Абиссиния и православный Восток в прошлом столетии (1752-1753) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Aethiopien/Lvov/text.htm>
14. Орлов Н.А. Итальянцы в Абиссинии // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Aethiopien/Ital-Efiop1/text1.htm>
15. Путешествие Варги, уроженца Кизляра, в Западный Судан (1821) // Интернет: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Afrika/XIX/1820-1840/Varga/rametext.htm>
16. Эфиопские хроники XVII – XVIII века: Пер. с эфиоп. и коммент. С.Б. Чернецова. – М., 1989.

Літэратура

Асновна

1. Бюттнер Т. История Африки с древнейших времен. – М., 1961.
2. Всемирная история: В 24 т. Т. 12, 17. – М., 1996, 1997.
3. Дюбуа У.Э. Африка. Очерки по истории Африканского континента и его обитателей. – М., 1961.
4. История Африки в XIX – начале XX вв. – М., 1984.
5. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новое время. – М., 1976.
6. История Судана в новое и новейшее время. – М., 1992.
7. История Тропической Африки (с древнейших времен до 1800 г.). – М., 1984.
8. История Тропической и Южной Африки. 1918 – 1988. – М., 1989.
9. Кочакова Н.Б. Рождение африканской цивилизации. Ифе, Ойо. Бенин. Дагомея. – М., 1986.
10. Сюрэ-Каналь Ж. Африка Западная и Центральная. География. Цивилизации. История. – М., 1961.
11. Урсу Д.П. Историография истории Африки: Учеб. пособ. для вузов по спец. “История”. – М., 1990.

Додаткова

1. Агабабян В.С. Проблемы истории Западной Сахары // Вопросы истории. – 2005. – № 3. – С. 111-123.
2. Африка. Энциклопедический справочник. – М., 1987.
3. Бакстон Д. Абиссинцы. Потомки царя Соломона: Пер. с англ. Н.А. Зотиной. – М., 2002.
4. Бартницкий А., Мантель-Нечко И. История Эфиопии: Пер. с польск. – М., 1976.
5. Белезин А.С., Притворов А.В., Слипченко С.А. История Намибии в новое и новейшее время. – М., 1993
6. Винокуров Ю.Н. и др. История Заира в новое и новейшее время. – М., 1982.
7. Вяткина Р.Ф. Создание Южно-Африканского Союза (1902 – 1910). – М., 1976.
8. Давидсон А.Б. Сесиль Родс и его время. – М., 1984.
9. Дрексер Х. Юго-Западная Африка под германским колониальным господством. 1884 – 1915: Пер. с нем. – М., 1987.
10. История Ганы в новое и новейшее время / Под ред. Ю.В. Луконина и М.Ю. Френкеля. – М., 1985.
11. История Замбии в новое и новейшее время / Под ред. Л.А. Демкина, Ю.В. Луконина. – М., 1990.
12. История Нигерии в новое и новейшее время / Под ред. Ю.Н. Зотова и И.В. Следзевского. – М., 1981.
13. История Судана в новое и новейшее время. – М., 1992.
14. Кобищанов Ю.М. История распространения ислама в Африке. – М., 1987.
15. Кочакова Н.Б. Города-государства йорубов. – М., 1968.
16. Кочакова Н.Б. Традиционные институты управления и власти (по материалам Нигерии и Западной Африки). – М., 1993.
17. Ксенофонтова Н.А., Луконин Ю.В. История Уганды в новое и новейшее время. – М., 1984.
18. Нигерия. Справочник. – М., 1993.
19. Никитина И.А. Захват бурских республик Англией (1829 – 1902). – М., 1970.
20. Новиков С.С., Урсу Д.П. История Мали в новое и новейшее время. – М., 1994.
21. Овчинников В.Е. История Танзании в новое и новейшее время. – М., 1986.
22. Ольдерогге Д.А. Западный Судан в XV – XIX вв. – М. – Л., 1960.

23. Пегушев А.М., Туполев Б.М. Восстание Маджи-Маджи: Становление и кризис германского колониального правления в Восточной Африке. – М., 1990.
24. Риттер Э.А. Зулус Чака: Пер с англ. – М., 1989.
25. Саватеев А. Танзанийские реалии мировых религий // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 5. – С. 58-65.
26. Смирнов С. Р. История Судана (1821 – 1956). – М., 1968.
27. Субботин В.А. Колонии Франции в 1870 – 1918 гг. Тропическая Африка и острова Индийского океана. – М., 1973.
28. Филатова И.И. История Кении в новое и новейшее время. – М., 1985.
29. Хазанов А.М. История Анголы в новое и новейшее время (до 1975 г.). – М., 1999.
30. Хазанов А.М. Экспансия Португалии в Африке и борьба африканских народов за независимость (XVI – XIX вв.). – М., 1976.
31. Хренков А. В стране свирепых сурма // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 5. – С. 65-73 (обычай и традиции народов Эфиопии).
32. Цыпкин Г.В., Ягья В.С. История Эфиопии в новое и новейшее время. – М., 1989.
33. Черный И.С. Начало колониальной экспансии Германии в Африке (1879 – 1885). – М., 1970.

**Завдання для поточного модульного контролю № 4
до тематичного блоку “Арабський світ. Тропічна та Південна Африка у новий час)”**

II рівень

Дайте коротку відповідь на запитання:

1. Арабізована Північна Африка – _____.
2. Держава Північної Африки, що не входила до складу Османської імперії – _____.
3. Течія в ісламі; релігійний рух, метою якого було “відродження істинної віри“, подолання сепаратизму племен Аравійського п-ва у 70 – 90-х рр. XVIII ст. – _____.
4. Князівство, що очолило об’єднавчі процеси на Аравійському п-ві у 70 – 90-х роках XVIII ст. – _____.
5. Єгипетський паша (1805 – 1849 рр.), який провів реформи з централізації та модернізації країни – _____.
6. Арабські держави, які у 1833 – 1841 рр. увійшли до складу Єгипетської держави Мухаммеда Алі – _____.
7. Будівництво Суецького каналу здійснювалося в _____ рр.
8. Формально перебуваючи у складі Османської імперії, Єгипет перебував під британським протекторатом у _____ рр.
9. Релігійний рух у Східному Судані, спрямований проти англійського, турецького та єгипетського панування; у 1885 – 1898 рр. його учасники створили незалежну теократичну державу – _____.
10. Форма залежності Східного Судану в 1899 – 1956 рр. – _____.
11. Культурно-просвітницький рух у країнах Леванту другої половини XIX ст. – _____.
12. Релігійне братство Кіренаїки (Лівія), яке боролось за створення незалежної теократичної держави – _____.

13. Географічний пояс (зона) Африки, що знаходилася на прикордонні між арабізованою Північною та негроїдною Тропічною Африкою – _____.
14. Етноси та протодержавні утворення Західної Тропічної Африки – _____.
15. Держава, яка здійснювала колонізацію Африки переважно у напрямку “від Кейптауна до Каїра” – _____.
16. Держава, котра здійснювала колонізацію Африки переважно у напрямку “від Сенегалу до Сомалі” – _____.
17. Цивілізація якої держави Тропічної Африки була християнською за релігійно-культурним фундаментом? _____.
18. Незалежними державами на Африканському континенті наприкінці XIX – на початку XX ст. були _____.
19. Метрополія, якій на початку XX ст. належали 8 колоній Західної Африки, 4 колонії Екваторіальної Африки, 3 колонії Східної Африки (частина Сомалі, Коморські о-ви, Мадагаскар) – _____.
20. Колонія Бельгії на Африканському континенті – _____.
21. Колонії Португалії в Африці – _____.
22. Того, Камерун, Південно-Західна Африка наприкінці XIX – на початку XX ст. були колоніями _____.
23. Система колоніального управління, за якої традиційні інститути влади зазнавали реформування, стаючи низовими ланками колоніальної адміністративної системи – _____.
24. Система колоніального управління, у межах якої зберігалися традиційні державні та племінні інститути влади, переорієнтовані на обслуговування верховної колоніальної адміністрації – _____.

III рівень

Поміркуйте над запитаннями і дайте на них розгорнуту відповідь:

1. Ваххабітський рух і боротьба за створення централізованої держави на Аравійському півострові у другій половині XVIII ст.
2. Єгипет наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Реформаторство і зовнішня політика Мухаммеда Алі (1805 – 1849 рр.).
3. Єгипет у 50 – 70-х рр. XIX ст.
4. Єгипет під владою Англії (1882 – 1918 рр.).
5. Східний Судан наприкінці XVIII – на початку XX ст.
6. Ліван, Сирія і Палестина у XIX – на початку XX ст. Відновлення прямого турецького управління. “Арабське відродження”.
7. Ірак у XIX – на початку XX ст.
8. Лівія у XIX – на початку XX ст. Рух сенуситів.
9. Алжир у складі Французької колоніальної імперії.
10. Зародження ідей арабського націоналізму у кінці XIX – на початку XX ст. Утворення перших арабських націоналістичних організацій.
11. Держави Західного і Центрального Судану наприкінці XVIII – XIX ст.
12. Ефіопія в XIX – на початку XX ст.

13. Держави і народи Західної Тропічної Африки та побережжя Гвінейської затоки у кінці XVIII – на початку XIX ст.
14. Початок європейської колонізації Південної Африки (друга половина XVII – середина XIX ст.).
15. Якими були передумови колоніального поневолення Екваторіальної та Південної Африки? Які народи Екваторіальної та Південної Африки найбільшою мірою чинили опір європейським колонізаторам?
16. Завершення колоніального поділу Африки у другій половині XIX – на початку XX ст. Організація колоніального управління та експлуатації народів Африки.

СТРУКТУРА, ЗМІСТ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ З КУРСУ “НОВА ІСТОРІЯ АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“

I. З метою запровадження єдиного підходу в межах Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди та зокрема історичного факультету щодо науково-методичного забезпечення кредитно-трансферної системи відповідно до “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-трансферній системі підготовки фахівців у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди“ від 6.03.2009 р., а також підвищення якості знань студентів поточний і підсумковий модульний контроль знань студентів проводиться за багаторівневими тестовими завданнями.

II. На виконання тестових завдань студенту надається 1 година 20 хвилин.

III. Кожна особа, що проходить модульний контроль, отримує комплект тестових завдань і чистий аркуш для відповіді.

IV. Тестові екзаменаційні завдання складаються з трьох частин, які відповідають трьом рівням (рівень I, II, III), що відрізняються за призначенням і складністю завдань.

Рівні	Кількість завдань
I	4
II	4
III	3
	Всього: 11

V. Опис рівнів:

Рівень I – стандартне застосування навчального програмового матеріалу (завдання на репродуктивне відтворення матеріалу).

На цьому рівні студент повинен знати основні історичні (політичні, соціально-економічні, культурні) події та явища: їх зміст, учасників і наслідки; факти біографії й діяльності історичних осіб, структур та організацій; орієнтуватися в часових і просторово-географічних координатах історичних подій.

Рівень II – застосування навчального програмового матеріалу в змінених і ускладнених ситуаціях (завдання з елементами творчого пошуку).

На цьому рівні студент повинен вміти використовувати набуті знання і вміння у нових або незнайомих для нього ситуаціях; відтворювати послідовність подій, класифікувати факти та явища, які визначають епоху; формулювати зміст основних історичних понять і термінів; встановлювати взаємозв'язки між історичними подіями, особами, поняттями, термінами в контексті курсу “Нова історія Азії та Африки (XVII – початок XX ст.)“; аналізувати історичні явища і процеси та робити обґрунтовані висновки.

Рівень III – застосування навчального програмового матеріалу в нестандартних ситуаціях (завдання творчого характеру, проблемні завдання).

На цьому рівні студент повинен вміти застосовувати знання та вміння до вирішення проблемних завдань високого рівня складності на основі нестандартного підходу з обґрунтуванням основних етапів розв'язання: встановлювати причинно-наслідкові зв'язки історичних подій і явищ; визначати особливості історичних подій, явищ та процесів; аналізувати, інтерпретувати й застосовувати матеріали історичних

джерел; визначати масштаб і динаміку історичних змін; прогнозувати розвиток ситуації; аргументовано відстоювати власну думку й позицію щодо історичних подій, фактів, персоналій.

VI. Формати завдань. Розподіл завдань за форматами.

Екзаменаційний комплект тестових завдань з курсу “Нова історія Азії та Африки (XVII – початок XX ст.)” містить завдання різних форматів, а саме:

- тестові завдання закритого типу з вибором однієї правильної відповіді;
- завдання закритого типу на встановлення відповідності (логічні пари), правильної хронологічної або логічної послідовності;
- завдання відкритого типу, які передбачають коротку відповідь;
- завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю (повне вирішення і обґрунтування одержаної відповіді).

Завдання першого рівня (I):

Тестові завдання закритого типу з вибором однієї правильної відповіді. Для кожного із завдань запропоновано 5 (п’ять) варіантів відповіді, з яких тільки 1 (один) варіант відповіді правильний. Завдання з вибором відповіді вважається виконаним правильно, якщо абітурієнт у листі відповіді позначив 1 (одну) літеру.

Завдання другого рівня (II):

1. Завдання закритого типу на встановлення відповідності (логічні пари), правильної хронологічної або логічної послідовності.

Завдання “логічні пари” складається із спільного вступного запитання та 5 (п’яти) завдань, позначених буквами, до кожного з яких потрібно підібрати 1 (один) варіант відповіді, позначений цифрою. Завдання вважається виконаним правильно, якщо студент у листі відповіді правильно позначив 5 (п’ять) пар – відповідність букв і цифр.

Завдання на встановлення правильної хронологічної або логічної послідовності складається зі вступного запитання та 5 (п’яти) подій, позначених буквами. Завдання вважається правильно виконаним, якщо події розташовані у правильній послідовності: цифрі 1 відповідає буква першої за часом події, цифрі 2 – буква другої за часом події і т. д. (всього п’ять пар).

2. Завдання відкритого типу, які передбачають запис короткої відповіді.

Завдання з короткою відповіддю вважається виконаним правильно, якщо у листі усної відповіді записана правильна відповідь.

Завдання третього рівня (III):

Завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю, які використовуються для перевірки найскладніших знань і умінь (глибокого розуміння історичних подій, явищ, закономірностей; умінь аналізувати нестандартні ситуації; вільно інтерпретувати і застосовувати матеріали історичних джерел; обґрунтовувати свою позицію, чітко та ясно записувати свої міркування).

Відповіді на завдання III рівня мають відповідати таким вимогам:

– **змістовність викладу** (повна, конкретна, чітка відповідь на питання з відповідними висновками та узагальненнями);

- **логічність викладу** (послідовне, обґрунтоване висвітлення проблеми, чітка структура відповіді та завершеність думок);
- **аргументованість** (доречне вживання історичних термінів і понять, глибоке розуміння причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями та явищами, переконливість аргументів і творчий підхід до вирішення нестандартних проблем);
- **дотримання норм української літературної мови** (правил граматики, орфографії та пунктуації).

VII. Оцінювання

Максимальна кількість балів, яку можна набрати, правильно розв'язавши всі завдання, становить **12** (дванадцять) балів.

За виконання кожного завдання абітурієнти можуть одержати:

- за багатовибіркові завдання I рівня: 0 або 0,5 бали;
- за завдання закритого типу на встановлення відповідності (логічні пари), правильної хронологічної або логічної послідовності II рівня: 0 – 0,5 – 1 бали (правильна відповідь – 1 бал; половина правильно визначених логічно-хронологічних пар – 0,5 бали; відсутність відповіді, неправильна відповідь або більша частина неправильно визначених логічно-хронологічних пар – 0 балів);
- за завдання відкритого типу з короткою відповіддю II рівня: 0 або 1 бали;
- за завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю III рівня: від 0 до 2 балів.

Розподіл балів за рівнями:

Рівень	Формат завдань	Кількість завдань	Максимальна кількість балів	
			За кожне завдання	За всі завдання
I	Багатовибіркові завдання	4	0,5	2
II	Завдання закритого типу на встановлення відповідності (логічні пари), правильної хронологічної послідовності. Відкриті завдання з короткою відповіддю	4	1	4
III	Завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю	3	2	6
	Всього	11		12

**ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ З КУРСУ
“НОВА ІСТОРІЯ АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)”**

Варіант № 1

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

1. Приводом до першої “опійної” війни 1840 –1842 рр. стало:
 - А) знищення англійського корабля;
 - Б) вбивство англійського посла;
 - В) страта англійських купців;
 - Г) підвищення англійцями цін на опійну сировину;
 - Д) спалення китайською стороною контрабандного опіуму.
2. Рух за створення національного виробництва в Британській Індії на початку XX ст. називався:
 - А) “сварадж”;
 - Б) гомруль;
 - В) “свадеші”;
 - Г) “ахімса”;
 - Д) “сатьяграха”.
3. Організації, що об’єднували виборців у іранський меджліс від певного населеного пункту, а в ході революції трансформувалися в органи місцевого самоврядування, називалися:
 - А) енджумени;
 - Б) федаї;
 - В) муджахідські організації;
 - Г) бести;
 - Д) національні ради.
4. Якій державі був характерний напрям колонізації Африканського континенту – “від Кейптауна до Каїра”:
 - А) Франції;
 - Б) Великій Британії;
 - В) Німеччині;
 - Г) Португалії;
 - Д) Італії?

II рівень

5. *Заповніть пропуски в реченні:*

“Продемонстрована в роки війн і повстання слабкість імперії та енергійне зміцнення в Китаї колоніального капіталу викликали природну реакцію самозбереження. Її проявом стала політика, що стала генеральною лінією імперії в останній третині XIX ст. Правителі імперії, починаючи від всесильної імператриці і закінчуючи чиновниками на місцях, змушені були визнати переваги зброї та техніки і почати політику модернізації.”

6. *Підберіть термін, що відповідає визначенню:*

“Територія, що знаходиться під повним контролем іноземної держави – це”

7. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Титул імператора маньчжурської династії –”.

8. Розташуйте події з історії Османської імперії XIX – початку XX ст. у хронологічній послідовності:

А	утворення політичної організації “Єднання і прогрес”
Б	Молодотурецька революція
В	створення Адміністрації оттоманського публічного боргу
Г	утворення товариства “Нові османи”
Д	введення султаном Абдул-Хамідом II режиму “зулюму”

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. Охарактеризуйте соціально-економічний розвиток, суспільний і державний устрій Японії періоду сьогунату Токугава (1603 – 1867 рр.).
10. Розкрийте причини, сутність і наслідки танзиматських реформ 40-х – першої половини 50-х рр. XIX ст. в Османській імперії.
11. Проаналізуйте особливості розвитку держав і народів Західної Тропічної Африки наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

Варіант № 2

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

1. Непідсудність законам країни перебування – це:
 - А) екстериторіальність;
 - Б) менталітет;
 - В) капітуляція;
 - Г) анексія;
 - Д) консульська юрисдикція.
2. Землеволодіння за військову службу в імперії Великих Моголів називалося:
 - А) джагірдар;
 - Б) джагір;
 - В) тімар;
 - Г) лен;
 - Д) компрадор.
3. Засновником Каджарської династії іранських шахів був:
 - А) хан Ісмаїл;
 - Б) Надір-хан;
 - В) Керім-хан;
 - Г) Ага-Мухаммед;
 - Д) Фатх-Алі.
4. Релігійний рух у Східному Судані, спрямований проти турецьких, єгипетських і британських завойовників, активізація якого мала наслідком утворення в 1885 – 1898 рр. незалежної теократичної держави, називався:

- А) сенуситський;
- Б) махдистський;
- В) шиїтський;
- Г) ваххабітський;
- Д) суфійський.

II рівень

5. Заповніть пропуски в реченні:

“Влітку 1913 р. закликав народ до другої революції. Знову почалися бойові дії між Північчю та Півднем, проте Гоміндан уже не мав масової підтримки. Перевага виявилася на боці Він був обраний президентом Він відмінив дію багатьох статей конституції і встановив режим своєї особистої влади. революція ліквідувала національний гніт, скинула монархію і ввела республіканське правління. У той же час диктатура призупинила необхідні реформи і створила умови для політичного розпаду Китаю.”

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Форма державної залежності, за якої країна зберігає самостійність у внутрішніх справах, але в питаннях зовнішньої політики підпорядковується країні-метрополії – це”

7. Установіть відповідність між датами та подіями історії Китаю XIX ст.:

А	1850 – 1864 рр.	1	японо-китайська війна за Корею
Б	1898 – 1901 рр.	2	друга “опійна” війна
В	1840 – 1842 рр.	3	повстання іхетуанів
Г	1894 – 1895 рр.	4	повстання тайпінів
Д	1856 – 1858 рр.	5	перша “опійна” війна

8. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Стан спадкових військових у традиційній Японії, що звільнявся від державних податків, мав виключне право на носіння й володіння зброєю та вважався привілейованим станом суспільства –”

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. Визначте причини та прояви “самоізоляції” Японії в XVII – першій половині XIX ст., а також наслідки “відкриття” країни іноземними державами.
10. Дайте характеристику соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку імперії Великих Моголів напередодні британського завоювання.
11. Проаналізуйте I-й етап європейської колонізації Південної Африки (друга половина XVII – середина XIX ст.).

Варіант № 3

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

1. Підписання Нанкінської угоди було наслідком:

- А) маньчжурського завоювання;
 - Б) селянської війни тайпінів;
 - В) першої “опійної” війни;
 - Г) сутичок на російсько-китайському кордоні;
 - Д) другої “опійної” війни.
2. Лідером радикально-націоналістичного крила Індійського національного конгресу був:
- А) М.К. Ганді;
 - Б) М. Неру;
 - В) М.А. Джинна;
 - Г) Ага-хан;
 - Д) Б.Г. Тілак.
3. Султан-реформатор 1789 – 1807 рр., який почав модернізацію Османської імперії:
- А) Махмуд II;
 - Б) Мустафа-паша Байрактар;
 - В) Абдул-Меджид;
 - Г) Селім III;
 - Д) Сулейман I.
4. Південно-Африканський Союз став у 1910 р. домініоном у складі Британської імперії, що об’єднував:
- А) Південно-Західну Німецьку Африку та британські колонії Капську і Наталь;
 - Б) британські колонії Оранжеву і Трансвааль; бурські республіки Капську і Наталь;
 - В) британську Капську колонію; бурські республіки Оранжеву, Наталь і Трансвааль;
 - Г) британські колонії Капську і Наталь; бурські республіки Оранжеву і Трансвааль;
 - Д) Південно-Західну Німецьку Африку та бурські республіки Оранжеву і Трансвааль.

II рівень

5. Заповніть пропуски в реченні:

“На прикладі(назва країни) відома теза про пробудження Азії під впливом російської революції 1905 р. працює найбільш очевидно. Вже на межі XIX – XX ст. значна кількість відходників, особливо з (історично-географічний регіон), працювали на підприємствах російського Закавказзя. Російські революціонери поводити з ними роботу, і, повертаючись на батьківщину, відходники несли з собою нові ідеї, іноді досить радикальні... Приводом до революційних подій стала жорстока розправа з (нащадком пророка) на вулицях столиці. Невдоволене діяльністю адміністрації духівництво підбурювало маси. Тисячі знатних городян демонстративно засіли в у мечеті поблизу столиці і стали вимагати від покарання винних.”

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Система політичних, економічних та ідеологічних засобів, що використовуються урядом країни з метою нарощування військової могутності держави – це”

7. Установіть відповідність між датами та подіями Сінхайської революції в Китаї:

А	жовтень 1911 р.	1	заклик Сунь Ятсена до другої революції
Б	літо 1913 р.	2	відречення Цинської династії від престолу
В	січень 1912 р.	3	створення партії Гоміньдан
Г	лютий 1912 р.	4	проголошення Китайської Республіки і вступ Сунь Ятсена на посаду тимчасового президента
Д	серпень 1912 р.	5	початок Сінхайської революції

8. Визначте, про якого національного героя Алжиру йдеться у текстовому уривку:

“У 1832 р. 24-річний емір почав національно-визвольну війну проти французьких колонізаторів в Алжирі. Йому вдалося об’єднати племена Північно-Західного Алжиру в єдину державу у 1832 – 1847 рр. і почати джихад проти французів“.

Відповідь:

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. З’ясуйте сутність і значення реформ Мейдзі в Японії (1868 – 1873 рр.). Визначте причини успішної модернізації країни в останній третині XIX ст.

10. Визначте причини, основні етапи та наслідки бабідських повстань в Ірані (1848 – 1852 рр.).

Дайте оцінку реформаторським спробам Мірзи Тагі-хана в Ірані.

11. Визначте роль ваххабітського руху у створенні централізованої держави на Аравійському півострові в другій половині XVIII ст.

Варіант № 4

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

1. Роки правління маньчжурської династії Цин:

А) 1360 – 1645 рр.;

Б) 1644 – 1912 рр.;

В) 1526 – 1757 рр.

Г) 1644 – 1911 рр.;

Д) 1368 – 1644 рр.

2. Яка політична партія була створена в Британській Індії у грудні 1885 р.:

А) “Хінду махасабха“;

Б) Мусульманська Ліга;

В) “Гхадр“;

Г) Індійський національний конгрес;

Д) Халіфатистська?

3. Національна перська релігія, в основі якої лежать обряди, пов’язані з поклонінням вогню:

А) шиїтський іслам;

Б) суннітський іслам;

- В) зороастризм;
 - Г) бехаїзм;
 - Д) мітраїзм.
4. Регулярне піхотне військо турецького султана називалося:
- А) сіпаї;
 - Б) сіпахи;
 - В) яничари;
 - Г) акінджи;
 - Д) тімаріоти.

II рівень

5. Заповніть пропуски в реченні:

“Медовий місяць” османського конституціоналізму виявився нетривалим. Уже в лютому 1877 р., після безрезультатного завершення Стамбульської конференції, вкрай консервативно налаштований султан змістив з посади великого візира, головного конституціоналіста Мідхат-пашу. Аналогічно вчинили з членами товариства “.....”

Конституція (вказати рік введення в дію) була призупинена, а на зміну ілюзіям монархії прийшов відновлений за кращими взірцями східної деспотії абсолютистський режим під показовою назвою “.....” .

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Договір про передачу в експлуатацію іноземній державі або компанії на визначений строк природних ресурсів, підприємств чи інших об’єктів, які належать державі – це

7. Установіть відповідність між країнами-метрополіями та їх колоніальними володіннями після завершення територіального поділу світу:

А	Франція	1	Конго
Б	Португалія	2	Того, Камерун, Південно-Західна Африка (Намібія)
В	Бельгія	3	8 колоній Західної Африки, 4 колонії Екваторіальної Африки, частина Сомалі, Коморські острови, Мадагаскар
Г	Німеччина	4	Південна Африка (ПАС, Басутоленд, Бечуаналенд, Південна та Північна Родезія), Східна Африка (Кенія, Уганда), Західна Африка (Нігерія, Золотий Берег, Сьєрра-Леоне, Гамбія)
Д	Велика Британія	5	Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау

8. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Національна партія Китаю, створена Сунь Ятсеном у 1912 р. – це

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. З'ясуйте причини активізації та визначте основні вектори зовнішньої політики Японської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.
10. Проаналізуйте аграрні перетворення, введення нових земельно-податкових систем в Індії у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. і визначте їх результати для подальшого соціально-економічного розвитку країни.
11. Дайте характеристику завершальному етапу колоніального поділу Африки у другій половині XIX – на початку XX ст. З'ясуйте специфіку організації колоніального управління та експлуатації народів Африки.

Варіант № 5

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

1. Придворна безземельна аристократія Японії періоду сьогунату називалася:
 - А) буке;
 - Б) куге;
 - В) бусі;
 - Г) даймьо;
 - Д) бакуфу.
2. Іноземні квартали в китайських містах називалися::
 - А) заборонені зони;
 - Б) сетльменти;
 - В) вілли;
 - Г) оазиси культури;
 - Д) посольства.
3. Вкажіть ім'я віце-короля Індії, який у 1905 р. розділив Бенгалію на дві частини – індуїстську та мусульманську:
 - А) Керзон;
 - Б) Мінто;
 - В) Дафферін;
 - Г) Маколей;
 - Д) Челмсфорд.
4. Договір, який було укладено після закінчення російсько-іранської війни 1826 – 1828 рр.:
 - А) Гюлістанський;
 - Б) Тільзітський;
 - В) Гератський;
 - Г) Туркманчайський;
 - Д) Кючук-Кайнарджийський.

II рівень

5. Заповніть пропуски в реченні:

“Одним з провідних творців договору від російської сторони був видатний російський дипломат і композитор, письменник і поет договір мав наслідком зростання впливу (назвати країну) на ситуацію в Тегерані, що викликало серйозне занепокоєння в урядових колах(назвати країну). Проурядові

видання стали іменувати Росію “льодовиком, що насувається з півночі й ось-ось поглине володіння в Індії.”

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Ідеологія, суспільно-політичний рух, спрямований на відродження самосвідомості та ідентичності єврейського населення через сприяння заселення ним Палестини і створення там єврейської держави – це

7. Розташуйте події з історії Османської імперії XIX – початку XX ст. у хронологічній послідовності:

А	утворення політичної організації “Єднання і прогрес”
Б	Молодотурецька революція
В	створення Адміністрації оттоманського публічного боргу
Г	утворення товариства “Нові османи”
Д	введення султаном Абдул-Хамідом II режиму “зулюму”

8. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Важкий податок, який сплачувала чоловіча частина немусульманського населення Османської імперії – це

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

- З’ясуйте наслідки завоювання Китаю маньчжурами. Визначте особливості соціально-економічного та політичного розвитку китайської імперії Цин у другій половині XVII – XVIII ст.
- Визначте причини кризи іранської Сефевідської держави у другій половині XVIII ст. і передумови встановлення Каджарської династії (1794 р.).
- Проаналізуйте соціально-економічний і суспільно-політичний розвиток Єгипту в першій половині XIX ст. Розкрийте основні чинники, зміст і результати реформ Мухаммеда Алі (1805 – 1849 рр.).

Варіант № 6

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

- “Мейдзі ісін” – це :
 - революція 1867 – 1868 рр. в Японії;
 - реставрація імператорської влади;
 - “епоха воюючих царств”;
 - громадянські війни 60-х років XIX ст.;
 - епоха правління імператора Муцухіто.
- Першим президентом Китайської Республіки став:
 - Кан Ювей;
 - Юань Шикай;
 - Лі Хунчжан;

Г) Ван Цзінвей;

Д) Сунь Ятсен.

3. Визначте назву земельно-податкової системи, введеної британцями в районах Південної Індії наприкінці XVIII ст., згідно з якою селянин виступав орендарем землі безпосередньо у Ост-Індської компанії та індивідуально вносив податок за користування землею:

А) райятварі;

Б) постійного заміндарства;

В) джагірдар;

Г) тимчасового заміндарства;

Д) махалварі.

4. Перша конституція Ірану, розроблена меджлісом, була затверджена Мозаффер-ед-дін-шахом:

А) 30 грудня 1906 р.;

Б) 30 грудня 1907 р.;

В) 12 грудня 1905 р.;

Г) у жовтні 1907 р.;

Д) у жовтні 1906 р.

II рівень

5. Заповніть пропуски в текстовому фрагменті:

“Національно-визвольне повстання 1857 – 1859 рр. стало останньою спробою Індії повернутися до постсередньовічних реалій традиційної східнодеспотичної системи. Свої висновки з цього зробила і(вказати країну) . Вже 1 листопада 1858 р. “Актом про краще управління Індією“ ліквідувала компанію. Всі володіння колишньої перетворилися над офіційну колонію під пишною назвою, якою відтоді управляв призначений королевою, підпорядкований безпосередньо урядовому статс-секретареві з у Лондоні.“

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Представник релігійної організації, Церкви, що розповсюджує її вчення серед іновірців – це”.

7. Установіть відповідність між датами та подіями іранської революції 1905 – 1911 рр.:

А	30 грудня 1906 р.	1	укладення англо-російської угоди про розмежування сфер впливу в Ірані, Афганістані і Тибеті
Б	Листопад – грудень 1911 р.	2	контрреволюційний переворот у Тегерані
В	липень 1909 р.	3	інтервенція іноземних держав, придушення революції
Г	31 серпня 1907 р.	4	затвердження шахом Мозаффер-ед-діном розробленого парламентом “Основного закону“ Ірану

8. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Форма жорсткої централізованої держави в Японії в XII – 60-х роках XIX ст., за якої імператор був позбавлений реальної влади, а основні важелі управління країною належали військовому начальнику, що спирався на військову раду (бакуфу) –

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. Визначте причини, прояви та наслідки кризи традиційного китайського суспільства у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.
10. Дайте характеристику етапам британського завоювання Індії (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.) і визначте їх специфіку.
11. Проаналізуйте особливості розвитку країн Леванту (Ліван, Сирія, Палестина) в XIX – на початку XX ст. З’ясуйте сутність процесів “арабського відродження” у другій половині XIX ст.

Варіант № 7

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

1. Визначте особливість зовнішньої політики сьогунату Токугава:
 - А) “політика невтручання”;
 - Б) активна зовнішня політика;
 - В) “блискуча ізоляція”;
 - Г) “самоізоляція”;
 - Д) антизахідництво.
2. Договір, укладений за підсумками першої “опійної” (англо-китайської) війни 1840 – 1842 рр.:
 - А) Пекінський;
 - Б) Нанкінський;
 - В) Тяньцзинський;
 - Г) Нерчинський;
 - Д) Кяхтинський.
3. Велике антибританське (сіпайське) повстання відбулося у:
 - А) 1857 – 1859 рр;
 - Б) 1858 – 1859 рр.;
 - В) 1905 – 1911 рр.;
 - Г) 1756 – 1764 рр.;
 - Д) 1757 – 1764 рр.
4. Реформи, проведені у 40-х – на початку 70-х років XIX ст. в Османській імперії, отримали назву:
 - А) “зулюм”;
 - Б) танзимат;
 - В) капітуляції;
 - Г) “хатт-і-шериф”;

Д) “нізам-і-джедід”.

II рівень

5. Заповніть пропуски у текстовому фрагменті:

“Своєрідним продуктом афро-європейського синтезу стали утворені на суверенні держави голландських переселенців – Характерною ознакою історії держав (..... колонія, вільна держава, Південно-Африканська Республіка) були колоніальні війни за розширення підконтрольних земель за рахунок поневолених сусідніх африканських народів, і водночас захист своєї незалежності від колоніальної експансії, піком якої стала серія воєн кінця XIX – початку XX ст.”.

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Ідеологія, течія в ісламі, основним завданням якої було “відродження істинної віри”, подолання сепаратизму племен, створення централізованої держави на Аравійському півострові – це”.

7. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Своєрідна військово-феодальна каста Єгипту XVI – XVIII ст., що спочатку перебувала в якості турецької султанської гвардії з полонених або куплених рабів, а потім стала самостійними єгипетськими беями, наймогутніший з яких правив у Каїрі –”.

8. Розташуйте події з історії Британської Індії в хронологічній послідовності:

А	утворення політичної партії Мусульманська ліга
Б	повернення М.К. Ганді з Південно-Африканського Союзу на батьківщину
В	утворення політичної партії Індійський національний конгрес
Г	реформи Морлі-Мінто
Д	поділ Бенгалії на індуїстську та мусульманську з ініціативи віце-короля Керзона

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. Дайте порівняльну характеристику реформ Мейдзі в Японії (1868 – 1973 рр.) і політики “самопосилення” в китайській Цинській імперії (1861 – 1901 рр.). Чому заходи політики “самопосилення” не дали очікуваних результатів?
10. Визначте причини піднесення національного руху народів Індії в 60 – 90-х рр. XIX ст. Проаналізуйте історичне підґрунтя утворення партії Індійський національний конгрес (ІНК).
11. Розкрийте причини, виділіть основні етапи та результати подій Молодотурецької революції 1908 – 1909 рр.

Варіант № 8

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

- Лідер буржуазно-ліберального реформістського крила суспільно-політичного руху в Китаї:
 - Кан Ювей;
 - Ци Сі;
 - Юань Шикай;
 - Сунь Ятсен;
 - Гуансюй.
- Визначте назву земельно-податкової системи, введеної британцями в Центральній Індії наприкінці XVIII ст., згідно з якою зберігалася міцна селянська община, а податком обкладалося село або група сіл:
 - джагірдар;
 - постійного заміндарства;
 - райятварі;
 - тимчасового заміндарства;
 - маузавар;
- Правляча шахська династія в Ірані у 1796 – 1925 рр. називалася:
 - Ахеменіди;
 - Пехлеві;
 - Сефевіди;
 - Каджари;
 - Аббасиди.
- Період розвитку Єгипту під британським управлінням:
 - 1880 – 1920 рр.;
 - 1882 – 1918 рр.;
 - 1918 – 1932 рр.;
 - 1882 – 1922 рр.;
 - 1859 – 1869 рр.

II рівень

5. Спираючись на Декларацію “Об’єднаного союзу” (серпень 1905 р.), визначте три “народні принципи” Сунь Ятсена:

“Нижче ми відкрито оголошуємо вам у Піднебесній завдання революції і основи майбутнього управління країною... I. Відродження Китаю. Китай має бути державою китайців, і управляти ним повинні китайці... II. Встановлення республіки. Нині простий народ здійснює революцію, щоб створити національний уряд. Всі громадяни на рівних правах беруть участь в управлінні країною... III. Зрівняння прав на землю. Всі громадяни мають рівні права користуватися благами цивілізації. Необхідно поліпшити економічну організацію суспільства і встановити тверду ціну на землю в країні...”

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Новий спадковий титул (від перс. повелитель), який за спеціальним наказом турецького султана отримав єгипетський правитель Ісмаїл (1863 – 1879 рр.) – це

7. Установіть відповідність між датами та подіями з історії Індії:

A	1849 р.	1	нашестья іранського правителя Надір-шаха, що
---	---------	---	--

			розбив могольську армію і піддав Делі розграбуванню
Б	1600 р.	2	акт британського парламенту “Про управління Індією“
В	1739 р.	3	відміна монополії англійської Ост-Індської компанії на торгівлю з країнами Сходу
Г	1833 р.	4	завоювання Пенджабу британцями
Д	1773 р.	5	заснування англійської Ост-Індської компанії

8. Розташуйте події з історії Єгипту нового часу в хронологічній послідовності:

А	направлення турецьким султаном Селімом III албанського корпусу на чолі з Мухаммедом Алі в Єгипет
Б	включення до єгипетських територій Сирії, Палестини, Лівану, їх вихід з-під прямого турецького управління
В	будівництво Суецького каналу
Г	експедиція Наполеона в Єгипет
Д	війни Мухаммеда Алі з ваххабітами

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

- Розкрийте соціально-економічні, політичні та ідеологічні передумови Сінхайської революції (1911 – 1913 рр.).
- Визначте причини ліквідації Британської Ост-Індської компанії, а також сутність і наслідки реформування системи колоніального управління в Індії в 60-х роках XIX ст.
- З'ясуйте причини загострення соціально-економічних і суспільно-політичних протиріч, зовнішньополітичних труднощів Османської імперії на межі XVIII – XIX ст.

Варіант № 9

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

- Офіційна релігія дому Токугава:
 - сінто;
 - буддизм;
 - дзен-буддизм;
 - конфуціанство;
 - християнство .
- Хуацяо – це :
 - літературний напрямок XIX ст.;
 - китайський емігрант;
 - релігійна секта;
 - ритуальний обряд;
 - китайський учений.

3. Коли англійським парламентом був прийнятий закон “Про ліквідацію Британської Ост-Індської компанії”:

- А) 1856 р.;
- Б) 1858 р.;
- В) 1756 р.;
- Г) 1764 р.;
- Д) 1773 р.?

4. Яка політична організація підготувала Молодотурецьку революцію 1908 – 1909 рр.:

- А) “Єднання і прогрес”;
- Б) “Товариство нових османів”;
- В) “Рух за свободу і народні права”;
- Г) “Демократія і прогрес”;
- Д) “Єднання і пан-османізм”?

II рівень

5. Прочитайте уривок із біографії політичного діяча, вкажіть його ім'я:

“У 1861 р. у Цінській імперії відбувся державний переворот, який докорінно змінив зовнішньополітичну доктрину держави. Проголошувалася відмова від самоізоляції і перехід до самопідсилення, що передбачало співпрацю із західними країнами. Реальна влада на кілька десятиліть (1861 – 1908 рр.) перейшла до її рук. Спочатку вона була регентшею свого сина Тунджі, а потім племінника Гуансюя. Її повний титул містив 16 слів і звучав так: Милосердна, Щаслива. Головна, Бережена, Здорова, Глибокомисляча, Ясна, Спокійна, Велична, Вірна, Довголітня, Поважна, Найвища, Мудра, Піднесена, Промениста повелителька”.

Відповідь:.....

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Преференційні умови для торгівлі іноземних купців XVII – XVIII ст., які з часом переросли у систему нерівноправних договорів Османської імперії з європейськими державами – це”.

7. Установіть відповідність між датами та подіями історії Японської імперії XIX – початку XX ст.:

А	1854 р.	1	підписання Портсмутського миру між Росією та Японією
Б	1889 р.	2	анексія Кореї та перетворення її на колонію Японської імперії
В	1905 р.	3	укладення англо-японського договору
Г	1902	4	“відкриття” Японії США, укладення першого нерівноправного договору
Д	1910 р.	5	проголошення першої Конституції Японської імперії

8. Установіть відповідність між суспільно-політичними діячами Ірану нового часу та подіями, пов'язаними з їх діяльністю:

А	Ага-Мухаммед	1	за часів його правління (1750 –1779 рр.) посилилися позиції племен зендів, які стали владно-мілітарною верхівкою іранського суспільства; обережний володар відмовився прийняти шахський титул і правив державою у статусі векіля (“повіреного”).
Б	Надір	2	“Кастрат-хан“, засновник династії Каджарів, переніс столицю із Ісфагану в Тегеран, відомий своєю жорстокістю в походах на Грузію
В	Алі-Мухаммед	3	перший міністр уряду, регент 17-річного шаха Наср ед-діна, у 1847 р. призначений на посаду “еміра армії“; здійснив спробу проведення реформ з централізації країни
Г	Мірза Тагі-хан	4	здійснив останні спроби відродити на уламках Сефевідську державу, провів реформи з централізації Ірану, після його смерті почалася боротьба між племінними об’єднаннями зендів і каджарів за шахський престол
Д	Керім-хан	5	ватажок бабідських повстань, свої ідеї світоустрою виклав у книзі “Беян“ (“Відкриття“)

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

- Проаналізуйте історичне підґрунтя виникнення буржуазно-ліберального реформаторського руху в Китаї наприкінці ХІХ ст. Дайте оцінку реформаторським спробам Кан Ювея (“Сто днів реформ”).
- Розкрийте причини, виділіть основні етапи та наслідки подій іранської революції 1905 – 1911 рр.
- Охарактеризуйте реформи султана Селіма ІІІ (1789 – 1807 рр.) як першу спробу модернізації Османської імперії. Визначте їх наслідки.

Варіант № 10

I рівень

Виберіть один із варіантів відповіді, який, на Вашу думку, є правильним:

- Сьогунат Токугава був встановлений у:
 - 1600 р.;
 - 1603 р.;
 - 1687 р.;
 - 1867 р.;
 - 1912 р.
- Тайпіні – це:

- А) спеціальні загони маньчжурської армії;
 - Б) таємне товариство;
 - В) релігійна секта;
 - Г) учасники селянської війни 1850 – 1864 рр.;
 - Д) учасники боксерського повстання.
3. Яку систему колоніального управління використовували в переважній більшості своїх колоній англійці:
- А) змішану;
 - Б) патерналістську;
 - В) прямого управління;
 - Г) опосередкованого управління;
 - Д) протекторат.
4. Під тиском яких обставин і подій султан Абдул-Хамід II у грудні 1876 р. затвердив першу конституцію Османської імперії:
- А) піднесення національно-визвольного руху в Боснії та Герцеговині;
 - Б) введення режиму “зулюму”;
 - В) необхідність проведення модернізаційних реформ;
 - Г) успіхи російської армії в ході російсько-турецької війни;
 - Д) Мухарремський декрет султана про створення Адміністрації оттоманського публічного боргу?

II рівень

5. Заповніть пропуски в текстовому фрагменті:

“Лише після смерті(вказати державу) шаха Надіра в 1747 р. й розпаду його імперії афганці знову здобули незалежність. Процес власного (вказати назву провідних афганських племен) державотворення завершився формуванням незалежної афганської держави – першої в історії. На джирзі абдалійських ханів 1747 р. був проголошений шахом усього Афганістану. Щоб підкреслити новий, привілейований статус свого племені самі абдалі стали називати себе (“перлинні”). Заснована держава увійшла в історію під назвою (1747 – 1818 рр.)”.

6. Підберіть термін, що відповідає визначенню:

“Система колоніального управління, в межах якої зберігалися традиційні державні та племінні інститути влади, переорієнтовані на обслуговування верховної колоніальної адміністрації –”.

7. Установіть відповідність між періодами правління та правлячими династіями в країнах Сходу:

А	1368 – 1644 рр.	1	Делійський султанат
Б	1526 – 1757 рр.	2	маньчжурська династія Цин
В	1206 – 1525 рр.	3	китайська династія Мін
Г	1644 – 1912 рр.;	4	Каджарська династія іранських шахів
Д	1796 – 1925 рр.	5	імперія Великих Моголів

8. Розташуйте події з історії Османської імперії нового часу в хронологічній послідовності:

А	правління султана Селіма III
---	------------------------------

Б	війни султана Махмуда II з єгипетським правителем Мухаммедом Алі
В	знищення яничарського корпусу
Г	Кримська (Східна) війна
Д	Кючук-Кайнарджийське перемир'я

III рівень

Дайте розгорнуту відповідь на питання:

9. Дайте характеристику національно-демократичному руху в Китаї 90-х рр. XIX – початку XX ст. Визначте роль Сунь Ятсена в організації та діяльності “Союзу відродження Китаю” та “Об’єднаного союзу”.
10. З’ясуйте причини введення турецьким султаном Абдул-Хамідом II режиму “зулюму” та розкрийте його специфіку (1878 – 1907 рр.).
11. Визначте особливості соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку держав Західного і Центрального Судану наприкінці XVIII – XIX ст.

СХЕМА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА 100-БАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

5 семестр

№ з/п	Види роботи	Максимальна кількість балів
1.	Семінарські заняття (Модуль 1)	35 балів
2.	Семінарські заняття (Модуль 2)	35 балів
3.	Індивідуальна робота (реферат або створення та захист презентації, виконання завдань)	10 балів
4.	Самостійна робота	8 балів
5.	Поточний та підсумковий модульний контроль (контрольний тест)	12 балів

6 семестр

№ з/п	Види роботи	Максимальна кількість балів
1.	Семінарські заняття (Модуль3)	35 балів
2.	Семінарські заняття (Модуль 4)	35 балів
3.	Індивідуальна робота (реферат або створення та захист презентації, виконання завдань)	10 балів
4.	Самостійна робота	8 балів
5.	Поточний та підсумковий модульний контроль (контрольний тест)	12 балів

Оцінювання знань та умінь з курсу проводиться в наступній послідовності:

- 1) підсумкові оцінки за кожен із модулів;
- 2) підсумкова оцінка з курсу;
- 3) екзаменаційна оцінка (якщо потрібно).

Підсумкова оцінка за кожен з модулів складається з наступних компонентів:

- оцінка за семінарські заняття;
- оцінка за самостійну роботу;
- оцінка за індивідуальну роботу (за реферат або презентацію, за виконання завдань);
- оцінка за модульне тестування.

Підраховується за наступною схемою:

$$M = \frac{C + CP + IP + MT}{4}$$

- де: M – підсумкова оцінка за модуль;
 C – оцінка за семінарські заняття;
 CP – оцінка за самостійну роботу;
 IP – оцінка за індивідуальну роботу;
 MT – оцінка за підсумкове модульне тестування;
 4 – кількість складових модулів.

Підсумкова оцінка з курсу підраховується за наступною схемою:

$$ПО = \frac{1M+2M+3M+4M}{4}$$

Де: *ПО* – підсумкова оцінка з курсу;

1 *M* – підсумкова оцінка за перший модуль;

2 *M* – підсумкова оцінка за другий модуль;

3 *M* – підсумкова оцінка за третій модуль;

4 *M* – підсумкова оцінка за четвертий модуль

4 – кількість модулів.

У разі незгоди студента з підсумковою оцінкою з курсу, він має право на складання іспиту у формі тестування. Екзаменаційні тести включають до себе матеріал усього курсу. Остаточна екзаменаційна оцінка не повинна перевищувати підсумкову оцінку з курсу більше, ніж на 1 бал (за п'ятибальною шкалою).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ “НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“

ОЦІНКА 5 (ВІДМІННО), 90-100 БАЛІВ (А) виставляється за глибоке засвоєння програмного матеріалу, засвоєння рекомендованої літератури, вчасне виконання завдань, чітке володіння понятійним апаратом, методами та методиками проведення історичних досліджень, припускаються деякі незначні випадкові погрішності при засвоєнні курсу, які суттєво не впливають на повноту та змістовність знань студента.

ОЦІНКА 4 (ДУЖЕ ДОБРЕ), 80-89 БАЛІВ (В) виставляється за повне засвоєння програмного матеріалу та вміння орієнтуватися в ньому, усвідомлене застосування знань для розв’язання практичних завдань, при цьому наявні незначні помилки (тобто методичний підхід є вірним, але припущені неточності в його застосуванні) або не зовсім повні висновки чи відповіді з отриманих результатів роботи.

ОЦІНКА 4 (ДОБРЕ), 75-79 БАЛІВ (С) виставляється за неповне висвітлення змісту теоретичних питань та за недостатнє вміння застосовувати теоретичні знання для розв’язання практичних завдань. Відповіді неповні у принциповому відношенні. Оцінка ставиться, якщо завдання в основному виконане та його мета досягнута, а студент у відповідях продемонстрував розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни.

ОЦІНКА 3 (ЗАДОВІЛЬНО), 70-74 БАЛИ (Д) виставляється за часткове висвітлення змісту теоретичних питань і часткове вміння застосовувати теоретичні знання для розв’язання практичних завдань, студент не вміє логічно мислити. Оцінка ставиться за умови, якщо завдання частково виконане, а студент у відповідях продемонстрував розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни.

ОЦІНКА 3 (ЗАДОВІЛЬНО), 60-69 БАЛІВ (Е) виставляється за часткове висвітлення змісту теоретичних питань та часткове вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, студент не вміє логічно мислити, матеріал може тільки відтворювати, при відповідях допущені неточності або серйозні погрішності.

ОЦІНКА 2 (НЕЗАДОВІЛЬНО), 0-59 БАЛІВ (FХ) виставляється за неопанування значної частини програмного матеріалу, невміння виконувати практичні завдання, відсутність логічного мислення, невчасне виконання або невиконання завдань, передбачених програмою.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	3
ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ.	6
РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ І ВИДАМИ ЗАНЯТЬ.	9
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ “НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“.	11
МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КУРСУ. ДАЛЕКОСХІДНА (КОНФУЦІАНСЬКА) ЦИВІЛІЗАЦІЯ У НОВІ ЧАСИ.	22
МОДУЛЬ 2. ПІВДЕННОАЗІЙСЬКА ТА ПІВДЕННО-СХІДНОАЗІЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЇ У XVII – НА ПОЧАТКУ XX ст.	42
МОДУЛЬ 3. МУСУЛЬМАНСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ. КРАЇНИ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ У НОВІ ЧАСИ.	57
МОДУЛЬ 4. АРАБСЬКИЙ СВІТ (АРАВІЯ, ЛЕВАНТ, МАГРІБ). ТРОПІЧНА ТА ПІВДЕННА АФРИКА В XVII – НА ПОЧАТКУ XX ст.	80
СТРУКТУРА, ЗМІСТ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ З КУРСУ “НОВА ІСТОРІЯ АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“.	94
ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ З КУРСУ “НОВА ІСТОРІЯ АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“.	97
СХЕМА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА 100-БАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.	113
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ “НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)“.	115

Навчальне видання

Укладач:

Ямпольська Лариса Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ДО КУРСУ
“НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (XVII – ПОЧАТОК XX ст.)”

Для студентів історичного факультету

Відповідальний за випуск: *Козлітін В.Д.* – завідувач кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор історичних наук, професор

Комп’ютерна верстка: *Ямпольська Л.М.*

Видання українською мовою

Підписано до друку 02.11.2009. Формат 60 x 84 1/16.
Папір офсетний, 80 г/м². Гарнітура «Times New Roman».
Друк ризографічний. Умов.-друк. арк. – 7,37. Обл.- вид. арк. – 5,9.
Зам. № 0624. Наклад 100 прим. Ціна договірна.

Віддруковано в типографії видавництва «Курсор»,
Україна, 61057, м. Харків, пров. Театральний, 11/13, тел. (057) 752-43-53
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів видавничої справи
Серія ДК № 21 від 24.03.2000 р.